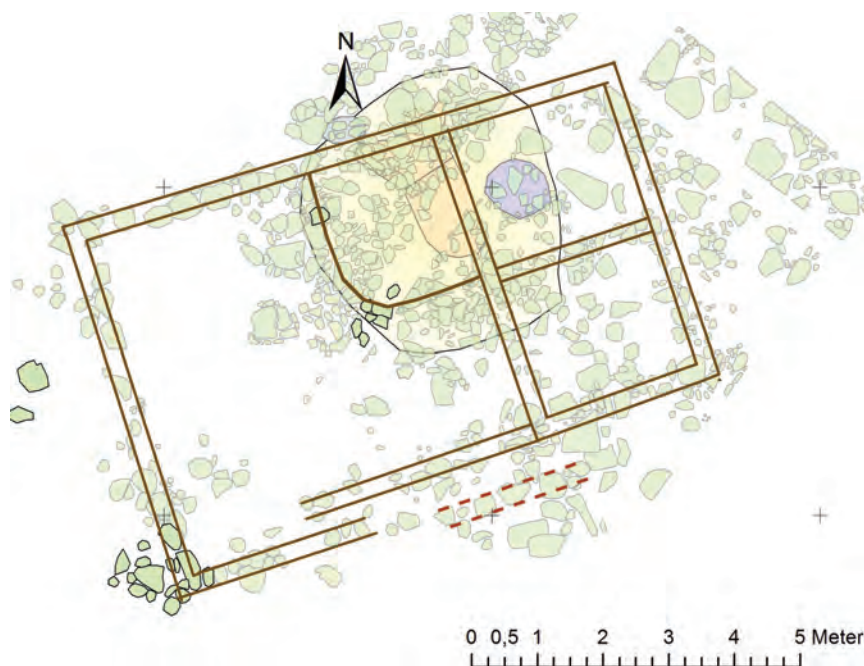

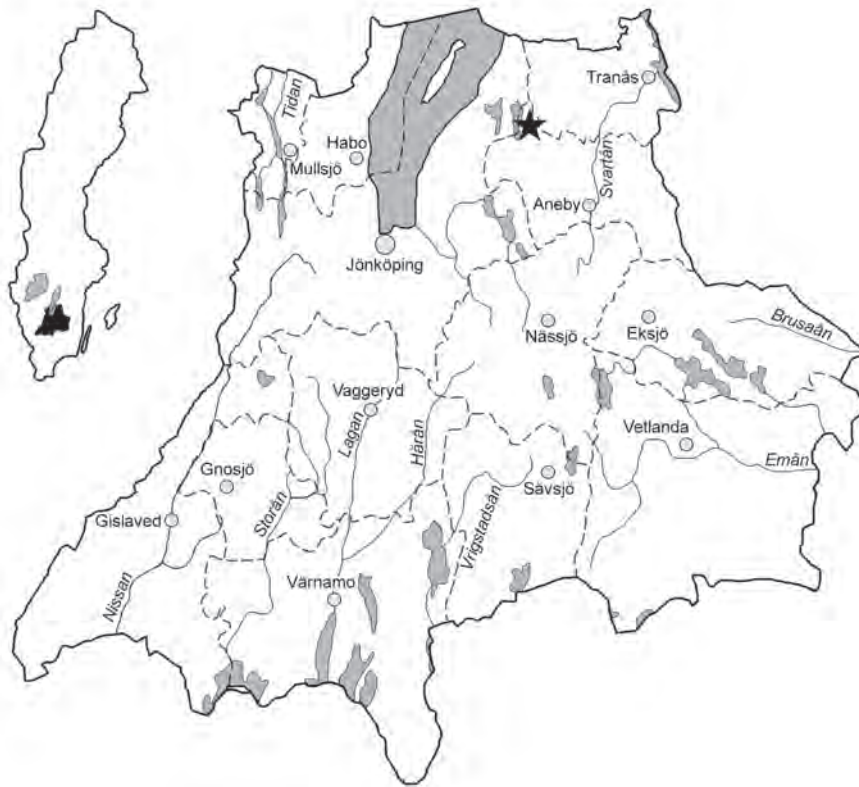
Bollarp – ett nybygge på det småländska höglandet 1550–1630

Arkeologiska forskningsgrävningar åren 1995–2010 inom
RAÄ Vireda 132 och 135, Slåthult 3:10 och Lövhult 1:1,
Vireda socken och Aneby kommun, Jönköpings län

Bollarp – ett nybygge på det småländska höglandet 1550–1630

Arkeologiska forskningsgrävningar åren 1995–2010 inom RAÄ Vireda 132 och 135, Slåthult 3:10 och Lövhult 1:1, Vireda socken och Aneby kommun, Jönköpings län.

Rapport, och ritningar: Ådel V. Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: TMG Tabergs, 2013

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2013

Innehåll

Inledning.....	7
Finansiering	8
Bakgrund.....	8
Syfte och metod	9
Avgränsning.....	10
Topografi.....	11
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	13
Bollarp i FMIS	15
Kartan över Bollarp från 1740.....	17
Yngre kartor från Bollarp.....	18
Kammarkollegiets utredning.....	20
Bollarp och utjordsbegreppet i det kamerala materialet.....	23
Kamerala, rättshistoriska och geografiska källor, en sammanfattning	25
Ett nybygge vid 1500-talets mitt på det småländska höglandet.....	25
Karteringarna.....	27
Den fossila åkermarken.....	27
Fosfatkarteringen.....	28
Den arkeologiska undersökningen.....	29
Bollarpshuset.....	30
Spis, bakugn och kök.....	34
Konstruktioner i huset.....	35
Soptippen.....	35
Fynden. Kontext och tolkning.....	36
Bränd lera och keramik.....	37
Analys av den brända leran.....	38
Keramik.....	38
Benmaterialet.....	39
Nöt.....	39
Får och get.....	39
Svin.....	40
Häst.....	40
Det oidentifierade materialet.....	40
Sammanfattande analys av benmaterialet.....	41
Järn.....	41
Föremål med anknytning till smide och järnbearbetning.....	41
Brynen.....	42
Järn och smide i Bollarp.....	42
Glas.....	44
Sländtrisor och glättstenar.....	46
Spel och lek i Bollarp.....	46
Flinta, kvarts och skiffer.....	47
Myntet.....	49

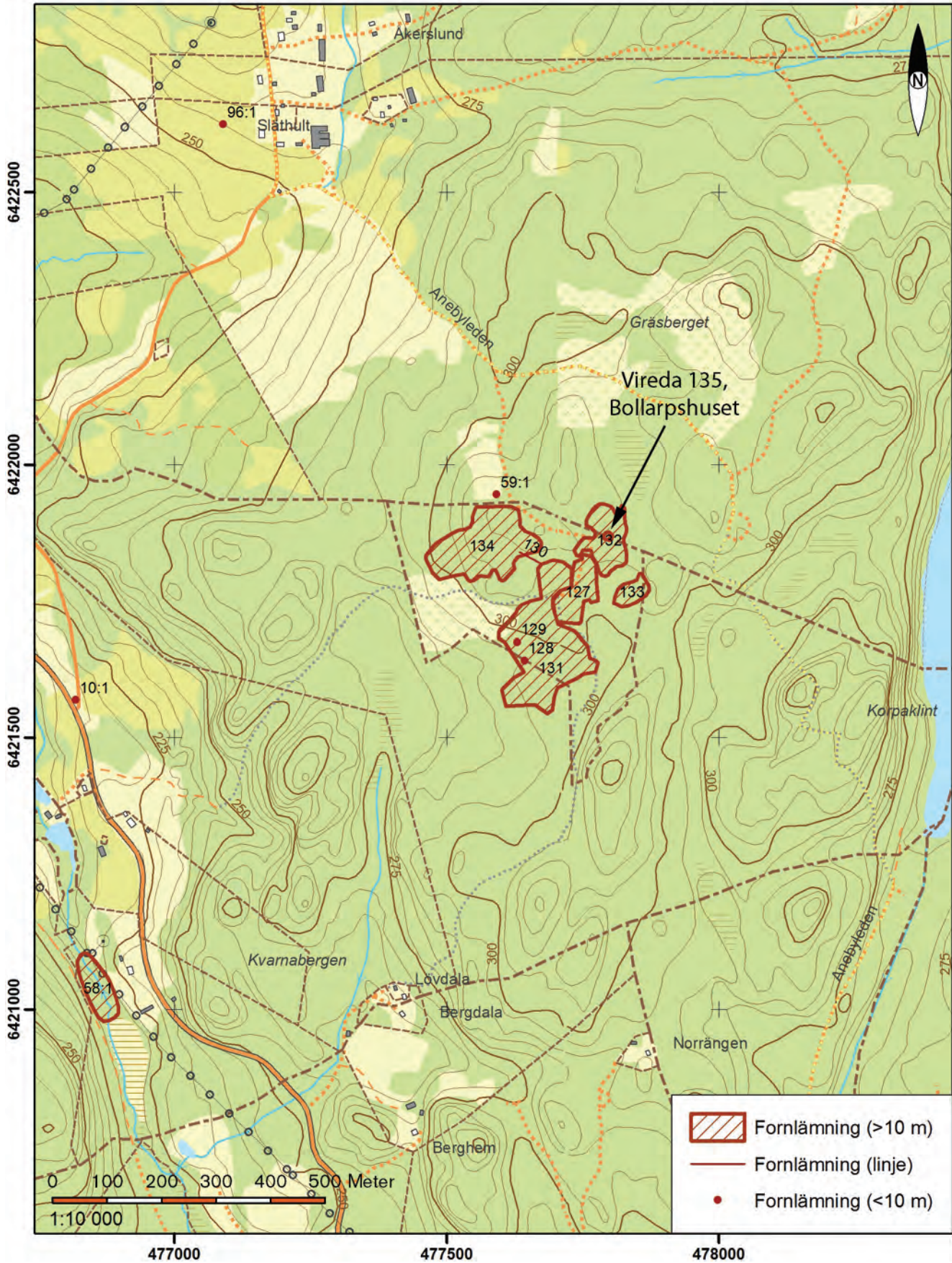
Övriga fynd i och kring Bollarpshuset	49
Vad vi inte hittat	50
Röjningsröset	51
Makrofossilanalys	52
Sammanfattande tolkning och diskussion	53
Ödeläggelse och expansion	53
Bollarp och omvärlden	57
Slutord	59
Administrativa uppgifter	60
Referenser	61
Tryckta källor	61
Förkortningar	62
Arkiv	62
Kartunderlag	62

Bilagor

- Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar
- Bilaga 2. Fyndlistor
- Bilaga 3. Ole Stilborg. Spislera och keramik från Bollarp.
- Bilaga 4. Annika Carlsson. Bollarp Konserveringsrapport.
- Bilaga 5. Göran Possnert & Maud Söderman: Resultat av ¹⁴C dateringar av träkol från Bollarp.
- Bilaga 6. Fosfatlaboratoriet i Visby. Tabell över fosfatgrader.
- Bilaga 7. Mats Regnell. Analysrapport. Växtmakrofossilanalys av jordprover från Bollarp.
- Bilaga 8. Notarium Explicio till kartan över utjorden Bollarp 1740.

Elever från Vireda skola samt medlemmar från Vireda hembygdsförening och Höglandets forminnesförening har deltagit i grävningarna i Bollarp.
Foto: JLM.

FIGUR 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 7E 4f, 7E 4g. Skala 1:10 000.

Inledning

De arkeologiska undersökningarna i Bollarp har skett inom ramen för forskning och utveckling och har inte bakgrund i en exploateringsituation. De arkeologiska undersökningarna har varit utspridda i tiden med början år 1995 och med ett ännu icke känt slutdatum. Från de första enmetersrutorna i det vi antog var ett medeltida bostadshus har insatserna spridit sig och omfattar i dag även den omgivande fossila åkermarken samt en ny husgrund. Även tidsmässigt spänner nu Bollarpsundersökningarna över en tidsperiod som sträcker sig från ca 1200 till 1960 e.Kr.

Bollarp i Vireda socken och Aneby kommun har inte en egen fastighetsbeteckning utan är belägen inom fastigheterna Slåthult 3:10 och Lövhult 1:1. Analysområdet (AO) består av fornlämningarna Vireda 127-135, där den intensivundersökta ytan, undersökningsområdet (UO), har RAÄ nr 132 och 135. Under sammantaget ca 12 veckor fördelade över åren 1995, 1996, 2000, 2008, 2009 och 2010 har undersökningarna ägt rum. År 2000 genomfördes inga grävningar, utan en detaljerad kartering av den fossila åkermarken kring Bollarpshuset samt en inventering efter ytterligare fornlämningar inom AO gjordes i månadsskiftet april-maj.

Från början var Bollarp ett samarbetsprojekt mellan Vireda hembygdsförening och Jönköpings läns museum. Under de flesta säsongerna kom grävningarna att ledas av arkeologer från länsmuseet medan deltagare från hembygdsföreningen utgjorde grävstyrkan. Från och med år 2008 inleddes ett samarbete med Vireda skola och under två grävsäsongerna har elever från årskurs 5 och 6 grävt i Bollarp under en vecka i månadsskiftet maj-juni under ledning av arkeologer från länsmuseet. Även ett begränsat antal medlemmar från hembygd-föreningen har deltagit åren 2008-2010. Fältansvarig under samtliga grävsäsonger var Ådel V. Franzén som även är rapportansvarig. Övrig fältpersonal har bestått av Fredrik Engman, arkeolog och kulturgeograf, Anna Ödeén, arkeolog samt Claes Pettersson, arkeolog, samtliga vid Jönköpings läns museum samt Marita Walfridsson, UV Öst (numera Sjölin. År 1996 som arkeologistuderande med praktik på Jönköpings läns museum). Kollegor från museet har dessutom varit med på grävningarna under enstaka dagar. Karteringarna och inventeringarna år 2000 genomfördes av Ådel V. Franzén, Fredrik Engman och Moa Lorentzon, Jönköpings läns museum samt kulturgeograf Carl-Johan Sanglert.

Föreliggande rapport kommer inte att läggas upp som en grävningdagbok från de olika undersökningsåren, utan ämnar behandla undersökningarna i ett sammanvägt perspektiv. Det långa perspektivet har lett till att hypoteser som fanns med från början har kunnat förkastas till fördel för nya och skarpare, samt att nya frågeställningar hela tiden har kunnat inarbetas i processen.

FIGUR 2. Att tillägna sig den lokala historien genom *Learning by doing* har varit ett av de viktigaste målen med Bollarpsgrävningarna sedan 2008. Elever i sjätte klass på Vireda skola diskuterar fynd med sin lärare Birger Karlsson. Foto: Ådel V. Franzén.

Finansiering

Anna och Rudolf Bomans stiftelse, Vireda socken, har under hela processen varit projektets huvudfinansör.

Bakgrund

Kring decennieskiftet 1990 påbörjade jag arbetet med vad som senare skulle utmynna i min avhandling. Genom de många kartanalyserna som genomfördes i mitt arbete på Jönköpings läns museum hade jag kommit i kontakt med de äldsta kartorna från länet, kartor som var inbundna i de geometriska jordeböckerna E1-E4. Materialet gav en unik inblick i faktorer som odlingssystem och fredningssystem, bebyggelsespridning och ängsbruk kring mitten av 1600-talet. I syfte att genomföra en detaljstudie av kartorna från en socken äskades medel från Bomanska stiftelsen i Vireda socken, en stiftelse vars främsta mål är att stödja forskning kring hembygden. Redan tidigare hade jag bekantat mig med Ingemar Karlsson, drivande ordförande i hembygdsföreningen i Vireda och tillika länsmuseumsbud för Aneby kommun.

Kring 1990 pågick ett större forskningsprojekt i en annan Norra Vedbo-socken, nämligen Askeryd. I Askeryds skate, som sträckte sig in i Östergötland, undersöktes en medeltida ödegård, Hemvidakulla, och ett av syftena med mina egna kartstudier var att undersöka om ödegårdar kunde beläggas i de äldsta kartorna från Jönköpings län. Fil dr. Käthe Bååth hade i sin avhandling från 1983 kunnat visa att utjordsbegreppet för småländsk del speglade gårdar som hade lagts öde under senmedeltid, närmare bestämd under perioden ca 1350-1480 (Bååth 1983). Studien visade också att många ödegårdar återupptogs under 1500-talets senare del. I 1500- och 1600-talets kamerala material förekom utjordar frekvent, men inga utjordar tillkom efter ca 1550-1580 (Karsvall 2011:22-38). Däremot var utjordarna en del av landskapets *sega strukturer* som på sina ställen fanns kvar i jordeböckerna fram till 1900-talets början. Flera immissioner under 1800-talets första decennier gjordes av kronan, ofta på adelns initiativ för att avskaffa utjordarna och uttröna äganderätten till dessa markområden som efter skiftena kom att hamna geografiskt *fel* i förhållande till tidigare ägare.

Anledningen till att utjordarna överlevde som kamerala enheter i jordeboksmaterialet var att den som hade tillgång till och brukade dem också erlade skatt för dem. Det fanns en medvetenhet om att utjorden hade varit en mantalsatt enhet långt tillbaka i tiden och att dessa inte kunde raderas ur jordeböckerna hur som helst.

Det var i samband med mina analyser av det geometriska jordeboksmaterialet som Ingemar Karlsson visade mig en kopia av en lantmäterikarta från 1740 över utjorden Bollarp, som jag kom att inse nyttan av att använda även yngre kartor när det gällde att leta utjordar (FIGUR 3, 8 och 9). Det stod också klart att den aktuella

kartan kunde bilda en utgångspunkt för eventuella arkeologiska undersökningar av en utjord, alldenstund kartan faktiskt redovisade läget för en husgrund med spismursröse, en stensatt brunn samt lämningar efter äldre odling i form av röjningsrösen (BILAGA 8). Hypotesen att husgrunden skulle vara resterna efter ett medeltid hus i Bollarp förstärktes vid fältbesök. Brunnen var lätt att identifiera, den höll fortfarande klart vatten och var täckt med ett trälock. Torpet Lövhult som fanns på platsen mellan ca 1810 och 1950 måste ha använt brunnen som huvudsaklig vattenförsörjning. Från brunnen var det bara ca 80 meter fram till spismursröset som var tydligt urskiljbart bland övriga röjningsrösen i området. Vegetation och topografi gjorde det svårt att urskilja husgrundens vägglinje. Inte ens genom stick med jordsond kunde en syllstensrad urskiljas i den steniga moränen.

Det beslöts att söka pengar ur Bomanska stiftelsen för inledande arkeologiska undersökningar och år 1994 beviljades pengar som möjliggjorde utgrävningar sommaren 1995. Det stod tidigt klart att projektet skulle genomföras med hembygdsföreningen som en aktiv part.

Syfte och metod

Övergripande syfte med Bollarpsundersökningen är att sätta in Bollarp i ett forskningssammanhang där frågeställningar om ödeläggelse och kolonisation är centrala. I efterdyningarna av *Det nordiska ödegårdsprojektet* (ca 1970-1983) kom forskare som Käthe Bääts och Kerstin Sundberg vid Lunds universitet under 1980-1990-talet att utveckla frågorna kring varför ödegårdarna uppkom och vilka de socioekonomiska faktorerna bakom ödeläggelsen var. Allt eftersom undersökningarna i Bollarp har fortskridit har syftet kommit att lika mycket fokusera på 1500-talets ny- och återkolonisation i ett forskningssperspektiv där nykolonisationens bakgrund och effekter studeras. Vidare är syftet att studera huruvida demografiska ner- och uppgångstrender kan avläsas i det agrarhistoriska och bebyggelsearkeologiska materialet.

Det ursprungliga syftet inför de första utgrävningarna år 1996 var dock att undersöka resterna efter en medeltida ödegård. När vi insåg att huset i Bollarp var från 1500-talet omdefinierades syftet till att undersöka resterna efter en gård från 1500-talets kolonisationstid. Innan Bollarpsgrävningarna hade inga utgrävningar gjorts av vare sig medeltid eller tidigefterreformatiska hus på landsbygden i Jönköpings län förutom just ödegården Hemvidakulla på gränsen mellan Småland och Östergötland.

Syftet var vidare att genom inventering ta reda på samtliga kulturmiljöer som fanns inom de gränser för utjorden som angavs på 1740-års karta. Slutligen var syftet att metodmässigt arbeta källpluralistiskt för att kunna belysa utjordens historia utifrån skriftliga, kamerala,

FIGUR 3. Ingvar Karlsson från Björkenäs i Vireda socken. Ordförande i Vireda hembygdsförening sedan många år tillbaka och med en gedigen kunskap om den egna hembygden. Tack vare Ingvar och kartan han visade mig över Utjorden Bollarp från 1740 kom projektet Bollarp i gång 1995. Foto: Ådel V. Franzén.

naturvetenskapliga, geografiska och arkeologiska källor. Trots att den husgrund som påträffades och grävdes inte var medeltida var vi medvetna om att Bollarp med all sannolikhet hade en medeltida bebyggelse- och odlingsfas. Vi visste också att torpet Lövhult hade funnits på platsen mellan ca 1810 och 1950. Det tidsperspektiv vi avsåg att arbeta i och som vi hela tiden har haft med oss har således spänt över perioden ca 1200-1950 e.Kr.

Eftersom utgrävningarna skedde i samarbete med först hembygdsföreningen och sedan skolan i Vireda var den enklaste metoden att arbeta med enmetersrutor. Dessa grävdes i maximalt två stick och alla fynd mättes in med geodimeter under 1990-talet och totalstation under 2000-talet. I övrigt sållades samtliga massor och de fynd som då framkom relaterades till rutan.

Svårigheten att hitta Bollarpshusets vägglinje innan grävningen ledde till att rutorna de första åren kom att ligga snett i förhållande till väggen. Detta var inget problem, utan allt eftersom husgrunden framträdde kunde rutsystemet justeras till att omfatta hela husgrunden. Till dags dato (vintern 2012-2013) har ca 100 m² tagits upp fördelat på två husgrunder och ca 8 provrutor.

I syfte att få grepp om den fossila åkermarkens utsträckning genomfördes år 2000 en inmätning av Bollarpshusets omgivning, röjningsrösen, åkerytor och terrasser. Denna mätning kompletterades år 2009 då även miljön kring Lövhult och omgivande områden med röjningsrösen översiktligt karterades in av Fredrik Engman inför registrering i FMIS (FIGUR 1 och 4).

År 2008 genomfördes en fosfatanalys inom ett ca 5000 m² stor yta som sträckte sig ett 100 x 50 meter brett stråk i NV-SO riktning kring husgrunden. Samma år togs även prover för makrofossilanalys i en yta strax norr om huset som tolkades som åker eller kålgård.

Genom att utöka grävningarytan inom det område där de höga fosfatvärdena hade konstaterats påträffades ytterligare en husgrund som ännu ej daterats.

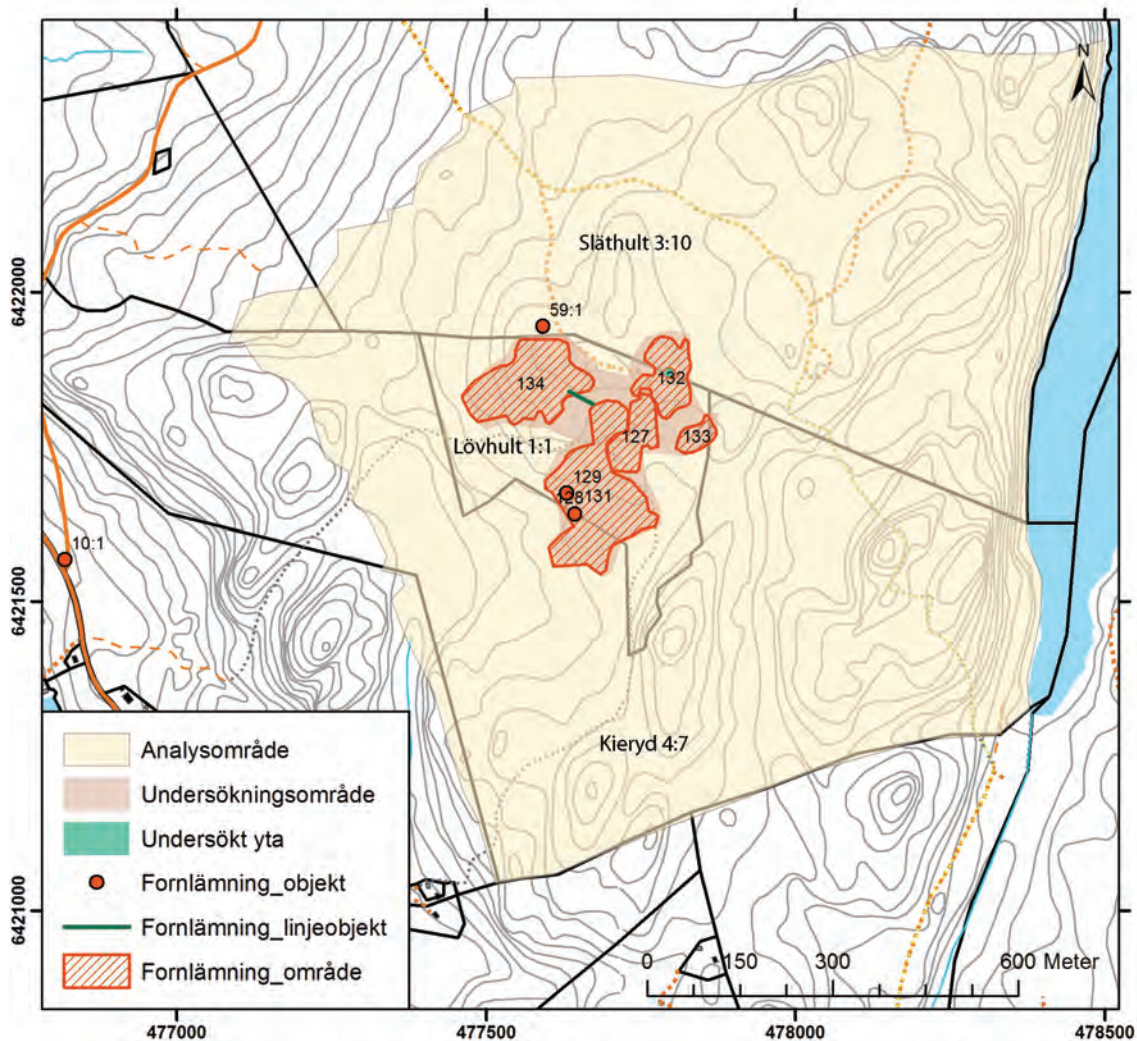
Avgränsning

Bollarp avser dels en domän, dels ett kluster av fornlämningar och slutligen den aktuella undersökningarytan (FIGUR 4). Den yttre avgränsningen av domänen Bollarp överensstämmer med den utjord som karterades år 1740 och som refereras till nedan. Domänen kallas Analysområde (AO) i motsättning till Undersökningssområde (UO) som avser de arkeologiska preparat som har fått FMIS-nummer. Till yttermera visso används begreppet Bollarpshuset för att beteckna den yta som har undersökts och som framledes kommer att undersökas arkeologiskt.

Topografi

Vättern är belägen på en höjd av ca 90 meter över havet och sjön Ören, ca 14 kilometer fågelvägen öster om Vättern, är belägen drygt 100 meter högre. Från Örens södra ände på 197 meter över havet är det två kilometer till Bollarp, men stigningen lägger till ytterligare hundra meter. Det är kring 300-310 meter över havet som Bollarp (UO) återfinns (FIGUR 5). Från byarna Kieryd och Slåthult på vars ägor Bollarp togs upp, är det en kraftig stigning upp till området för Bollarpshuset. Samtidigt som man tar sig uppåt lämnar man det öppna odlingslandskapet bakom sig och kommer in i ett landskap som idag präglas utmarkskaraktär dominerad av barrskogsplantering. Utmarkskaraktären är avläsbar i de många bergsknallarna, varav Gräsberget NNO om Bollarpshuset och Korpalklint åt söder är områdets högsta punkt på 327 respektive 330 meter över havet. Den avlånga Öasjön avgränsar Bollarp (AO) åt öster. Sjön syns dock inte från området där Bollarpshuset och senare torpet Lövhult fanns, ej heller ser man sjön Ören i väster, då Bollarp och Lövhults

FIGUR 4. Analysområdet omfattar hela området som utgör utjorden Bollarp på kartan från 1740. Hela området har ännu inte inventerats i detalj varför antalet fornlämningar i FMIS kan komma att öka.

FIGUR 5. Bollarp i relation till Jönköping, Gränna och Aneby. Höjdkurvorna ger en antydning om analysområdets topografiska kontext.

tomt och åkermark har varit belägna i en gryta omgiven av berg som ställvis går i dagen, ställvis är täckta med ett tunt moränläger.

Det är just det skyddade läget som ger en fingervisning om varför man överhuvudtaget valt att bosätta sig här uppe under vad som förefaller vara tre perioder mellan ca 1200 och 1950 e.Kr. Trots det faktum att först den naturliga och sedan den planterade barrskogen dominerat i området de senaste 250 åren består jordmånsprofilen till Bollarp och Lövhults åkermark av en kraftig brunjord. I områdets centrala del finns en bäck som ställvis uppvisar översilningsområden på ömse sidor. Här fanns således en resurs för madslätter.

Gynnsamt mikroklimat, lämpliga odlingsjordar och arealer för madhö ger tillsammans med förekomsten av en källa som stensattes till brunn nyckeln till varför man etablerade bosättning och jordbruk i området.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Centrala delar av Vireda socken är relativt rikt på fornlämningar från förhistorisk tid. Läget på det småländska höglandet till trots har socknen haft goda odlingsförutsättningar, dels kring sockencentrum, dels på platån söder och öster om sjön Ören (FIGUR 7).

Fyndplatser för artefakter av stenålderkaraktär finns framför allt i dalgången mellan Viredasjön och Ören. Åtta rösen av bronsålderskaraktär finns i området kring Viredasjön och upp mot Boarp. Drygt tiostensättningar är belägna i området mellan Örens södra ände i norr och Viredasjön i söder. Ett höggravfält är beläget inom Viredaholms ägor och uppgifter finns om att gravfältet ursprungligen varit mycket större, men att tiotals gravar grävdes bort i samband med vägbygge på 1950-talet.

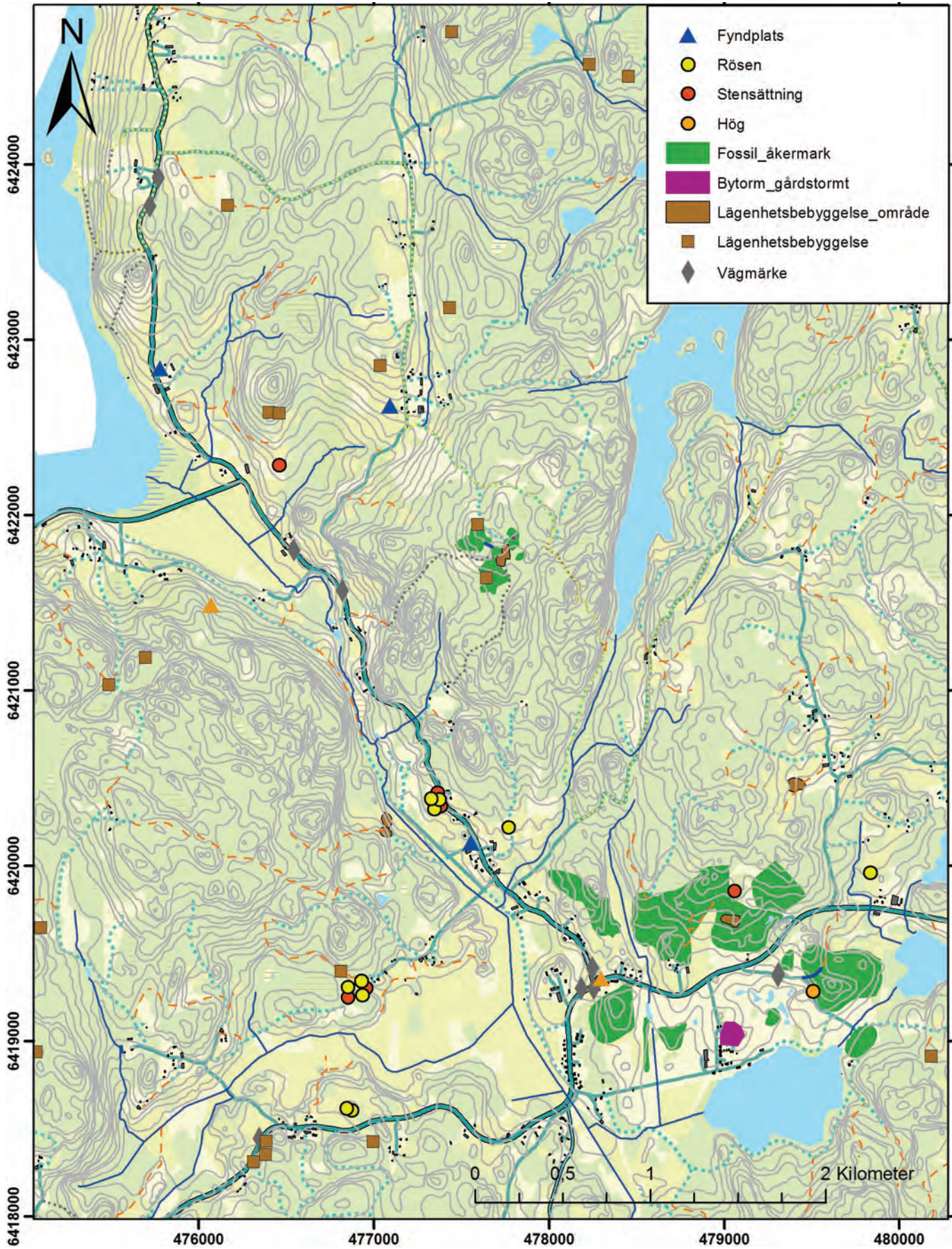
Spridningen av områden med fossil åkermark speglar framför allt var arkeologiska utredningar har genomförts. Stora utredningsinsatser gjordes till exempel under 1990-talets början i samband med etablerandet av golfbana på Viredaholms ägor och den fossila åkermark som finns kring Bollarp har sin naturliga förklaring genom de inventeringar som gjorts i området.

Den största kategorin lämningar utgörs av lägenhetsbebyggelse - torp som funnits över hela socknen och som har dokumenterats noggrant av hembygdsföreningen i Vireda (Wilzén 1998:114-178).

Föga förvånande glesas antalet fornlämningar av förhistorisk karaktär ut i de vidsträckta utmarksområdena, i de kuperade höjdpartierna samt i område som koloniserats först under 1500-talet.

Inga förhistoriska fornlämningar finns i direkt anslutning till

FIGUR 6. Bollarp är beläget ca 100 meter högre än sjön Ören som syns på bilden. Från själva Bollarpshuset syns inte sjön, eftersom Bollarp och större delen av undersökningsområdet är beläget i en gryta avskärmat med bergsklackar från Ören i nordväst och Öasjön i öster. Foto: JLM

FIGUR 7. Översiktlig fornlämningsbild över centrala delar av Vireda socken utifrån FMIS. Skala 1:24 000. Koncentrationen av fornlämningar av förhistorisk karaktär finns i området kring kyrkbyn och Boarp.

Bollarp, dock finns områden med fossil åkermark inom den domän som utgjorde Bollarp enligt kartan från 1740 och som ännu inte avgränsats och registrerats. Fornlämningsbilden kan således komma att förändras inom detta område. Ca 220 meter VNV om Bollarpshuset finns Vireda 59, Lägenhetsbebyggelse och lämning efter torpet Wallstorp, bestående av en husgrund med spismursrest, röjda ytor, stenmur och röjningssten. På platsen är en skylt med texten: WALLSTORP 57.

280 meter SSV om Bollarpshuset finns Vireda 128, Plats för torpet Lilla Bållarp skyltat med texten; ”Backstuga Kieryd Nederbyn”. Lilla Bållarp nämns 1789 då tre stycken änkor med barn är boende i stugan. Sedan innehades torpet 1820 av soldat Jöns Glas och på 1830-talet av trumslagare Plym. Sista boende var Carl Wret som utflyttade år 1836 (Vireda hbf 2008). Skylten står inte i en husgrund, utan troligen har torpet legat nära Vireda 129, en källargrop, nedgrävd, ca 2,5x2 m (Ö-V) och 1,3 m djup. Kallmurad av 0,3-0,5 m stora, vanligen rundade stenar och med öppning i väster.

Bollarp i FMIS

Bollarp (UO) består av flera avgränsade ytor som har fått olika nummer i FMIS. Det gäller dels det yngre torpet Lövhult, dels Bollarpshuset och området kring detta samt övriga områden med fossil åkermark av skiftade ålder och karaktär (FIGUR 1, 4, och 11).

Vireda 127: Torplämning efter Husartorpet Lövhult, ca 130 x 45-80 meter (N-S) bestående av 1 husgrund med spismursröse, 2 ladugårdsgrunder, 1 källargrund, 1 brunn samt biologiska kvarlevor. Husgrunden med spismursröset, i områdets nordöstra del, är kraftigt överväxt ca 7 x 5 meter stor och spismursröset är intill 1,2 meter högt. Skyltat av hembygdsföreningen. Ca 50 meter SSV om denna är ladugårdsgrund, 15 x 7 meter stor (Ö-V). I öster är grunden uppbyggd, helt stenfylld ca 6 x 7 meter och 0,3-0,7 meter hög. I västra delen är (logdel?) bestående av syllstensrad av 0,5-1,2 meter stora stenar. På grunden är enkupigt taktegel. Öster om denna har ytterligare en ladugård legat, varav enstaka syllstenar kan skönjas. I övrigt har sten lagts ut på denna. Källargrunden i områdets NV del är välbyggd med huggen sten och med intakt valv. Ingång i öster. I områdets östligaste del fanns fram till ca år 2000 en brunn, vattenfylld, stensatt av 0,1-0,3 meter stora stenar 2 x 1,5 meter stor (N-S). Brunnen kom att täckas med jordmassor i samband med att brukningsvägens vändplan förstörades. Inom hela området är rikligt med biologiska lämningar i form av bärbuskar, fruktträd och prydnadsväxter. Både söder och väster om Vireda 127 är åkrar som tillhört torpet, se separat beskrivning. Torpet flyttades till denna plats ca 1810.

Terräng: Svagt kuperad SÖ-sluttning.

Skadestatus: Välbevarad

Vireda 131: Område med fossil åkermark 270 x 25-145 meter (N-S) bestående av minst 3 fossila åkrar, 2 stenmurar och ca 50 röjningsrösen/stentippar. De fossila åkrarna är oregelbundna och brukade in på åtminstone 1950-talet. Stenmurarna i områdets södra och centrala del är ca 75 respektive 45 meter långa och byggda i skalmursteknik, 1,3 meter breda och 0,2-0,6 meter höga av 0,2-0,7 meter stora stenar. Den längre muren täcks delvis av ännu mindre småsten. Röjningsrösen är 2-15 meter i diameter och 0,2-1,3 meter höga av 0,1-0,7 meter stora stenar. Inom området finns en källgrund och uppgift om en backstuga. Sydost om området finns ytterligare åkrar markerade på den ekonomiska kartan från 1954. Terräng: Svagt kuperad SÖ-sluttning.

Antikvarisk kommentar: Spåren i detta område är av yngre karaktär varför bedömningen övrig kulturhistorisk lämning gjorts, men området kan mycket väl ha utnyttjats under äldre faser.

Vireda 132: Röjningsröseområde, ca 135 x 70-100 m (N-S) bestående av ca 75 röjningsrösen 2-7 meter i diameter och 0,1-0,5 meter höga av 0,1-0,4 m stora stenar. I SÖ delen samt i NO är området delvis terrasserat med 3-20 meter långa terrasskanter och 0,1-0,3 meter höga. Centralt i området är husgrund efter gården Bollarp, se separat registrering. Delar av området har detaljkarterats, se kartan, FIGUR 14.

Terräng: Kuperad SÖ-sluttning, I norr med inslag av större block och berg i dagen.

Vireda 135: Gårdstomt efter gården Bollarp, synlig utsträckning ca 16 x 15 meter (VNV-OSO) bestående av en delundersökt husgrund med spismursröse. Husgrunden är ca 9 x 6 meter (NO-SV). Enligt resultaten från den arkeologiska forskningsgrävningar har huset troligen utgjorts av en s k gotisk enkelstuga med bakugn. Utifrån arkivmaterial och undersökningarna kan huset dateras till omkring 1550-1630. Undersökningarna utförda av Jönköpings läns museum och Vireda hembygdsförening 1995, 1996, 2008 och 2009. Gårdstomtens utsträckning är i dagslaget ej fastställd och i samband med den arkeologiska undersökningen kunde det konstateras att området öster om husgrunden uppvisade förhöjda fosfatvärden. Husgrunden ligger i ett område med fossil åkermark, se separat registrering.

Terräng: Avsats i kuperad SÖ-sluttning.

Antikvarisk kommentar: Lämningen är delundersökt, 1995, 1996, 2008, 2009 samt 2010. Lagskydd kvarstår för ej undersökt område.

Vireda 133: Röjningsröseområde ca 70 x 40 meter stort (ÖNÖ-VSV) bestående av ca 10 röjningsrösen 2-4 meter i diameter och 0,1-0,3 meter höga, kraftigt övermossade. Området delvis karterat, se karta, FIGUR 14.

Terräng: Svagt kuperad S-sluttning, V om bergsparti
 Antikvarisk kommentar: Hör troligen samman med den fossila åkermarken i NV kring Bollarps gamla tomt, därav bedömningen fast fornlämning.

Vireda 134: Område med fossil åkermark ca 210 x 70-135 meter (Ö-V) bestående av minst 10 åkerytor, oregelbundna ca 30 x 10-20 meter stora. Åkerytorna avgränsas delvis av terrasskanter 5-20 meter långa och 0,1-0,5 meter höga. Inom området är partier utan tydliga åkerformer men även dessa är röjda vilket ses i form av ca 100 röjningsrösen 3-8 meter i diameter och 0,3-1,3 meter höga.

Området är beläget i Ö-sluttande skogsmark

Antikvarisk kommentar: Spåren i detta område är av yngre karaktär varför bedömningen övrig kulturhistorisk lämning gjorts, men området kan mycket väl ha utnyttjats under äldre faser.

Kartan över Bollarp från 1740

En rättslig tvist mellan byarna Kieryd och Släthult om äganderätt och brukanderätt till utjorden Bollarp föranledde karteringen av utjorden år 1739 (Lm nr E126-7:1. Förrättningen fastställd 1740). Fortsättningsvis hänvisas till fastställandeåret 1740 när det refereras till kartan i texten. Tvisten har beskrivits i flera artiklar (bl.a Vestbö-Franzén 2003 a och b) och berörs mer ingående nedan i kapitlet *Kammarkollegiets utredning* angående Bollarp. Tvisten har i korthet denna bakgrund: Bollarp var fram till ca 1634 en utjord under en av gårdarna i Kieryd. Strax därefter kom utjorden ur Kieryds händer och börjar antecknas under Släthult i de kamerala källorna. Enligt de rättshistoriska källorna ska släthultsborna ha *lurat av* Kierydborna deras utjord under den tid Kieryds manliga befolkning var ute i krig. När Kierydsborna senare vill ha tillbaka utjorden döms den till Kieryd i flera ting men fortsätter att hävdas under Släthult. Det är släthultsborna som hägnar in ängar och beteshagar i Bollarp och det är de som står för det konkreta brukandet och därför kan återropa urminnes hävd. År 1739 sker en kompromisslösning där byarna delar på utjorden och den linje som kom att dras rakt genom utjorden är identisk med dagens fastighetsgräns mellan Kieryd och Släthult.

Kartan från 1740 visar ett hävdad landskap. Hägnaderna som dels innesluter utjorden på tre sidor, dels delar upp utjorden i hagar och ängar uppgår till en sammanlagd längd av ca 9 km (FIGUR 8).

Hela utjorden hade innan 1740 delats upp mellan Släthults Söder, Mellan- och Norrgård och de inhägnade områdena nyttjas som äng eller som beteshage till hästar, kor och oxar. Karttexten ger en mycket bra bild av områdets vegetation och trädskikt (BILAGA 8). Vid karteringstillfället dominerades den västra delen av området av lövskog - här fanns också huvuddelen av ängsmarken, medan barrskogen blev mer påtaglig åt öster i området mot Öasjön. I sydöst

fanns dock blandkaraktär av gran, en och lövskog. Inom Norrgårdens kohage och Södergårdens beteshage (nr 30 och 33) anges att ”*Skogen genom Swedieland merendels afrögd.*” Den bästa ängen återfinns i de mindre ängarna, troligen ängar av tillfällig karaktär som hägnats in efter att området svedjats, i en av ängarna (nr 22) anges också att den är utan skog. I en av dessa ängar ger 1½ tunnland en parm hö. Annars ligger genomsnittet kring 2 tunnland äng till en höparm. Sämst är ängen i Mellan- och Norrgårdens kalvhägn där det går 3½ respektive 4 tunnland på parmen (Parm eller palm var ett hömått som varierade regionalt. Troligen avses i de småländska karttexterna en kronoparm som motsvarade en kubikfamn, alltså ca 5,65 m³.)

Det som dock är av störst intresse för vår del är de anteckningar lantmätaren gjorde under nummer 17 och 18 (FIGUR 9):

17. Uti Släthults mellomgårds äng hägnen benämnd, Ses Rudera efter hustomt, med ungrör, hwarest Crono Utjorden Bollarp, om 2½ Silfvermjnte Ränta, i forna tider varit bebjgt, uti hwilket torp, då warande Släthults åboer, ej haft någon del, För än the igenom Sämia, bemäcktigt Sig 1/3 ding, Nordan om Bollebäcken, och sedan alt Sammans, Som af öfverste Lieutenanten Lars Nilsson på Grimstorp och Lars Joensson i Sättra, Samt grannarnas i Boarp Anders Nilsson och Abraham Isacsons, Attester kan intagas. Emot hwilka Släthults åboer, wid Synings Rätten Protesterat, emedan the icke äro beedigade.

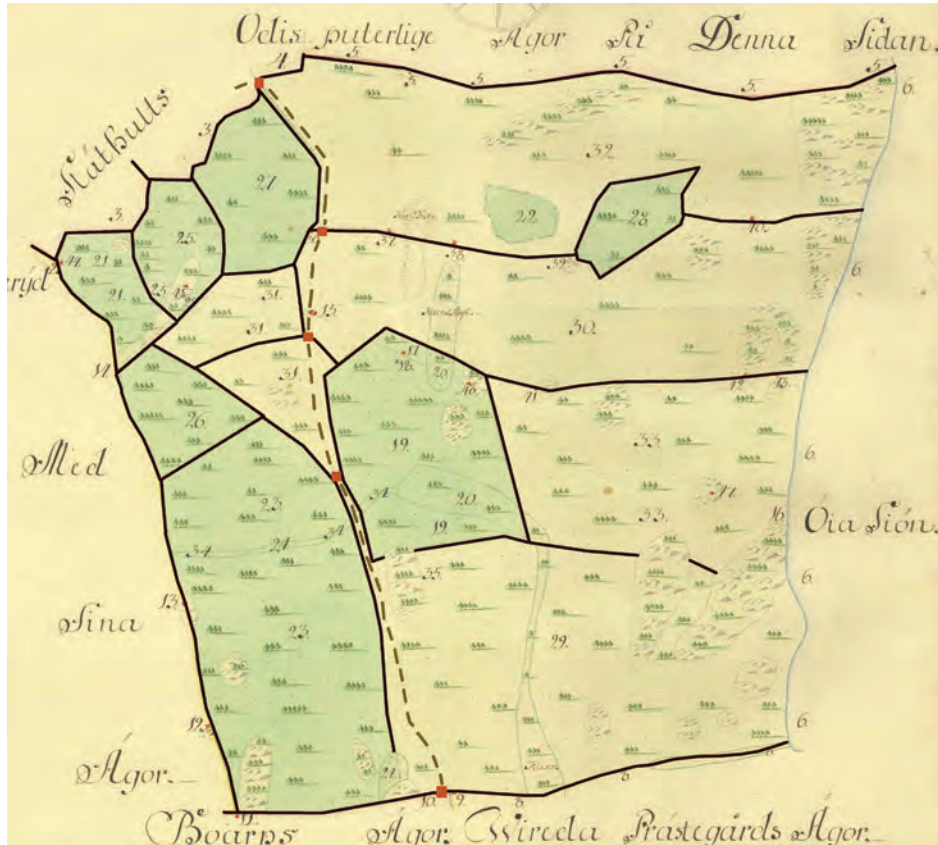
18. Litet söder om thenna tomt, finnes en Kiälla eller brunshol, med någon murning omkring, hwilken efter litet upränsande, befans hafwa vattn.— I Bemelte äng, Ses någon efterliknelse, till åkerlinda, som till Sin area ej kunde utsättias, förmedelst owisheten, huru wida then hafwer sig sträckt.

Det står således klart att lantmätaren har upptäckt en husgrund med ett spismursröse, en brunn samt det vi idag skulle kalla fossil åkermark. Han anger att husgrunden är identiskt med crono utjorden Bollarp och att huset varit bebott under den tid som Släthult inte haft någon del i utjorden. Den nya gräns som dras genom utjorden och som kom att bli bestående gräns mellan Släthult och Kieryd går rakt genom husgrunden. Är det en tillfällighet, eller har husgrunden och dess spismursröse utgjort ett bra siktmärke och fått status som rägångsmärke när linjen drogs upp?

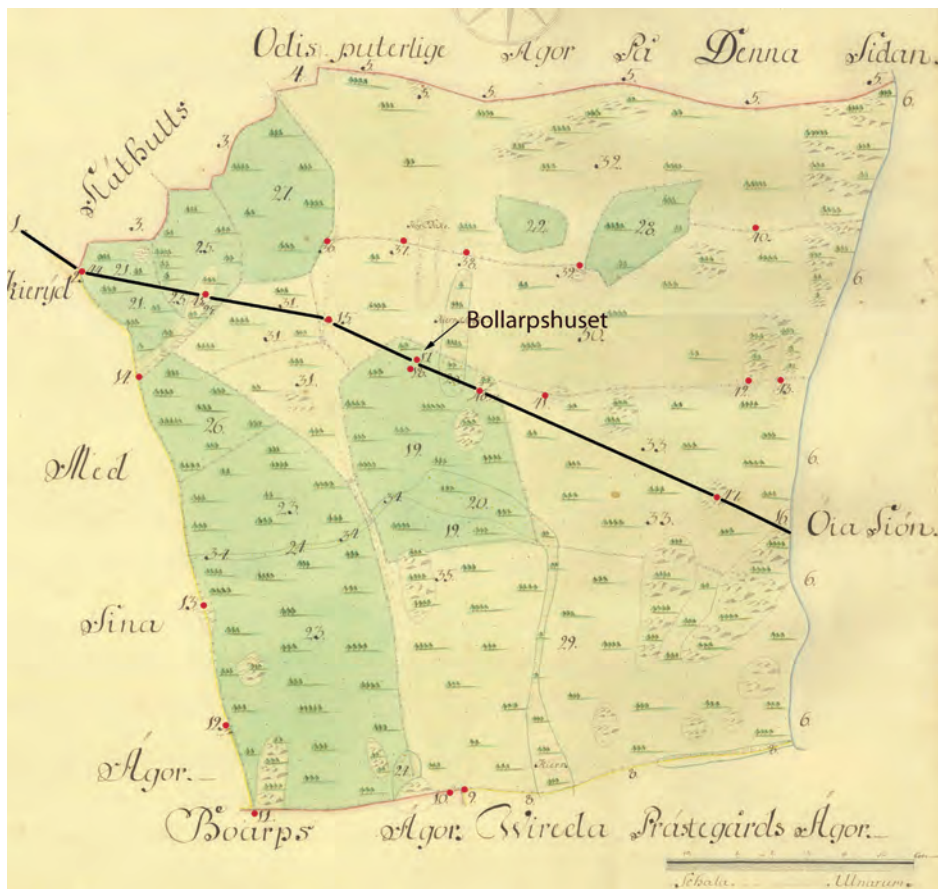
Med hänsyn till den kamerala statusen som utjord kom utgångshypotesen att bli att husgrunden representerade en gård som lagts öde under den senmedeltida agrarkrisen.

Yngre kartor från Bollarp

Kieryd storskiftades år 1800 (FIGUR 10). I norr går gränsen mot Släthult i den linje som fastställdes på kartan från 1740. Vid storskiftet kallas fortfarande området för utjorden där den västra delen brukas som äng medan den östra delen är skog och utmark. Två torp eller backstugor har etablerats inom den södra delen av området

FIGUR 8. Hägnader, vägar och grindar i Bollarp 1740. Området är hävdat och inhägnat med ca 9 kilometer gärdsgård. Trots att Kieryd står som ägare till utjorden får Slåthult brukningsrätt utifrån den urminnes hävd som kan åberopas. Bearbetning av karta: Ådel V. Franzén

FIGUR 9. Den gräns som fastställdes mellan Kieryd och Slåthult ca 1740 kom att gå rakt genom Bollarpshuset. Troligen fungerade "ugnsröret" bra som rämärke. Övriga rämärken avgränsar dels själva utjorden, dels finns en inre gränsläggning som möjligen kan ha med Bollarps bosättningsperiod mellan ca 1550 och 1630 att göra. Bearbetning av karta: Ådel V. Franzén

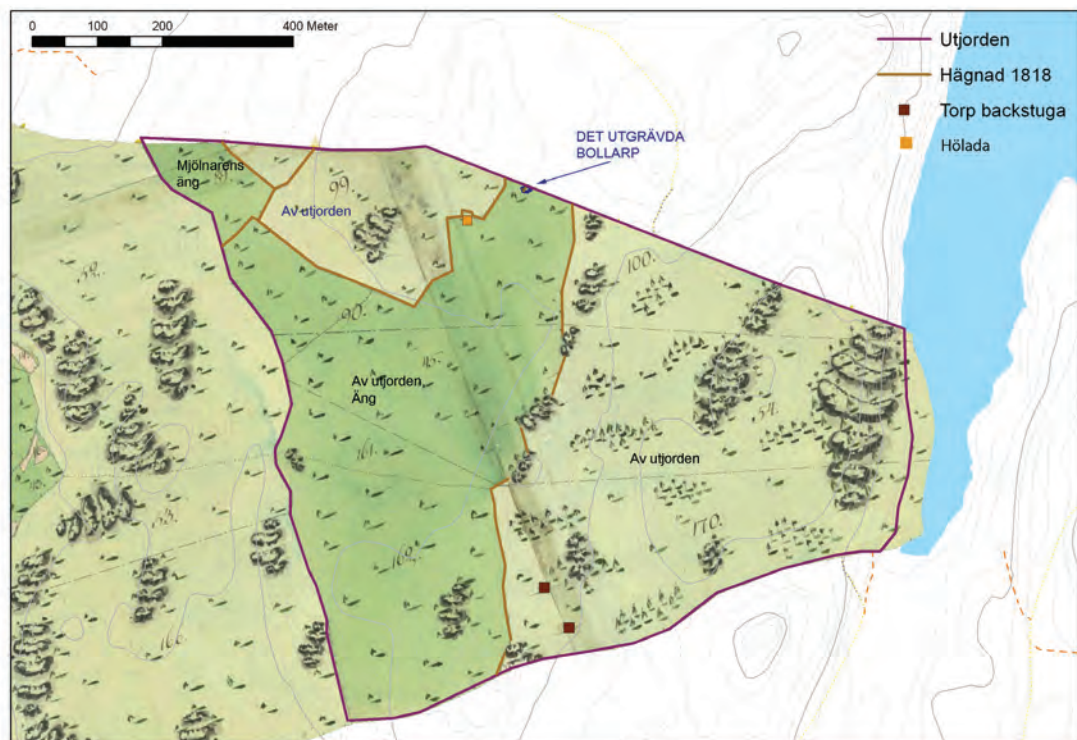
nära gränsen mot Boarp, men vi får inte veta något om arronderingen av odlingsmark eller äng då de endast är utmarkerade med husschablon för bostadshus. Något väster om Bollarpshuset finns en husschablon för en ekonomibyggnad, troligen en lada, utritad i gärdesgårdslinjen. Den enda ägofigur som har ett namn utöver Utjorden är Mjölarens äng som ligger längst i nordväst.

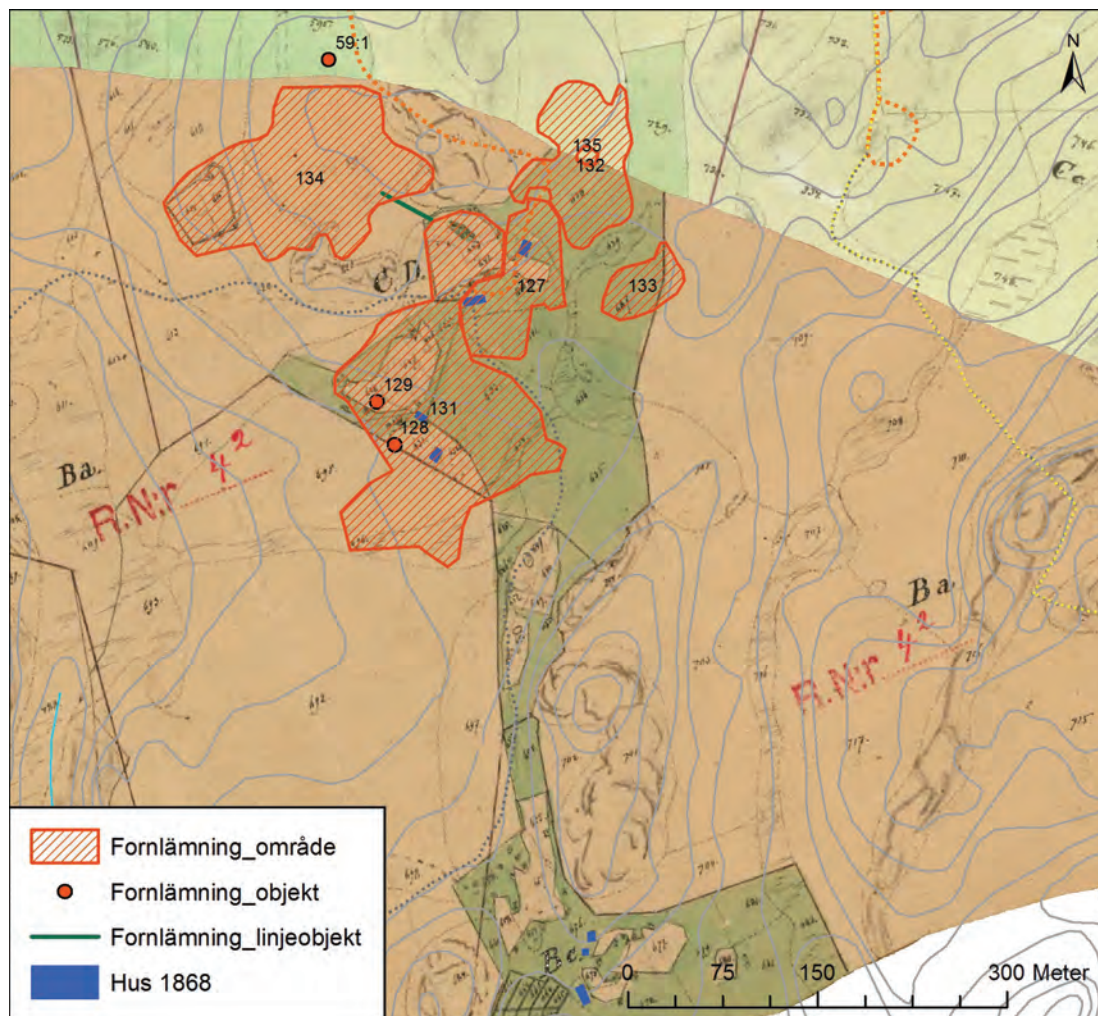
Både Slåthult och Kieryd laga skiftas 1846 respektive 1868. På Slåthults sida anges endast att området används som beteshagar till kor och hästar, medan markanvändningen på Kieryd sida är mer skiftande (FIGUR 11). Husartorpet, beläget ca 100 meter från Bollarpshuset, är identiskt med torpet Lövhult som etablerades redan år 1810, då det flyttades till Bollarp från ett läge närmare Kieryd bytomt (Wilzén 1998:122-125). Ingenstans i karttexten anges dock namnet Lövhult. Husartorpet har flera byggnader utspridda i två klungor med ca 150 meters mellanrum, medan Soldattorpet till Wista kompani längre söderut har en mer blygsam byggnadstomt. Intressant att notera är soldattorpets mossodling som är belägen strax väster om torpet. I övrigt kan konstateras att hela det västra ängsområdet från år 1800 har konverterats till betesmark och hagmark medan ett par mindre ängslyckor har tagits upp i sydost vid Öjasjön.

FIGUR 10. Storskifteskartan över Kieryd från år 1800. En ängslada finns markerad området som betecknas som Utjordens äng och där soldattorpet Lövhult kom att etablera sig ca år 1810. Husen i söder kan vara torp eller backstugor utan utritade inägor i kartan. Utjordsbegreppet är således högst levande omkring år 1800. Bearbetning av karta Lm nr E126-19:1, Ädel V. Franzén

Kammarkollegiets utredning

”1mo: Skall wara aldeles oförnekligt och med Kronans urgamla jorda böcker, och räkenskaper redigit, att en utjord finnes uti Wireda Socken, Bohlarp benämnd” (RA Kammararkivet 2 Pk konv 132:1. Immissioner 1780-1782.)

De rättsliga turerna kring ägandeförhållandena till utjorden Bollarp har utretts och beskrivits på annan plats (Vestbö-Franzén 2003a), men kommer här att relateras i korthet.

Ca år 1780 genomför kronans befallningshavare en "Rannsaking i ägo- och skattesyfte av flera utjordar" i Vireda socken. Syftet är att utröna huruvida utjordarnas mark kan komma kronan till del men detta får inte ske om "utjord finnes med särskilt nummer och ränta, och inte kan utan gårdens skada frångas, (för då) skall hemmansbrukaren den så innehava och nyttja, varför de förmoda därmed bli bibehållna". Kronan skall således kunna lösa in utjordarna, men detta skall ske med ägarens medgivande. För att kunna visa att utjorden inte kan tas från ägaren utan att det blir till skada för gårdens ekonomi gäller det att påvisa att utjorden hävdas och är en del av gårdens försörjningsstrategi.

Henrik Hammarberg på Viredaholm äger inte Bollarp direkt, men den ligger under hans rusthåll i Kieryd och rusthållet betalar två öre i skatt för utjorden. För att Henrik Hammarberg skall kunna bevisa Kieryd's äganderätt till utjorden borde det räcka med att gå till

FIGUR 11. År 1868 har flera torp etablerat sig i området, dels i norr där Kieryd's husartorp finns, dels i söder där Wista kompani's soldattorp Hägnen har byggts. Bearbetning av Lagaskifteskarta över Kieryd från 1868 (Lm nr 06-vir-51), Ädel V. Franzén.

de äldre jordeböckerna och där påvisa att Bollarp är en utjord under Kieryd samt att driva i bevis, till exempel med en syn på plats, att utjorden hävdas. Men så enkelt är det inte. Det är nämligen de tre gårdarna i Kieryds grannby Släthult som i mannaminne har hävdad utjorden, och inte Kieryds rusthållshemman. Upprinnelsen till detta står att finna i händelser under 1600-talet, varför en tämligen omfattande utredning om ägande- och brukanderättigheterna till Bollarp genomförs av kronans befallningshavande.

Med gamla jordeböcker kan man snart visa att en utjord har funnits till Kieryd. Under 30-åriga kriget, då de flesta männen i byn var borta på krigståg, kom Släthult att ta över utjorden. Detta skall enligt de företedda dokumenten ha skett genom lurendrejeri och bör ha skett strax efter 1634 då det anges i Kronans jordeböcker att Bollarp var en utjord under Kieryd. När så Kierydsbönderna kom hem insåg man sig snuvad på utjorden. Från och med ca 1650 betecknas också Bollarp som en utjord under Släthult. Kieryd gör flera försök under de kommande 100 åren att få utjorden tillbaka och deras äganderätt till utjorden betvivlas inte av rätten, det är bara det att Kierydsborna inte visar något intresse för att hävda och bruka utjorden. Det gör däremot Släthultsborna. När en karta upprättas år 1740 kan kontateras att utjorden hävdas som äng och beteshagar till gårdarna i Släthult som också låtit uppföra ca 9 kilometer hägnader inom och omkring utjorden. Släthult kan således åberopa urminnes hävd som argument för att utjorden borde tillfalla dem.

Så småningom inträder en period av stiltje i rättsprocesserna, detta, enligt de rättshistoriska källorna, eftersom Kieryd- och Släthultsborna råkat ”mura släkt och svägerskap” med varandra.

Ett dokument som tillmätts stor vikt i de rättsliga turerna som pågår på häradsting efter häradsting mellan ca 1660 och framåt, är ett intyg från 1662. Attesten eller intyget skrevs redan 1656 men bekräftades 1662. I denna attest redogör Lars Jönsson i Sättra (troligen i Linderås socken) att han bebott Bollarp i trettio år och innan dess hade hans far bott där hela sitt liv. Under dessa år hade Släthultsborna inte ”tillägnat sig den ringaste rättighet i den samma”.

Lars Jönsson bör således ha flyttat från Bollarp innan 1634, det år då utjorden senast antecknades under Kieryd i Kronans jordeböcker. Hur gammal var han ca 1660? Om han var en man på ca 60 år bör han ha fötts kring sekelskiftet 1600. Hans far som bott i Bollarp hela sitt liv bör ha varit född där, kanske någon gång kring 1570. Som vi skall se av det arkeologiska materialet står det klart att Bollarpshuset byggdes kring år 1550.

Slutet på den långdragna tvisten mellan Kieryd och Släthult blev den delning av utjorden som kom till stånd år 1739 och som redovisas på kartan från 1740.

Bollarp och utjordsbegreppet i det kamerala materialet

Namnet Lilla Bållarp på torpet som låg söder om Bollarpshuset är spännande eftersom det så självklart knyter an till ett *större* Bollarp. Lilla Bållarp är identiskt med den södra bebyggelseenheten till husartorpet som finns med på 1868 års laga skifteskarta. Den norra bebyggelseenheten var Lövhult som så småningom kom att avsöndras och bli fastigheten Lövhult 1:1. Namnet Bollarp har genom tiderna skrivits på olika sätt som Bollarp, Bållarp eller Båhlarp, men namnet har utgjort en seg struktur som trots att bebyggelseenheter med namnet Bollarp har kommit och försvunnit, inte har lett till att namnet glömts bort. Namnet, med efterleden *-arp* samt det faktum att området benämns med den kamerala termen utjord, gör att vi kan utgå ifrån att Bollarp är en klassisk småländsk utjord, alltså domän för en gård som fanns i området under tidigmedeltid och ödelades under den senmedeltida agrarkrisen. Utjordarna kom att ingå som en markresurs för omkringliggande gårdar under senmedeltid, men utjordarnas status som egna kamerala enheter blev bestående inte minst som man fick betala skatt för att nyttja dem till slättermark eller bete.

Från och med ca 1550 börjar förteckningarna på utjordar och nybyggen mer konsekvent tas med i de kamerala källorna, framför allt mantalslängder och årlig ränta. En genomgång av samtliga volymer i Riksarkivets Smålandshandlingar som redovisar Vireda socken har gjort för perioden 1539 - 1590 samt 1600-1606. Generellt kan konstateras att redovisningspraxis vad gäller utjordar och nybyggen varierar kraftigt över tiden. Under perioden 1600-1606 upptas t.ex överhuvudtaget inte utjordar eller motsvarande kamerala enheter. Periodvis under 1500-talet var socknen förlänad till Göran Gera, periodvis ingick delar av socknarna i Norra Vedbo härad i Stureska grevskapet. Olika skrivare har således varit i farten. Detta kan vara en garanti mot slentrianmässiga avskrivningar av förra årets ränta eller mantal men har också medfört att man fått leta efter just Vireda och omkringliggande socknar på många ställen i jordeboksmaterialet. Medan jordenaturerna Skatte-, Krono-, kyrko-, och kloster redovisas med brukare, gårdsnamn samt ränta eller fodringsskatt, redovisas frälsegårdarna endast med namn och utan räntepersedlar.

Begreppet utjord dyker dock sparsamt upp i de äldsta jordeböckerna. Skrivningen att den och den brukaren betalas skatt "Av ett bol" är desto vanligare. Pratajord och ödebol används också. Att Prata/pata är identiskt med utjord framkommer explicit i jordeboken från 1548 (RA/KA 5121.05/1548:4) där det i rubriken står "Utjord eller prata" före de listade objekten. Under periodens början är det framför allt gårdarna Lilla Björkenäs och Lilla Kieryd som antecknas för utjordslikande skatteobjekt. Från och med ca

1555 förekommer utjordsbegreppet ganska konsekvent och 1554 anges nio utjordar i socknen, dock inga med namn (Smh 1554:14).

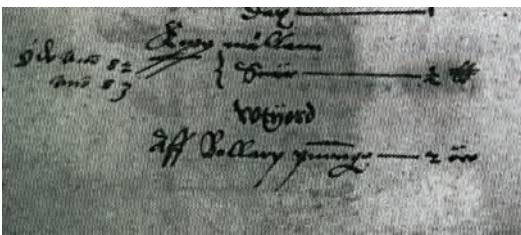
År 1551 (Smh 1551:15. Enligt Käthe Bååth och undertecknad är jordeboken högst sannolikt feldaterad och skall dateras till 1559 (Bååth 1983:145, Vestbö-Franzén 2005 bl.a s 136-137). I denna används begreppet Schatteutjord, Closter- och kyrkoutjord. De förut nämnda Lilla Björkenäs och Kieryd har klosterutjordar under sig medan kyrkoutjordar hör till Olstorp och Djupadal.

Från och med ca 1558 börjar även nybyggena i socknen tas upp till skatt och 1559 uppgår dessa till hela tretton stycken (Smh 1559:32). Under 1560-talet uppstår en viss osäkerhet eftersom gårdar som nyss betecknades som nybyggen tas upp som utjordar. Beror det på en partiell ödeläggelse av nyss upptagna enheter? Knappast, eftersom dess åter antecknas för skatt ett par år senare. Redovisningspraxis i t ex årlig ränta från Smh 1566:16 är milt sagt förvirrat. Det gårdar som tas upp som nybyggen i den löpande listan betecknas som utjordar i sammanräkningen på slutet. I tionderäkenskaperna från 1569 (Smh 1569:4) listas 43 tiondegivare, varav femton betecknas som torpare vilket kan översättas med nybyggen. Sju av nybyggena erlägger inget tionde. Situationen kompliceras av att några av nybyggena ödeläggs under 1500-talets senare del och omtalas som öde i flera jordeböcker. De flesta tas dock åter upp, men till exempel nybygget Folkatorp som läggs in under skatt ca 1555, läggs öde ca femton år senare och förblir öde.

Det är först i den årliga räntan från 1581 som Bollarp dyker upp i det kamerala materialet (Smh 1581:18. Häfte 3, rullside 136) och då som kronoutjord med skatt på 2 öre. Bollarp återkommer året efter (Smh 1582:9) i en lista som förefaller vara en avskrift av den från 1581 (FIGUR 12). I de följande jordeböckerna fram till 1591 förekommer inget Bollarp.

Att Bollarp endast betecknas med namn kring 1580 och inte finns belagt tidigare och sedan inte förrän en bit in på 1600-talet beror delvis på den ostrukturerade redovisningspraxis som används i jordeböckerna från denna del av Norra Vedbo härad. Oftast anges endast namnet på gården och brukaren som betalar skatt för utjorden utan att denna nämns med namn. Delvis kan omnämmandet av gårdsnamnet bero på att det är just under denna period, 1500-talets senare del, som Bollarp är bebott.

Min genomgång av äldre handlingar har sträckt sig fram till ca 1590. Materialet är tidskrävande att ta sig igenom och kommer att kompletteras i framtiden. Medlemmar ur Vireda hembygdsförening har dock gjort lysande insatser när det gäller att excerpera material från 1600-talet och framåt. En heltäckande jordebok från 1631 (Jordeböcker CD 371, Jkpg län, sid 274) har excerperats och finns i maskinavskrift. Här finns Bollarp med som en kronoutjord som liksom tidigare skattar 2 öre. I slutet på jordeboken listas som tidigare nämnts frälsehemman utan att skatt eller ränta anges. Längst

FIGUR 12. Utdrag ur jordeboken från 1582 där Bollarp betecknas som utjord trots att den vid denna tid är bebodde. Det är troligen just dess status som bebott objekt som gör att man inte bara räknar den som namnlös utjord under en annan gård. För Bollarp betalades en skatt på 2 öre. Ur Smh 1582:9.

ner i listan nämns ett Bållarp. Det ligger strax efter det Folkarp som enligt jordeböckerna låg öde under sent 1500-tal. Excerptisten har skrivit ett frågetecken bakom Folkarp och Bollarp med flera, troligen eftersom det inte gått att utläsa skrivningen här. Det återstår att själv läsa originalet.

I jordeboken från 1650 (CD 375 Jkpg. län. Jordebok. Sid 56) finns en mycket intressant notis. Bollarp omnämns nu som utjord under Slåthult. Detta är första gången i materialet som en koppling görs mellan Slåthult och Bollarp.

Kamerala, rättshistoriska och geografiska källor. En sammanfattning

Lars Jönssons far föds på Bollarp ca 1570. Lars Jönsson flyttar från Bollarp före 1634 (FIGUR 13). Under denna period ligger Bollarp enligt de rättshistoriska källorna som utjord under Kieryd, eller snarare under den gård i Kieryd som betecknas som Lilla Kieryd i de äldsta jordeböckerna. Det intressanta är dock att en utjord under Kieryd ganska snabbt försvinner ut jordeböckerna. Jordeböckernas redovisningspraxis under 1500-talet är minst sagt rörig vad gäller utjordar och nybyggen som ibland blandas ihop. Det kan dock konstateras att det under större delen av perioden *inte* antecknas någon utjord under Kieryd. När man i de rättshistoriska källorna från 1780-talet återoppar uråldriga jordeböcker för att bekräfta Kieryds äganderätt till Bollarp bör detta framför allt handla om jordeböcker från 1600-talet och framåt.

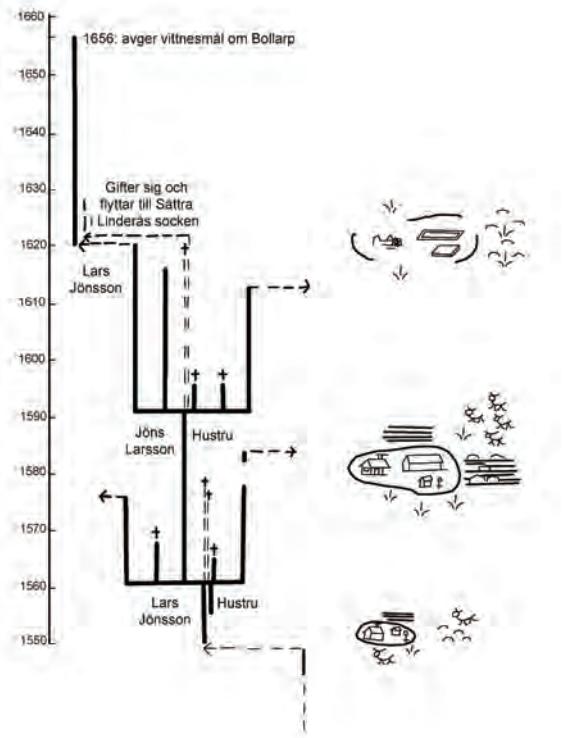
Dock är det ett faktum att Bollarp dyker upp i två jordeböcker från 1581 och 1582, då det explicit står under rubriken utjordar: ”af Bollarp 2 öre” (FIGUR 12).

Enligt excerpter från Vireda hembygdsförening återkommer Bollarp på 1630-talet som kronoutjord och år 1650 redovisas utjorden Bollarp under Slåthult.

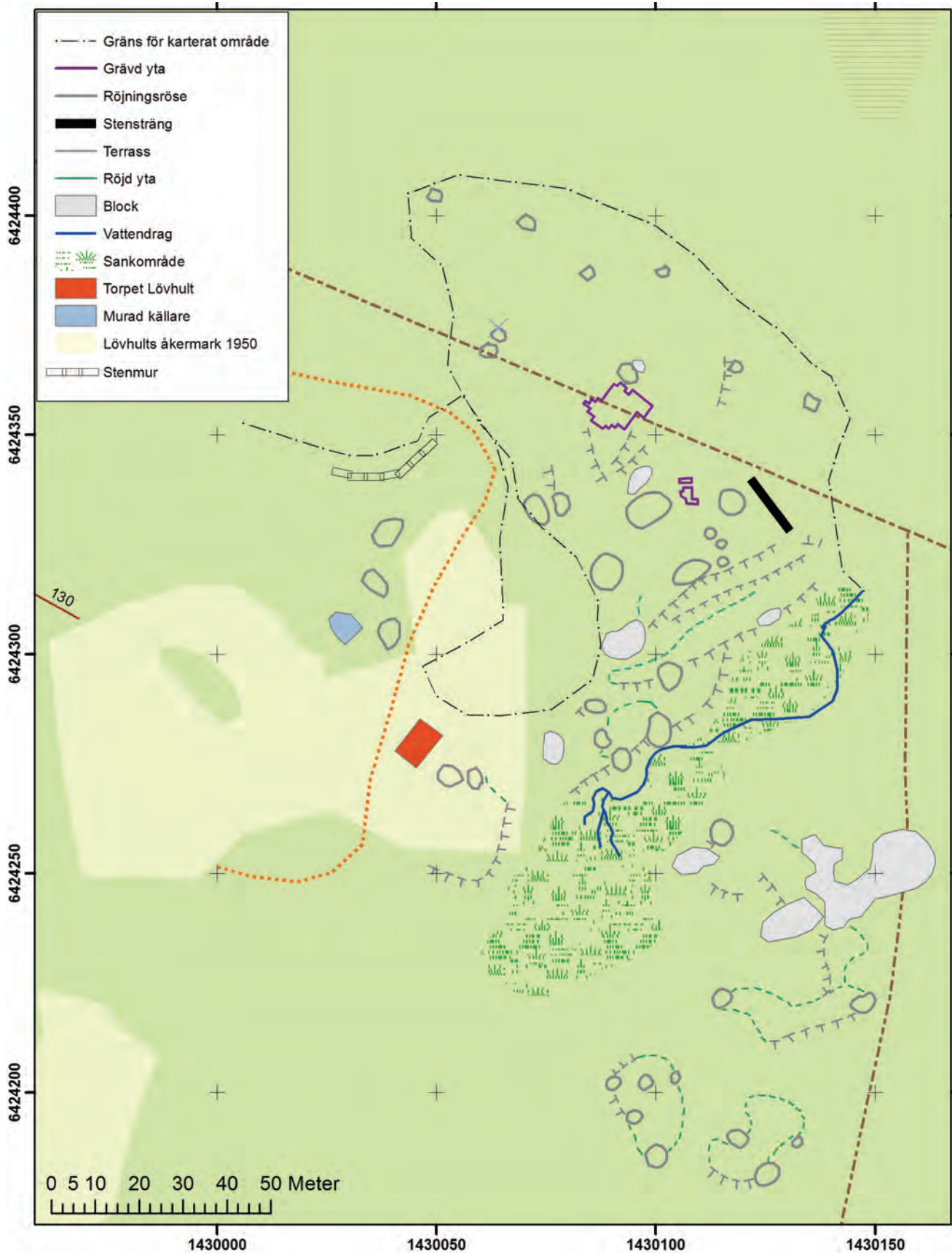
Den äldsta kartan från Bollarp är från 1740 och det är i denna karta som lantmätaren redovisar brunnen och spismursröset till huset som fanns i Bollarp ca 150-190 år tidigare och antecknar att det även finns spår efter gammal åker i området. Det är kring 1739-1740 som utjorden delas upp i en nordlig del till Slåthult och en sydlig del till Kieryd och den gräns etableras som sedan blev bestående.

Ett nybygge vid 1500-talets mitt på Småländska höglandet

Bollarp kom aldrig att karteras i de geometriska jordeböckerna eftersom man flyttade från gården ca 1634, alltså sex till åtta år innan Peder Jonsson Duker gjorde sina kartor från Vireda socken. Däremot vet vi tämligen väl hur nybyggena såg ut på andra ställen. Trots att de kamerala jordeböckernas redovisning ibland är svår att följa upprepas i jordeböckerna från 1559 och framåt ungefär ett dussin bebyggelseenheter som betecknas som nybyggen (Smh 1559:32). Av dessa karteras merparten åttio år senare i de geometriska jor-

FIGUR 13. En tidsgeografisk tolkning av Bollarp mellan ca 1550 och 1630, från nybygge till ödegård. De enda personer vi säkert kan knyta till gården är Lars Jönsson och hans far som vi dock inte vet namnet på. Jöns Larsson är därför endast en kvalificerad gissning. I modellen överges Bollarp redan ca 1620, men de historiska källorna pekar mot att detta har skett senare, mellan 1630 och 1634. Den tidsgeografiska modellen är upprättad av Ådel V. Franzén

FIGUR 14. Fossil åkermark i Bollarp öster om Lövhult. Den fossila åkermarken var svåravgränsad dels till följd av att stora områden var täckta med bråte från skogsavverkning som överlagrat fornlämningen, dels till följd av nyplantering med stora områden ogenomtränglig unggran framför allt åt norr.

deböckerna. Vi har således en facit på hur ett nybygges inägor var organiserade knappt hundra år efter etablerandet.

Det finns detaljerade beskrivningar på hur upptagandet av ett nybygge gick till. Agrarhistorikern Janken Myrdal har gjort en analys av den detaljerade jordebok som ingår i Sörmlands handlingar 1580:18 där varje nyetablering beskrivs noggrant med hänsyn till vilka hus som byggdes, hur mycket åker som togs upp och om åkermarken kom att odlas i ett eller två gårdar (Myrdal & Söderberg 1991:245-258). Nybyggena redovisades oftast som fjärdedelshemman, men även åttondelshemman förekommer. Det är sålledes gårdar med tämligen begränsad åkerareal sällan överstigande tre tunnland årligen besädd åker.

Vireda socken är beläget inom tresäderegionen i nordöstra Småland. Detta odlingsystem infördes årtiondena kring sekelskiftet 1600 och ersatte troligen ett ensädessystem där åkermarken var samlad inom ett gårde och odlades utan regelbunden träda. Införandet av tresäde kan ses som en åtgärd för att låsa fast trädan och inlemma den i den regel bunden trädrotations. I Norra Småland där råg tidigare odlats på svedjor gjorde införandet av tresäde att rågen kunde flytta in till inägomarkens åker och odlas som höstgröda i det ena gårdet medan vårkorn odlades i det andra. Det tredje gårdet trädades (Vestbö-Franzén 2004).

Kom nybyggena att praktisera det äldre ensädet eller tog man till sig tresädet direkt när nybyggena etablerades? Från Vireda socken finns exempel på båda delarna, men av de karterade nybyggena dominerar tresäde. Figur 15 och 16 visar organisationen av inägorna till två nybyggen, Kopparp och Målahult. Kopparp redovisar ett regelrätt tresäde med åkermark och en stor del av ängsmarken uppdelad i tre gårdar plus ett ängsgårde, medan Målahults åkrar låg utspridda som topografiskt anpassade plättar inom ett och samma gårde.

Utifrån karteringen av den fossila åkermarken kring Bollarpshuset med ett tillägg av de centrala delarna av torpet Lövhults åkermark som troligen är upptagen på en del av Bollarps äldre åkermark får vi en yta om ca 1,5 ha åker vilket ger oss ungefär 3 tunnland. Det kan inte avgöras om åkermarken till Bollarp odlades i en- eller tresädes och alltså inte vilken av de två bilderna vi skall förhålla oss till. Dock kan konstateras att mycket av åkermarken finns i nära anslutning till huset (FIGUR 14).

Karteringarna

Den fossila åkermarken

Valborgsmässohelgen år 2000 företogs en kartering av Bollarpshusets närområde. Syftet var att få grepp om den fossila åkermarkens utbredning och karaktär. Karteringen genomfördes med totalstation. Den fossila åkermarken täckte en yta om ca 0,6 ha och huvuddelen var belägen norr och söder om Bollarpshuset (FIGUR 14).

FIGUR 15. Kopparp, Vireda socken. Gården betecknas som nybygge under 1500-talets andra hälft. År 1640 praktiseras tresäde inom de oregelbundna, terränganpassade åkeryrtorna (Lm nr E126-21:e3:147).

FIGUR 16. Målahult, Vireda socken. både Måla- och Hult- är typiska namnelement bland de gårdar som tillkom under 1500-talets koloniseringsvåg. Likaså ett nybygge under sent 1500-tal. Ensäde praktiseras inom det stora kombinerade åker- och ängsgårdet (Lm nr E126-24:e3:143).

Ett område från vändplanen och ca 20 meter österut var belamrat med barrkvistar och grenar från skogsavverkning i ett ca 0,5 meter tjockt täcke vilket gjorde att ytan fick undantas från kartering då inga former var synliga genom barrtäckets.

Åkermarken bestod av röjda ytor och låg i svagt sydsluttande miljö som i söder och öster avgränsades av terrasser och en stensträng. I åkermarken som låg närmast Bollarpshuset fanns ca 20 röjningsrösen, 2-8 meter i diameter och ca 0,2-0,7 meter höga. Större block fanns som odlingshinder på flera ställen. Bollarpshuset är beläget på en plåtå omgiven av terrasser åt söder och väster. Det är troligt att terrasserna avgränsar husets ”tomt” från åkermarken. Norr om huset kunde ingen avgränsning mellan åkermark och hus påvisas och förekomsten av röjningsrösen strax inpå husknuten gör det sannolikt att åkermarken här gått nära huset.

50-70 meter söder om huset vidtog ett sankområde kring en bäck. Det är troligt att området använts som slåttermark för madhö till gården eftersom bäcken i detta området är trögflytande och har översilningspotential. Åkermarken som sträcker sig från Bollarpshuset och ner mot bäcken avslutas i tre terrassavgränsade bandparceller. Brukningstekniska faktorer ligger troligen bakom uppkomsten av terrasseringar i den sluttande åkermarken.

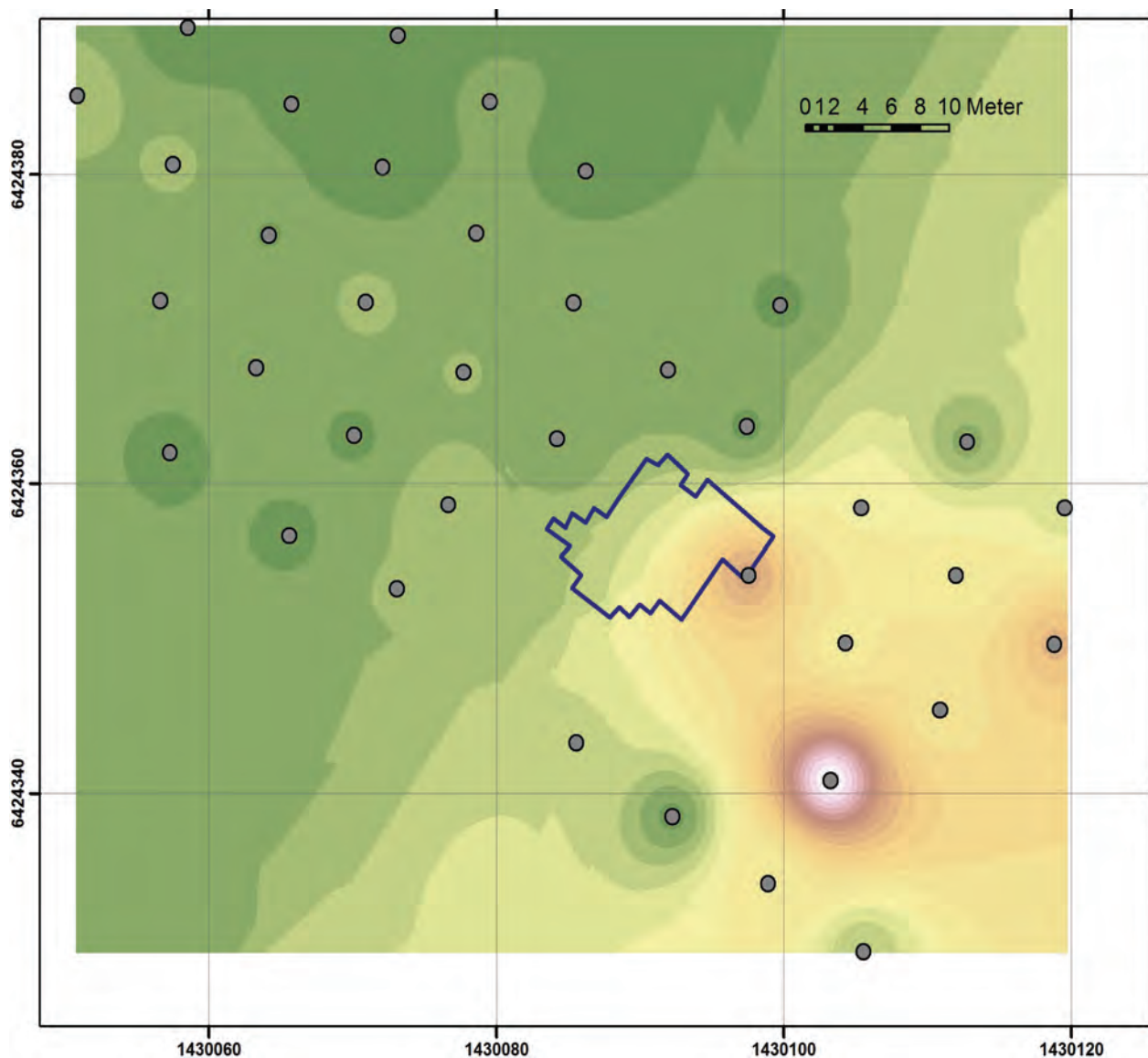
Söder om bäcken stiger terrängen upp mot en plåtå. Här kunde ca 10 röjningsrösen och fem till sex röjda ytor identifieras. Ytorna var delvis svåravgränsade och rösena var mestadels låga, 0,1-0,3 meter höga och utflytande. Intrycket var att ytorna här odlats kortare tid eller mindre intensivt än åkermarken kring huset. Åt väster vidtog torpet Lövhults åkermark. Denna bar alla torpåkrarnas karakteristika; jämna och välröjda ytor, branta terrasser, toppiga torpräsen och stentippar. Högst sannolikt har Bollarp odlat åker även i detta området, men denna åkermark har överodlats av Lövhult som etablerades i området ca 1810.

Fosfatkarteringen

År 2008 genomfördes en fosfatprovtagning kring Bollarpshuset. Fosfatproverna skulle ge svar på två frågor, dels om det gick att ringa in ytterligare hus i området genom förhöjda fosfatvärden, dels om åkermarken kring Bollarpshuset visade förhöjda fosfatvärden i förhållande till omgivande mark.

De 37 proverna togs med fem meters mellanrum i ett rombiskt ruttmönster som täckte in en yta om 5000 m² (FIGUR 17, BILAGA 6). Jordprov togs på gränsen mellan matjord och morän. Resultatet visade att fosfatgraderna var tämligen låga i åkermarken. Fosfater har således helt tagits upp av växtligheten och inte anrikats i åkerjorden.

Ett område söder om huset framstod som mycket intressant. Här fanns inom ett ca 30 x 30 meter stort område markant förhöjda fosfatvärden. Medan snittet för fosfatgraderna låg på 57, varierade värdena här mellan 104 och 315 fosfatgrader. Att de förhöjda vär-

dena ligger så väl samlade tolkades som speglande ytor utaför en eller flera huskroppar. Det högsta värdet på 315 grader kan möjligen förstås så att vi här prickade gårdens gödselstad.

FIGUR 17. Grävningssytan för Bollarpshuset markerad mitt i bilden. Låga värden är markerade med olika nyanser av grönt medan gult, orange och rosa markerar stigande värden. De högsta fosfatvärdena fanns åt sydöst. Den nyupptäckta huskroppen är belägen i med området med de högsta fosfatvärdena Bilaga 6).

Den arkeologiska undersökningen

Under åren har ca 100 personer varit med och grävt i Bollarp. Grävningssstyrkan har dels bestått av medlemmar ur Vireda hembygdsförening, dels av elever i årskull 5 och 6 i Vireda skola. Utöver detta har personal från länsmuseet deltagit.

Genom rutgrävning har en husgrund frilagts samt en yta omkring denna. Under grävningen 2010 framkom ytterligare en husgrund som kommer att undersökas noggrannare från och med grävningen 2013. Den nya husgrunden kommer inte att behandlas i föreliggande rapport även om den kommer att refereras till i texten. I nuläget har endast delar av två väggar samt vad vi anar är botten

FIGUR 18. Del av södra väggen frilagd 1995. Lägg märke till de närmast parallella stenraderna inom sydväggens mellersta parti. Har sydväggen haft en avlång utbyggnad i form av en svala? Foto av Profil 1 från Ö: Ädel V. Franzén

av en härd eller ett bortplockat ugnsröse frilagts. Fynden från anläggningen är dock med i fyndlistorna, BILAGA 2.

Bollarphuset

Rutgrävningen av Bollarphuset (A1) påbörjades år 1995 och är i dag avslutad om man undantar spismursrösets centrala del som fortfarande är under utgrävning samt profilbänkarna.

År 1995 påbörjades det hela genom att ett rutnät på 35 m² upprättades som innefattade spismursrösets (A2) sydöstra del samt området sydöst om röset. Det gick inte att fastställa husets orientering ovan mark, eftersom den steniga moränen omöjliggjorde identifikation av syllstensraden med jordsond. Skorstensstocken var helt nerrasad och stenpackningen täckte stora delar av husets bostadsdel.

Utgångspunkten, att skorstenen borde vara belägen vid husets norra vägg, ledde till antagandet att vi borde fånga upp minst ett hörn om vi arbetade åt sydöst. De första rutorna kom att läggas så att husets södervägg och delar av väst och östväggen grävdes ut under de första två säsongerna. Först under 2000-talet kom norrväggen och resten av väst- och östväggen att friläggas.

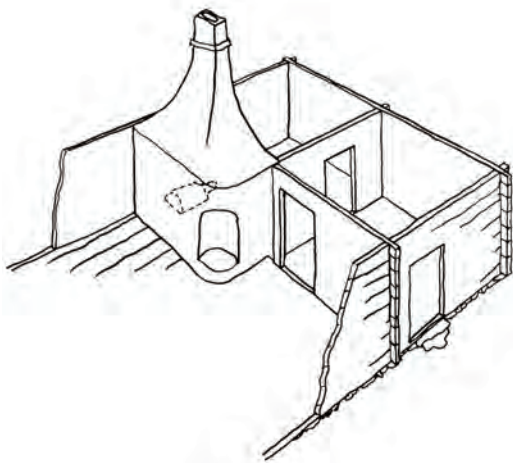
FIGUR 19. Norra vägglinjen frilagd. Syllstensraden framträder tydligt och är lätt att följa i hela sin längd i motsättning till den södra vägglinjen. Spismursrösets norra del i bildens övre kant under utgrävning. Märk också skylten med namnet Bolarp i bakgrunden, förfärdigad vid 1990-talets mitt av Bengt Wagnström i Släthult. Foto Från VNV: Ädel V. Franzén.

Rutorna grävdes i två stick på vardera 10-15 cm tjocklek. Från lagret strax under torven var det således ungefär 30 cm ner till moränen. Eftersom det egentligen inte fanns någon stratigrafi att tala om var stickgrävandet mer av praktisk karaktär för att deltagarna skulle förhålla sig till en horisontell grävning snarare än att gräva sig neråt i rutan.

Generellt sett företer Bollarpshuset formen av en traditionell enkelstuga med kammare och kök i husets östra del (FIGUR 21). Med yttermåttarna ca 9 x 6 meter ansluter huset helt till den form som är känd över hela Småland från senare tid och från stora delar av landet i övrigt. Hörnen i husets nordvästra, sydvästra och sydöstra del är kraftigt markerade och den norra och västra vägglinjen samt östra delen av den södra är tydligt markerade. Bollarpshuset utgör troligen det äldsta belägget för denna typ av huskonstruktion, men det finns ändå detaljer som avviker från enkelstugans standardmall.

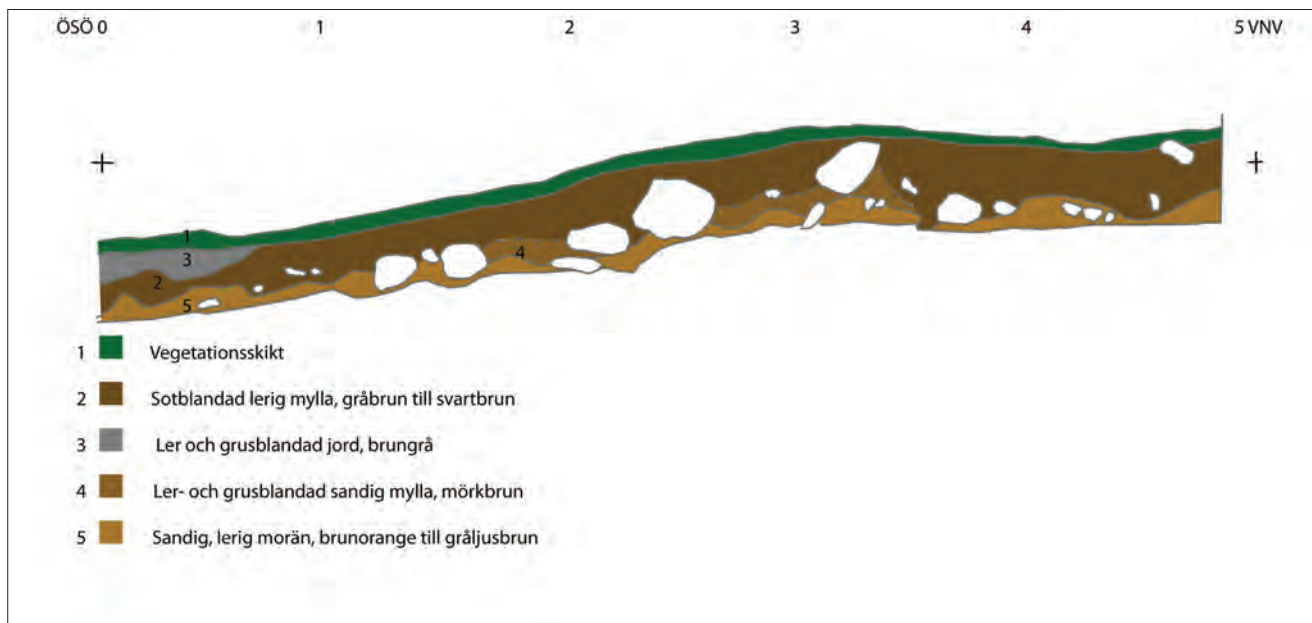
FIGUR 20. Bollarpshusets arrondering. Vägglinjer i Norr, öster och väster har varit enkla att rekonstruera liksom rumsindelningen. Däremot är sydväggen fortfarande delvis en gäta.

FIGUR 21. Förslag till rekonstruktion av Bollarpshuset. Brädgolvet får tänkas bort, eftersom allt talar för att huset hade stampat jordgolv. Rumsfördelningen och spisens placering och utseende bygger på etnologiska och byggnadshistoriska paralleller. Rekonstruktion: Anders Franzén, byggnadsantikvarie, JLM.

FIGUR 22. Profil 1. Den västra schaktkanten. Den osäkra syllstensraden som streckats på figur 20 återfinns i profilen finns mellan 2 och 2,5 meter medan den inre av vägglinjerna på FIGUR 20 finns vid 3-3,3 meter. Antyder den sluttande miljön att den nedre raden tillhör en annan och äldre huskropp?

Framför allt gäller detta den sydliga väggen. Huset låg i en lätt sydsluttande miljö vilket gör att sydväggen är belägen ca 40 cm lägre än norrväggen.

Syllstensraden i husets sydvägg var ställvis svår att få grepp om. Markanta syllstensrader fanns i öster och väster, men den östra delen var indragen ca 40 centimeter i förhållande till den västra. I ett parti rakt framför huset fanns ytterligare en tydlig stenrad som låg utdragen i förhållande till de två andra (FIGUR 18, 20 och 22). Stenarna i området var i övrigt utspridda på så sätt att de bildade ett ca 1 meter brett bälte. I början tolkades detta som speglade en ca 0,5 m bred svala som sträckte sig från husets sydvästra hörn och fram till ingångspartiet. Men tolkningen har delvis övergivits. I samråd med byggnadsantikvarie Anders Franzén har en tolkning av husets vägglinjer gjorts som till övervägande delen kan säkerställas utifrån de klart urskiljbara vägglinjerna i norr, väster och sydöst samt de mindre inre stenraderna som delat av rummen inne i huset. På ritningen (FIGUR 20) har sydväggens östra och västra del ritats ut som alternativt vägglinjer och de syllstensfragment som är säkerställda men inte stämmer med husets väggar i övrigt har streckats.

Till yttermera visso fanns utanför den södra väggen ett parti med hållformade stenar som tolkades som ett stensatt parti utanför husets ingång med antydning till någon trappstegshäll. Ingångspartiet markerades av ett antal tämligen stora, flacka hållar som sträcker sig från ingången och ca 2,3 meter åt SSV. Detta parti har således en dragning åt väster och borde istället ha legat längre åt öster om det befann sig strax utanför husets ingång (rutorna C 3-4 och B 3-4, FIGUR 22).

Vid grävningen 2008 och 2009 utökades grävningssytan till totalt 91 m² varvid även husets väggar i norr och väster frilades. Här var syllstensraden mycket kraftigare markerad med i snitt 0,45 meter

stora stenar som dessutom var prydligt lagda på rad (FIGUR 19 och 20). Syllstensraden i norr fortsätter ut från husväggen åt väster, men det är inte troligt att huset fortsätter åt detta håll med ytterligare rum. Fyndmaterialets koncentration till huskroppen är så påtaglig att man utifrån fyndens fördelning lätt kan skilja på ute och inne. Däremot bör denna stenrad utgöra en gräns mellan åkermark och tomt/kålgårdsmark eller liknande.

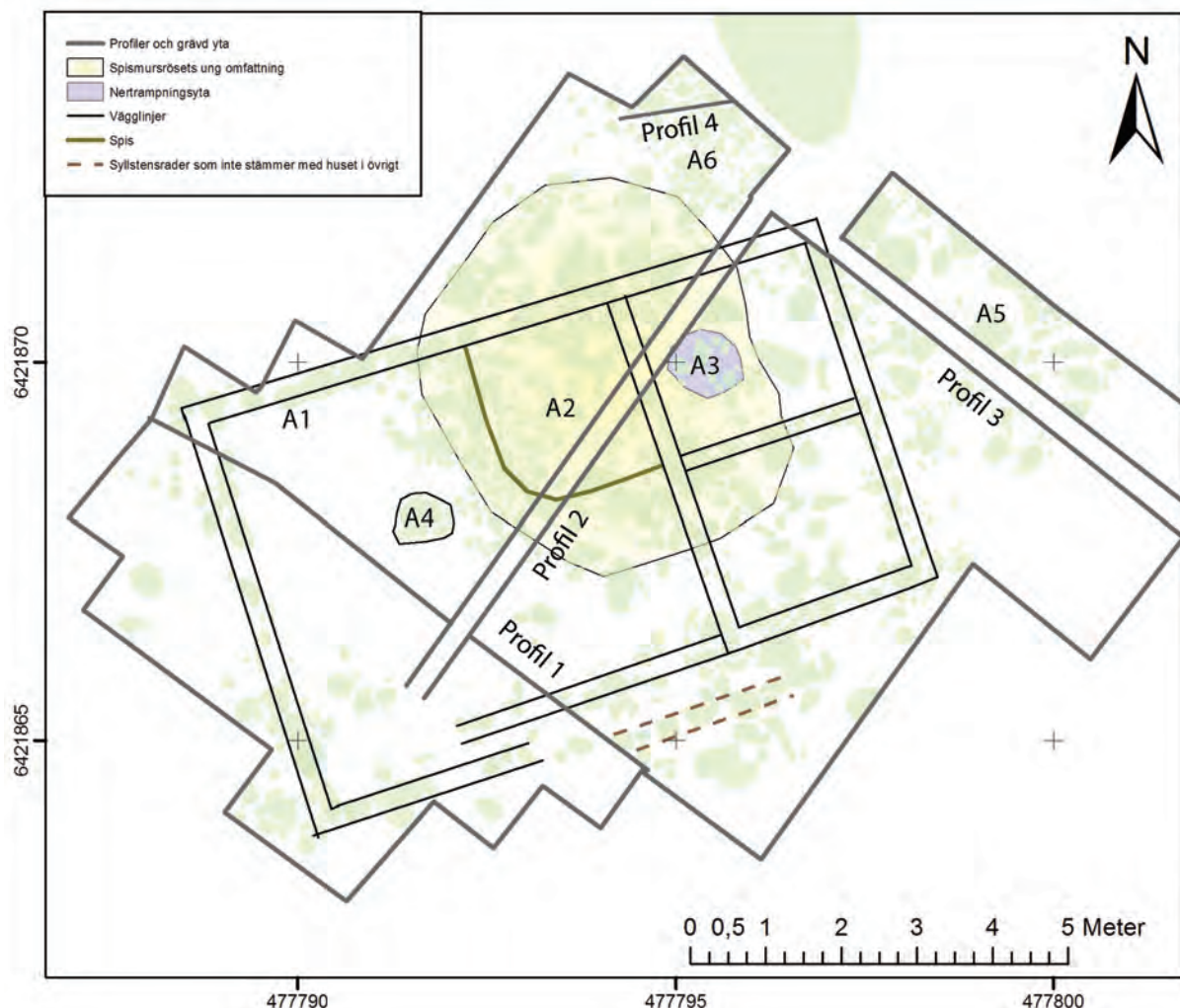
Rumsindelningens vägglinjer var markerad med närmast småsten på 0,15-0,3 meters storlek. Fyndmängden och nertrampningen framför spisen i köket (A3, se nedan) visar att huset inte haft golvbeläggning. Detta stöds också av att man använt inre syllstensrader. I ett hus med brädgolv skulle detta ha utgjort stöd för mellanväggarna, men här har dessa istället vilat mot en tämligen klen syllstensrad. Mot den norra väggen fanns resterna efter husets spiskonstruktion och bakugn som beskrivs nedan.

Huset har yttermåttarna ungefär 9 x 6 meter (VSV-ONO), respektive 9,5 meter i den östra delen. Hela bostadsytan inklusive väggar och spis har varit ca 40 m². Räkna man bort väggytorna har det stora rummet en yta av 28 m² inklusive spisytan, kammaren och

FIGUR 23. Spismursrösens sydvästra kvadrant under gräv-säsongen 1996. I förgrunden syns spisens bottenplattor. Foto från SV: Ådel V. Franzén.

FIGUR 24. Den diagonala profilbanken lades ut år 1995 och under den säsongen grävdes ytan som begränsas av Profilerna 1-3. Området nordväst om profil 2 och norr om fortsättningen av Profil 1 grävdes 1996. Under 2000-talet har ytorna successivt utvidgats till att innefatta hela huskroppen, delar av soptippen (A5) samt delar av ett röjningsröse (A6).

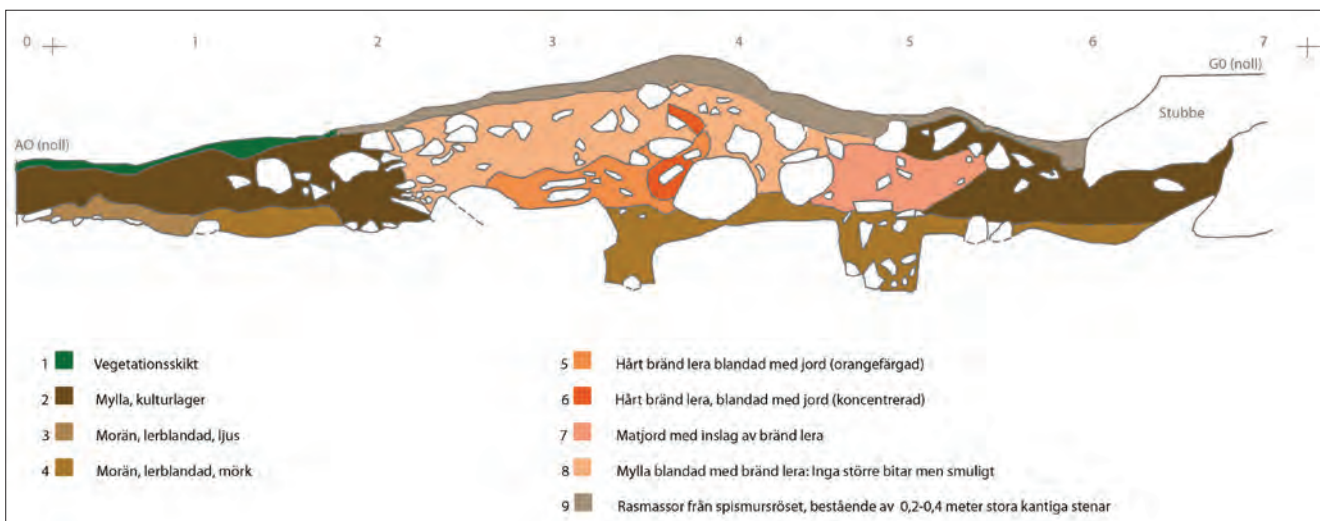

FIGUR 25. Spisens ugnsdel mot köket och dess bottenplatta där gräddningen skett. Den inrasade och ihoptryckta kupolen som välvde sig över bakugnen kan skönjas i profilen ovanför. Foto från ÖNÖ: Ådel V. Franzén.

FIGUR 26. Ugnens inre delar under utgrävning. Märk yterväggsens syllstensrad och den inre stenrad som markerar spisens gräns mot väggen. Foto från öster: Ådel V. Franzén.

FIGUR 27. Profil 2 genom spismursrösets sydöstra del. Centralt i röset framkom en packning bestående av orangerosa fyllning av dels hårt bränd, dels lös och närmast seg bränd lera. Färgen syns tydligt på FIGURERNA 25 och 26.

köket mätte ca 5 m² vardera. I bostadsrummets nordöstra del har en öppen spis med skorsten funnits. Det fanns inga tecken på att Bollarpshuset brunnit ner, vare sig i form av sotpåverkad jord eller rester efter brända stockar. Det förefaller som om huset har lämnats i ordnade former, att man tagit med sig det som var värt att spara, nermonterat tak och väggar och endast lämnat kvar det som under den 80-åriga bosättningsperioden trampats ner i jordgolvet.

Spis, bakugn och kök

Spismursrösets (A2) rasmassor täckte ett ca 4 meter stort område i diameter inom husets norra del och utanför husets nordvägg. Spisen hade rasat ut till en tämligen jämn rund konstruktion. När vi påbörjade rensningen av rasmassorna upptäckte vi flera stenar med antydning till bearbetning och kanthuggning samt ett noga utvald material av naturlig kantig och närmast tegelstensformad sten. Det stod således klart att skorstenen hade murats av noga utvald stenmaterial. Spismurskonstruktionen kom att grävas ut av arkeologer från läns-museet medan hembygdsföreningen och skolklasserna fick ta hand om rutgrävningen. På grund av den tillsyns- och handledningsroll som arkeologerna hade, gick grävningen av spismursröset tämligen sakta och botten av konstruktionen är ännu inte utgrävd (januari 2013). Icke desto mindre kunde konstateras att det under den lösare packningen av utrasad sten framkom en klar norrgräns bestående av en rad större stenar belägna strax innanför den norra syllstensraden. Den centrala konstruktion bestod av en kupolformad ugn som mynnade i köket och bör ha avslutats mot köket i en järnlucka (FIGUR 25-27). Ugnen tolkades som en bakugn som förvärmats innan bröd eller kött tillagats. Framför ugnens mynning i köket fanns en ca 0,8 meter stor och lika djup nertrampningsyta (A3) som bestod av nertrampat material som följt med när aska och kol och lossnad bränd lerklining tagits ur ugnen. In mot rummet fanns tämligen långt ner mot golvet en bottennivå bestående av flata hällar. Massorna som

täckte central- och bottenkonstruktionerna var hårt packade och bestod av jord blandad med bränd lera. Inom vissa områden var jorden närmast orangerosa och hade en seg tuggummiliknande konsistens. Detta kan härröra från nypåford lerklining som inte ännu härdats av värmen och som packats ihop med jord när konstruktionen rasade.

När de utrasade stenmassorna hade röjts bort frilades själva spisens konstruktion, även denna tämligen utrasad. Det förefaller dock som om spiskonstruktionens totala yttermått har varit ca 4,7 m² och att konstruktionen haft raka sidor åtminstone åt norr och öster (mot köket. FIGUR 21 och 23).

Konstruktioner i huset

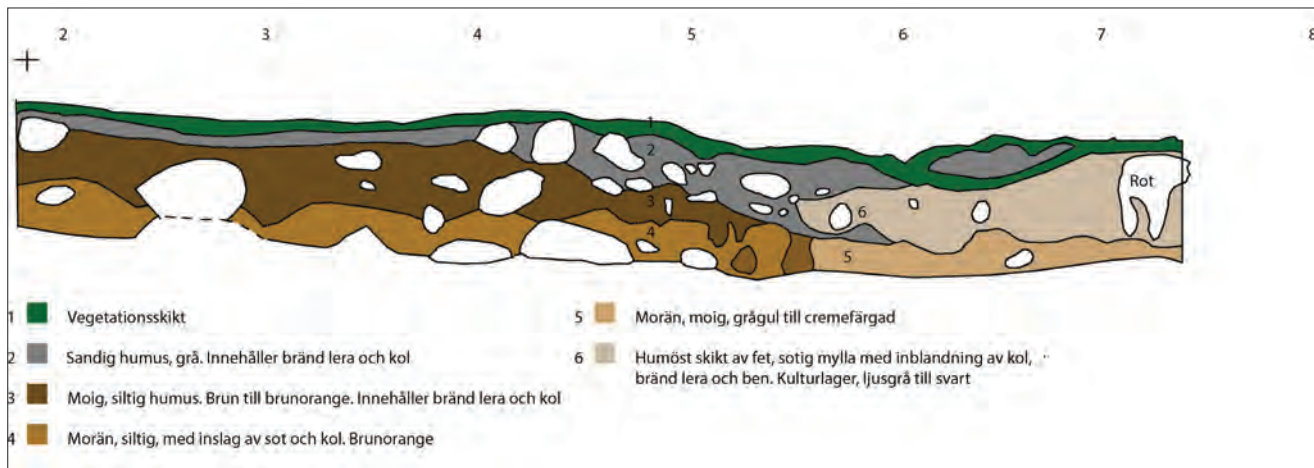
Ca 1 meter väster om spisens öppning mot rummet, i rutorna A-1, A-2, B-1 och B-2, framkom en flack häll, 0,5 x 0,6 meter stor och ca 10 cm tjock, som spruckit i två bitar (A4, FIGUR 24 och 28). Kring hällerna men framför allt under den fanns mindre stenar. De undre föreföll ligga som stöd för att ge stenen en plan och horisontell yta. Stenen var således förankrad i golvet och var inte en del av spismurens nerrasade stenar. Hällerna föreföll utgöra ett underlag eller stöd för en konstruktion som vilat ovanpå. De hypoteser som fördes fram var att hällerna utgjort underliggare till en kubbe som burit ett städ eller att den på annat sätt skulle kopplas till smideshantering i Bollarpshuset. Av beskrivningen av huset ovan och av kapitlet om fynden nedan framgår det klart att Bollarpshuset inte kan ha utgjort en smedja, men det bör undersökas vidare om det kan ha bedrivits efterbearbetning av smidesföremål inne i bostadshuset. Fundamentet kan alternativt tolkas som en ljus och värmkälla. Det finns byggnadshistoriska paralleller i de glödbäddar som kunde finnas en bit utanför spisarna (Eriksson. red. 1977:134-135). Stenen var dock inte omgiven av sotig jord eller kol, varför denna tolkning också kan synas vanskelig. Hällerna kan, utifrån nuvarande kunskapsläge, inte knytas till någon specifik verksamhet i huset, men det kan konstateras att det är en medveten anlagd konstruktion belägen i nära anslutning till den öppna spisen.

Soptippen

Vid rutgrävningen upptäcktes ett område med fet, sotblandad jord intill husets östvägg. Det stod snart klart att ytan här hade använts som avskrädeshög (A5). Ca 7 m² av avskrädeshögen har grävts ut och avgränsningen åt öster är fortfarande oklar (FIGUR 24 och 29). Större delen av det samlade benmaterialet framkom här samt bitar av ett fåtal söndriga keramikkräml samt glas (se nedan, kapitel Fynden, kontext och tolkning). Det som framför allt hade deponerats på avskrädeshögen var material från spisen och ugnen. Allt eftersom bärnd lera, lerklining och puts släppt från spiskåpan eller från ugnens kupol eller botten hade detta material, tillsammans med sot och kolbitar deponerats på avskrädeshögen. De rutor som innehöll

FIGUR 28. Det närmast runda, ca 80 cm stora fundamentet i Bollarpshusets norra del, anläggning 4, under grävningssäsongen 1996. Obestämmd funktion. Foto från öster: Ädel V. Franzén.

FIGUR 29. Profil 3 genom soptippen. Från sydväst. Framför allt syns omrörningen i området mellan ca 5 och 7 meter, där de flesta fynd framkom och där koncentrationen av bränd lera var som mest kompakt.

mest bränd lera var ruta F3 och H3 med 1516 gram respektive 879 gram. I ruta F3, G3 och G4 var jorden som fetast och sotigast och detta området utgör troligen kärnan av avskrädesområdet.

Fynden. Kontext och tolkning

Fynd insamlades i enmetersrutorna eller sållades fram. Massfynden, såsom bränd lera, puts och djurben, registrerades till en enmetersruta medan övriga fynd som inte påträffades i sållet mättes in med totalstation eller nätverks-RTK in situ. Totalt 523 fyndposter har registrerats fram till 2010. I det följande kommer fynden att sättas in i en kontext. Fyndkapitlet blir således en del av den tolkande delen av rapporten

Omkring 800 gram järn hittades framför allt i Bollarpshuset men även i mindre omfattning i rutorna runt omkring. Om vi räknar med att människor bott i Bollarp under en åttioårsperiod betyder detta att ca 10 gram järn tappades och trampades ner i jordgolvet varje år. Materialet spänner från hästskosöm via knivar, redskap och beslag till prydnadsföremål. Ett jordgolv tillfördes successivt täckningsmaterial som grankvistar, eller på sommaren lövkvistar. Tillsammans med en begränsad inomhusbelysning bör det ha varit relativt sett mycket svårare att hitta borttappade föremål på ett jordgolv med nertrampade kvistar och grenar än om golvet hade varit belagt med brädor.

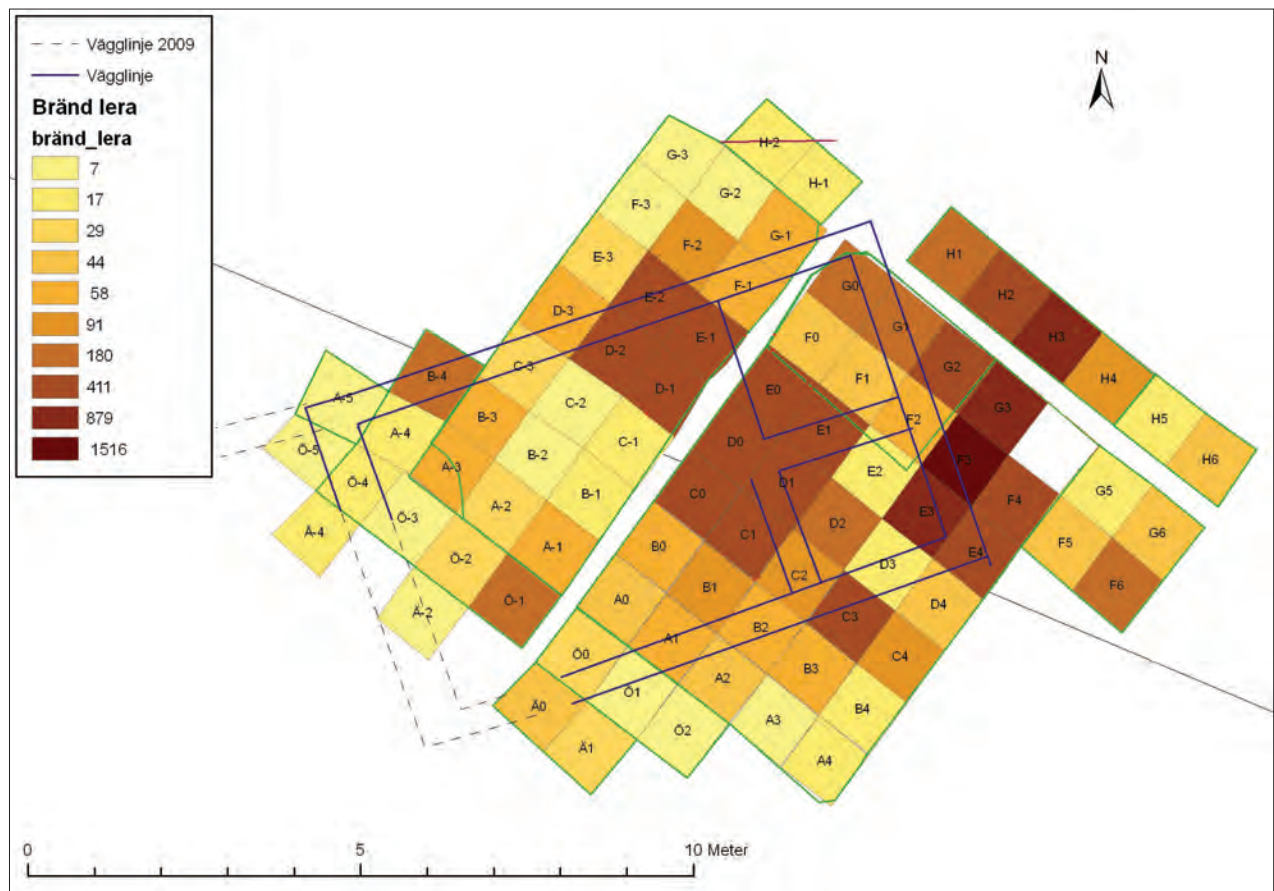
Fyndet av en bärnstenspärla från ett halsband eller ett radband ger oss en ögonblicksbild. Kanske var det barnet i knät som leende grep tag i halsbandet och slet i det så att det gick sönder. Svärande (mindre troligt om det var ett radband?) lämnar modern barnet till ett syskon, böjer sig ner och börjar leta reda på pärlorna. Hon hittar dem alla utom en. Den hittade därmot vi fyrahundra och femtio år senare, en pärla som dels berättar för oss att människorna i Bollarp ägt ett visst mått av lyxartiklar, dels att golv- och belysningsförhållanden inte varit de allra bästa ner det gällde att återfinna tappade föremål.

Bränd lera och keramik

Bränd lera och lerklining uppgick till ca 12 kilo och uppvisade en ojämn men logisk spridning inom Bollarpshuset (FIGUR 30). Leran förekommer i form av fnas till bitar på upp till fem centimeter (FIGUR 31). Även om bitar av bränd lera och lerklining återfanns i varje grävd ruta fanns framför allt tre koncentrationer. I området för den nerrasade skorstenssocken tillvaratogs ca 2 kilo lösa bitar och ännu mer fanns i form av sönderbränd lera uppblandad med jord kring bakugnsens inrasade kupol. Här gick det inte att plocka de brända lerbitarna var för sig, men en stor del av ler- och jordmaterialet från spisens centrala del, ca 3 kilo, ligger i dag i plastpåsar och väntar på makrofossilanalys.

Ruta E0 har en av Bollarpshusets strösta koncentrationer av bränd lera. Rutan ligger strax framför den bakugnslucka som bör ha suttit några decimeter upp på murstocken. Allt eftersom bränd lera har spruckit och släppt från ugnens insida har detta rafsats ut tillsammans med kol och aska. Det mesta har hamnat på soptippen strax utanför husets östvägg, men stora mängder trampades också ner i golvet framför ugnen. I den ca 80 cm djupa nertrampningen strax framför bakugnsöppningen tillvaratogs ca 400 gram hela bitar, men det mesta av den brända lera i nertrampningsytan var i form av smulig och närmast seg orangerosafärgad kol- och sotblandad fet leraktig massa.

FIGUR 30. Spridningen av bränd lera i Bollarpshuset och utanför. Ca tolv kilo bränd lera har hittills tillvaratagits från huset och soptippen.

FIGUR 31. Den största fyndkategorin utgjordes av tusentals bitar bränd lera från ca 5 cm stora bitar till gruskornsstora fnas. Vissa fragment, som det största till höger i bilden, uppvisar en putsad yta och härrör troligen från spiskåpan. Foto: Ädel V. Franzén

Under de ca 80 åren som Bollarpshuset var bebott har knappt en decimeter ugnsmaterial trampats ner i golvet varje årtionden.

Den kraftigaste koncentrationen av bränd lera kom i området utanför den sydöstra husknuten. Här har en soptipp legat där bränd lera, djurben och söndriga hushållsföremål har kastats.

Analys av den brända leran

Ole Stilborg, Skea Keramikanalys, har studerat den brända leran från Bollarpshuset (BILAGA 3). Stilborg poängterar att materialet från området kring spismursröset och det som återfinns på soptippen är tämligen homogent och antar att den brända leran från spiskappan har hamnat på soptippen när spiskappans lerklining skulle förnyas. Materialets homogenitet antyder vidare att spiskappans konstruktion inte bör ha ändrats nämnvärt under den tid huset var bebott. Ca 60 fragment visar på någon form av formad yta som bör ha kommit från spiskappans ytterskikt. I flera fall har bitarna en vit yta vilket kan tolkas som att man vitmenat spiskappan. Mellan spismurens stenar och lerskiktet bör en bärande vidjekonstruktion ha funnits, eftersom avtryck av pinnar finns på bitar från spismurens kapp. Håligheter i leran i övrigt antyder någon typ av växtmagring men dessa håligheter kan också bero på lerans kvalitet. Den brända leran har hettats upp till mellan 500 och 700°C.

Endast ett par fragment av den brända leran kan knytas till något annat än spisen/bakugnen. I rutorna C1 och G4 framkom var sin bit av ässjefodring. Stilborg hänvisar till paralleller från 1600-talsgården Grannäs i Hälsingland där gjutning kunde påvisas inom en ca 3 m² stor yta av rökstugans rum. Ässjefragmenten i Bollarp ligger dels i området för spismuren, dels på soptippen. Ässjefodringsfragmenten utgör ett svagt indicium på att bearbetning av järn kanske utfördes inne i Bollarpshuset. Som vi skall se nedan finns det andra indicier som stödjer att man kan ha hållit på med järnhantverk inne i huset.

Keramik

Kärlfynden från Bollarpshuset och avfallshögen inskränker sig till ett par skärvor och ett fragment till ett ben på en trefotsgryta. En av skärvorna är en mynningsskärvan till ett kärl som Stilborg tolkar som ett större föråldskärl med diameter på över 24 cm (FIGUR 32). Avsaknaden av ytterligare keramik i Bollarpshuset är förbryllande. Helt klart är att man på det småländska höglandet levde i en dominerande träkultur, där kärl och tallrikar tillverkades av trä. Keramik fick köpas och var möjligen en lågprioriterad vara. Stilborg föreslår att keramik från söndriga kärl kan ha spridits ut på åkermarken. Eftersom övriga delar av föråldskäret och trefotsgrytan inte har påträffats verkar det sannolikt att det har deponerats på annan plats. Under grävningssäsongen 2010 framkom ytterligare tre keramikfragment i den nyupptäckta huskroppen som inte tas med i föreliggande analys.

FIGUR 32. Två av keramikbitarna från Bollarpshuset. Mynningsbiten kommer från ett relativt stort kärl med en mynning på ca 24 cm i diameter. Foto: Göran Sandstedt.

Benmaterialet

Sammanfattningsvis hittades 337 gram ben, förestädesvis i soptippen (FIGUR 33) men även i ruta E0 i köket framför ugnsluckan. Spridda bitar av ben, framför allt brända finns även inne i husets mellersta del, mellan spisen och västväggen. Kanske var det här man framför allt satt och åt.

Benmaterialet analyserades av arkeologen och osteologen Joakim Svahn och hans utförliga rapport finns som arkivrapport på Jönköpings läns museum. Av den knappa benmängden har 166 gram eller ca 49 % kunnat artbestämmas. En sammanfattning av Joakim Svans tolkning ser ut på följande sätt:

Nöt

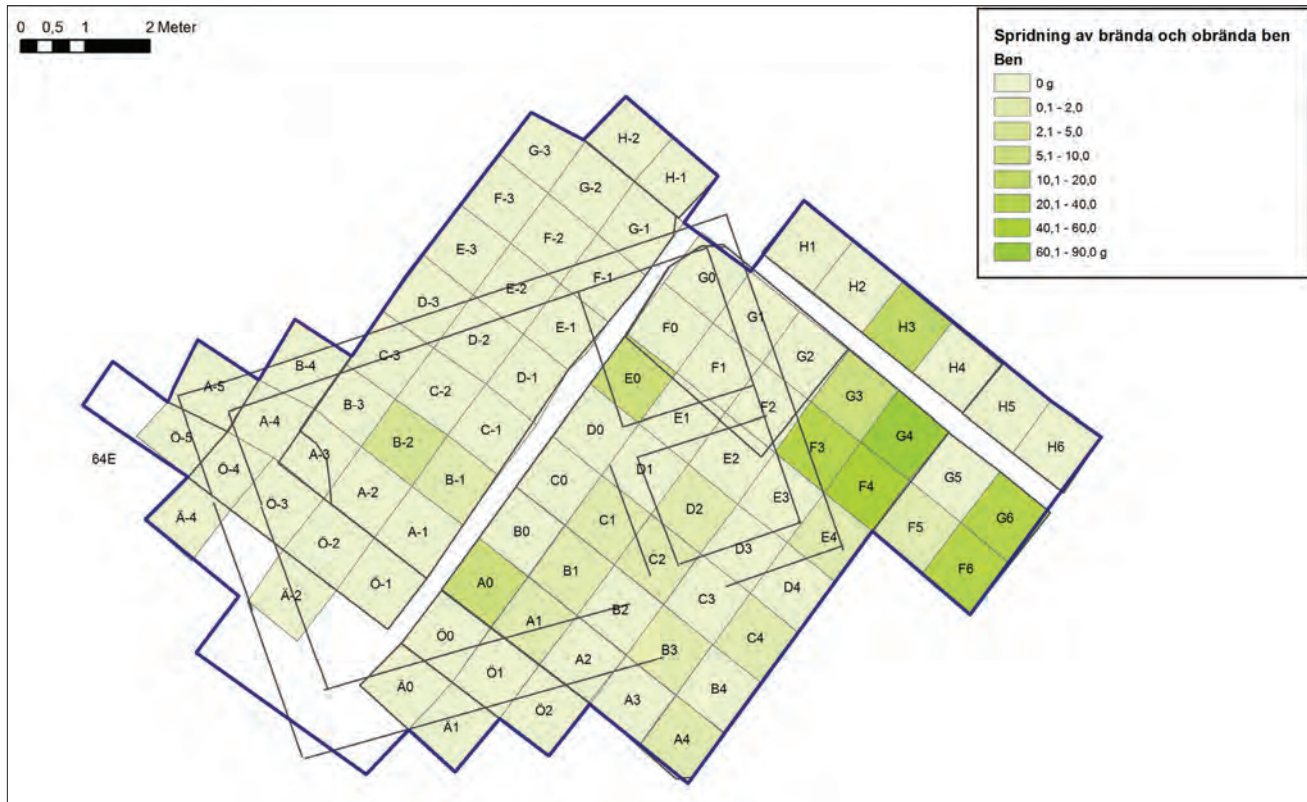
Nötboskap dominerade viktmässigt med 87,6 gram men endast 10 fragment. Minsta antalet individer beräknades utifrån molarer vilket gav ett minimum av två individer i materialet, men sannolikt är flera djur representerade. Av de tre molarerna i materialet kunde ålder uppskattas till över åtta år på en individ och fyra till åtta år på den andra. Könsbestämning har inte gått att göra. Hörntänderna uppvisar huggmärken och rörbenen har spår efter såg eller skärning. En intressant detalj är att tåben förekommer. Dessa brukade i vanliga fall följa med huden till garveriet och förekomsten av tåben indikerar således att hudarna bereddades eller på annat sätt togs tillvara på gården. Avsaknaden av horn i materialet tolkar Svahn utifrån hornets egenskap som råvara för hantverk av olika slag. Det var således något man tog tillvara på gården.

Får och get

66,1 gram och 33 fragment av materialet härrör från får och get. En gettand ger ett minsta antal individer på en get medan minst tre individer av får kunde påvisas. Fragmenteringsgraden är hög vilket skulle kunna tyda på att det framför allt var måltidsrester som återfinns i materialet. Förekomsten av hela ben framför allt från de köttfattiga delarna som huvudet och nedre extremiteter brukar däremot tolkas som rester efter slakt. Trots den höga fragmenteringsgraden verkar det som om får/getpopulationen i Bollarp framför allt varit slaktdjur. Dels eftersom materialet mest består av köttfattiga delar, dels för att tandslitaget antyder att djuren avled senast kring 1 års ålder.

Lårbensfragment saknas, vilket enligt Svahn möjligen kan tolkas så att fårfiol och skinka inte konsumerades på gården utan användes som betalningsmedel eller skattepersedel. Det är möjligt att det endast var de magrare delarna av djuren som konsumerades på gården.

Analysen antyder således att fåren inte primärt hölls för mjölken eller ullens skull, utan att de slaktades som ungdjur.

FIGUR 33. Spridningen av brända och obrända ben visar på en koncentration till soptippen och strax utanför ugnens öppning mot köket. Enstaka bitar framkom också i området kring spisen.

Svin

Fem fragment, bestående av tänder, på sammanlagt 10,1 gram hörör från svin och minsta antalet individer uppgår till ett. Några vidare slutsatser gick inte att dra för svinet i Bollarp.

Häst

Ett fragment på 3,5 gram bestod av en hästtand. Tandens uppvisade huggmärken.

Det oidentifierade materialet

En stor del av det oidentifierade materialet har varit bränt och stakt fragmenterat. Här har vi ett material som mer direkt pekar mot måltidsavfall.

Sammanfattande analys av benmaterialet

Det är ett litet benmaterial som finns att analysera från Bollarp. Inte många säkra slutsatser kan dras förutom de självklara att ett antal individer nöt, får, getter, svin och hästar funnits på gården. Antalet individer som är representerade på soptippen utgör en bråkdel av alla djur som fanns i Bollarp under gårdens 80-åriga historia. Icke desto mindre tar osteologen fasta på ett antal intressanta frågor som till dels kan besvaras av materialet. Huggspår på tänder och extremiteter visar att djuren slaktades på gården, att man behöll horn och hudar samt att fåren har slaktats före ett års ålder.

Järn

De åttahundra grammen järn från huset och dess närmaste omgivning visar en tämligen jämn spridning inne i husets rum som tillika var arbets- och bostadsyta (FIGUR 41). Tjugoen hästskosöm har påträffats, de flesta i böjt och knipsat skick, alltså begagnade, men även en del icke använda (FIGUR 39 och 41). Hästskosöm visar en koncentration till husets sydvästra del. Två halva hästskor hittades i ruta Ö0 respektive D2. Det är möjligen fragment från samma hästsko (FIGUR 36 och 41).

De sju knivarna, varav en med kvarvarande rester efter ett knivskaft i trä, påträffades i huvudsak i rummet (FIGUR 34,35 och 41). En av knivarna återfanns på soptippen öster om huset och en i spismursröset. En av knivarna från ruta A0 var belagt med bladguld på en avsats mellan blad och tånge.

Sju nitar eller spik påträffades i och utanför huset. Den ringa mängden nitar och spikar antyder att huset i mycket liten utsträckning har haft byggnadsdetaljer som spikats fast. Alternativet är att samtliga spikar tillvaratogs då huset nermonterats och flyttats kring 1630. Inga av de hittade spikarna bär märken efter böjning vid utdragning.

Av tre bitar ämnesjärn, rektangulära 7-10 cm långa, och 2,5-3 cm breda, påträffades två i rummets sydvästra del där även ett par järntenar återfanns. Ytterligare en järnten hittades inom den östra delen av rummet och slutligen låg en strax utanför husets sydöstra hörn. Järntenarna var tjockare på mitten än på ändarna och har ett närmast kvadratisk tvärsnitt. Den kortaste var 3,4 cm lång medan den längsta var 24 cm lång och 0,8 cm bred på det bredaste stället. Denna längsta järnten bör betraktas som ett ämnesjärn.

En ljushållare påträffades strax utanför den västra väggen. Ett par meter söder om husets ingångsparti framkom fragment av bladet av en skära. Två haspliknande föremål framkom dels på soptippen, dels mitt i rummet, strax framför spisen. Ett par söljor eller rembeslag av järn framkom dels strax utanför husets ingångsparti, dels i rummets västra del. En degelhållare påträffades i spismursröset.

Ca 25 större och mindre bitar av oidentifierade järnföremål har hittats i och kring huset, oftast rör det sig om kortare tenliknande föremål, raka eller böjda, som kan vara tenen på hästskosöm eller spik.

Föremål med anknytning till smide och järnbearbetning

Det ovan nämnda ämnesjärnet och tenarna visar att järn inte enbart fanns i Bollarpshuset i form av föremål, utan också i form av osmitt järn. Ytterligare föremål antyder förekomst av smide på gården Bollarp. Två bottenskällor från järnsmide (muntlig uppgift: Gert Magnusson) hittades dels i ruta A0, dels inom den "svala" som möjligen fanns en södra väggen (FIGUR 38 och 41). Strax in till sydväggen framkom även en bit slagg. Ytterligare en bit slagg framkom i spismursröset.

FIGUR 34. En av Bollarpknivarna efter konservering. Foto: Göran Sandstedt.

Att Bollarpshuset är ett bostadshus och inte en smedja torde stå helt klart, men det finns ändå tecken på att någon form av järnbearbetning pågått i huset. Inom husets västra och framför allt sydvästra del påträffades sex av de tolv hela eller fragmenterade sandstensbrynena från huset och dess närmaste omgivning. Tre söndriga brynen fanns på soptippen.

FIGUR 35. Ännu en kniv ur Bollarpsmaterialet efter konservering. Foto: Göran Sandstedt.

Brynen

Brynen, hela eller delar, är en av de största fyndkategorierna i Bollarp (FIGUR 40 och 41). Flera brynena är lårbensformade och den vanligaste anledningen till fragmenteringen är helt enkelt att de försvagats inom det tunnaste partiet på mitten och gått av. Påträffade hela brynena visar att dessa varit upp till ca 21 cm långa och sällan mer än 2,5 cm tjocka. Ett av brynena består av en platt sandstensbit, ca 21 cm lång, 6,5 cm bred och 1,4 cm tjock och med slispår endast på ena sidan. Brynet för tanken till ett slipverktyg för liar eller knivar. Brynet hittades i två bitar i soptippen. Brynena och de många järnföremålen indikerar att någon sorts slutbearbetning har pågått i huset, t ex skärpning av knivar, liar eller skäror.

Järn och smide i Bollarp

I kapitlet om Bollarpshusets konstruktion beskrevs ett fundament ca 80 x 60 cm stort, bestående av en kraftig, flat häll med omgivande mindre stenar (Ö-V) som var beläget ca 0,5 meter utanför spisens västra kant. Den tolkning som gjordes under grävningen var att anläggningen var ett fundament för någon sorts hantverksverksamhet, till exempel att det underlagrat den träkubbe som burit ett städ. Regelrätt smide i Bollarpshuset borde dock ha satt spår i form av en större mängder slagg än de två bitarna som har påträffats, samt glödska. Kan det tänkas att järn kan hettas upp,

FIGUR 36. En av de två fragmenten av hästska. Delarna framkom dels i området för spisen, dels på soptippen. Foto: Göran Sandstedt.

om inte till smidesbart, så åtminstone till bearbetningsbart skick i en spis av Bollarpstyp?

Bottenskollornas roll i Bollarpshuset bör knytas till en sekundärfunktion som tyngder eller varför inte som leksaker. Skållan i söderväggen kan ha ingått i syllkonstruktionen.

Mer förbryllande är förekomsten av sjömalm strax utanför Bollarpshusets norrvägg. I något som närmast kan kallas en gömma om ca 60 x 40 cm och ca 5 cm djup (V-Ö) hittades 34 ”pellets” av sjömalm till en sammanlagd vikt av 71,3 gram (FIGUR 41). Sjömalm skall knytas till framställning av järnråvara och några spår efter lågteknisk järnframställning eller masugnar finns inte i bygderna kring Bollarp. Att sjömalm finns i Öasjön har verifierats av lokala muntliga källor, och det är möjligt att sjömalm tillvaratogs när den påträffades för att ha som råvara för förädling på annan plats.

Inom hela Aneby kommun fanns före Skog & Historiapjektets inventeringsinsatser få spår efter järnframställning. Två slaggvarp var registrerade, i Gunnarp i Haurida socken (Haurida 78:1) samt vid Liljeholmen i Lommaryds socken (Lommaryd 246:1). Endast två kolningsgropar, Vireda 43:1 och Lommaryd 382 var registrerade i hela Aneby kommun. Denna bild kom att förändras radikalt i och med de senaste tio årens nyinventeringar efter lämningar i skogsmark. I dagsläget är fyra blästbrukslämningar (slaggvarp) registrerade i Aneby kommun och 52 kolningsgropar.

Avsaknaden av lämningar efter järnframställning i Aneby kommun berodde således till en stor del på underregistrering. Aneby-

FIGUR 37. Bottenskålla från smidesverksamhet i två bitar från Bollarpshuset. Foto: Göran Sandstedt.

FIGUR 38. Hästskosöm var den största fyndkategorin av järn. Konserverat exemplar. Foto: Göran Sandstedt

FIGUR 39. Troligen en degelhållare. Järn. Konserverad. Foto: Göran Sandstedt

FIGUR 40. En av de större fyndkategorierna var sandstensbrynen av olika form och storlek. Några påträffades i huset, andra i fragmenterad form i soptippen. Foto: Göran Sandstedt.

bygden framstår kanske inte som ett metallurgiskt centralområde men ökningen av lämningar som kan knytas till järnframställning har ökat markant.

Att smide har skett i Bollarp står nog utom tvivel och fynden av sjömalms visar att denna råvara tillvaratogs och sparades i något sorts förråd strax utanför husets norra vägg. De bitar som hittades vid utgrävningen bör ses som de kvarvarande resterna av ett större förråd som man tog med sig när familjen flyttade från Bollarp ca 1630.

Glas

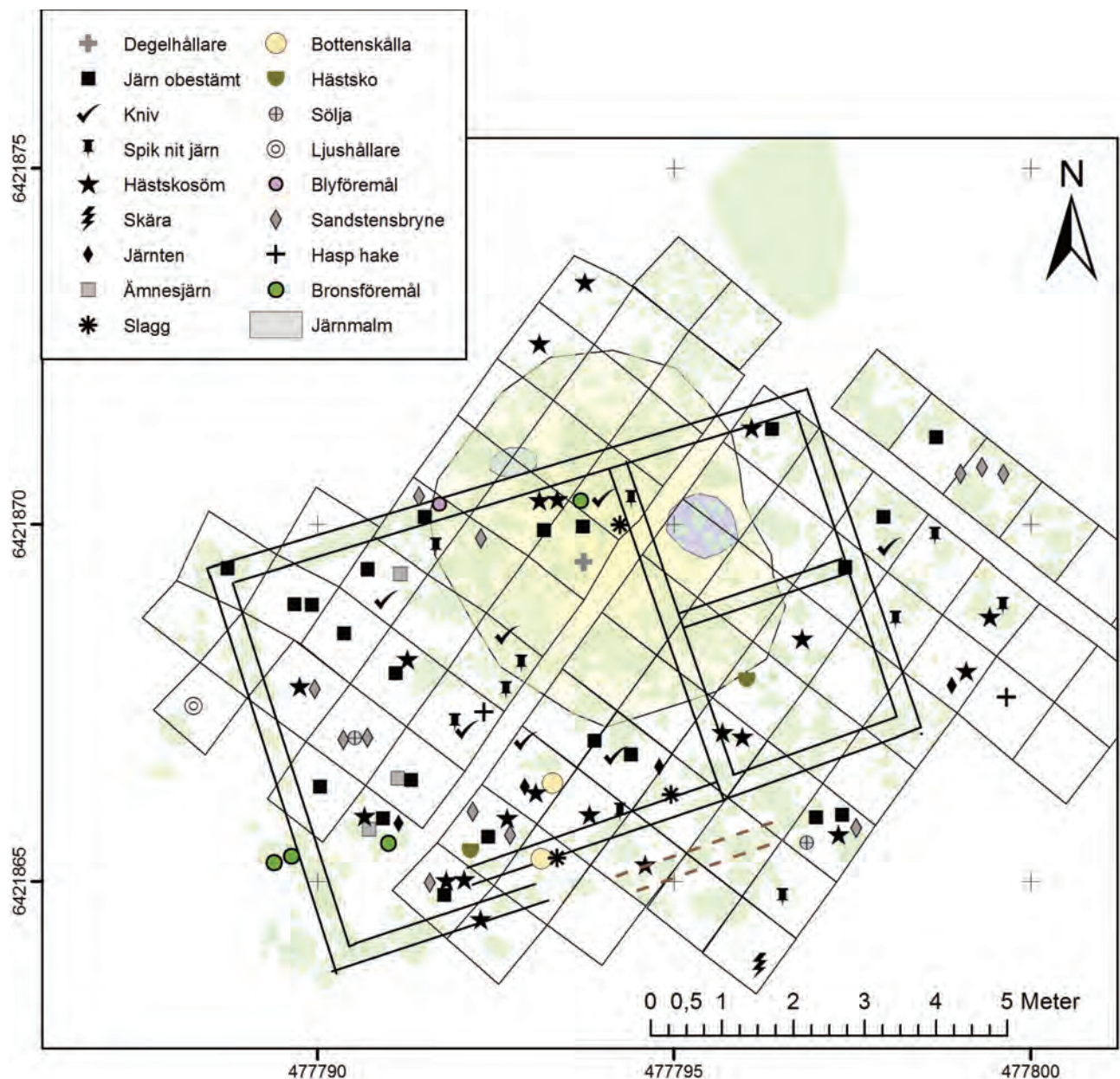
Åtta bitar av tunt, lätt gröntonat glas påträffades i Bollarp, föga förvånande låg fyra av dessa på soptippen. Tre av fragmenten som kom från själva huset kommer helt klart från samma glas och av dessa bitar hittades två i samma ruta: A0, medan den tredje hittades vid profilrensning nära rutan (FIGUR 42 och 45). Godsets yta på det 1,1 mm tjocka glaset är lätt vågigt i ca 5 mm breda vågar. Vågorna syns inte i godsets profil, men syns i glaset och känns tydligt med fingrarna. De tre fragmenten är troligen bitar från ett passglas och en av bitarna har spår efter den karakteristiska vulsten som avgränsar passen. Vågorna går dock inte från glaset botten och upp utan går på tvärs mot de böjda kanterna i godset. En av fragmenten utgörs av glaset sida samt dess hörn på ömse sidor vilket gör att sidans bredd kan bestämmas till 28,9 mm. En enkel uppritning av glaset form utifrån denna bit visar att det sexkantiga glaset haft en diameter på ca 48 mm och avstånden mellan motstående hörn är ca 55 mm (FIGUR 43).

De fyra övriga fragmenten saknar det vågformiga mönstret i godset och bör således vara från andra glasföremål. En mynningsbit från ruta F4, alltså soptippen, visar ett hörn på en insvängd bägare. Den insvängda formen samt att vinkeln på hörnet är större än motsvarande på passglaset gör att denna bit måste komma från ett annat glas. Godsets tjocklek är ca 1,7 mm.

Från husets ingångsparti, ruta B3, finns ett 10,8 x 14,3 mm stort fragment av ett ca 0,96 mm tjockt glas med en ca 2,75 mm bred dekor längst upp. Dekorbården består av bandformigt pålagd glas med upphöjda vulster varav endast 8,7 mm är bevarat. Dekorbandet visar att även detta kan härröra från ett passglas. Att det inte är från det förra passglaset visar dels avsaknaden av den vågformiga glasstrukturen, dels att godset är tunnare.

Ytterligare tre drygt centimeterstora fragment av glas hittades på soptippen. Dessa är plana och mer grumliga i godset än övriga fragment. Tjockleken är 1,2 respektive 1,4 mm och glasbitarna saknar klara karakteristika som kan knyta dem till dryckeskärl. Godsets ringa tjocklek bör utesluta fönsterglas.

FIGUR 41. Spridningen av järnföremål i och omkring Bollarpshuset. För de åtta fynden som har registrerats i spismursröset och som har ritas in vid norra vägen är rutnummer oklart och fynden har endast förts till området för spismursröset

FIGUR 42. Sex av glasbitarna från Bollarpshuset och soptippen. Nummer tre från vänster är från glaset med utsvängd kant, medan de två bitarna längst till höger tillhör passglaset. Det högra har kvar två av hörnen vilket har gjort det möjligt att rekonstruera glasets storlek i genomskärning. Foto. Göran Sandstedt.

Sammanfattningsvis kan sägas att rester efter tre dryckeskärl i glas kan identifieras i Bollarp, varav minst ett passglas och ett glas med insvängda sidor och markerade hörn.

Ett par bitar förslaggat eller smält glas har hittats dels i husets södra del, dels på soptippen.

Sländtrissor och glättstenar

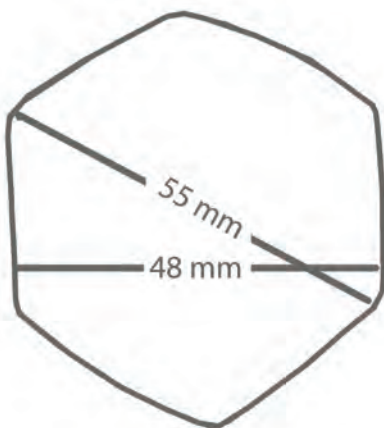
Fyndkategorier som vittnar om textilarbete är delvis de två sländtrissor som påträffades i utkanten av spismursröset mellan ruta C-2-C-3 och i spismursrösets utrasade massor någon meter därifrån. Den andra sländtrissan blev således registrerad strax utanför husets norra vägg trots att det troligen legat inne i huset innan spismuren rasade. Den minsta av sländtrissor, ca 2,5 cm i diameter och med 0,8 cm stort hål i mitten är i grönsten och är ornerad runt om på ovansidan med fyra cirklar, 5,4 mm i diameter med en nersänkt punkt i varje cirkels mitt (FIGUR 44). Den andra är av mörk sandsten, närmast rund, 3,7-3,9 cm i diameter och med ca 1 cm stort hål. Den mindre sländtrissan är 1,1 cm tjock, medan den större har en tjocklek på endast 0,6- 0,8 cm (FIGUR 44 och 45).

En av glättstenarna hittades i ruta B-2, och en i nordvästra delen av spismursröset alltså i samma område som sländtrissorerna. Den tredje glättstenen återfanns stax utanför husets nordvästra hörn i ruta Ö-5.

Det koncentrerade området för sländtrissorerna och två av glättstenarna gör att vi kan börja diskutera funktionsuppdelningar i Bollarpshuset där en funktionsyta för textilarbete skulle vara belägen intill spisen vid husets norra vägg.

Spel och lek i Bollarp

Bollarp är beläget ovanför högsta kustlinje. Detta avspeglas i det deponerade stenmaterialet. Inga av vatten naturligt rundade stenar har påträffats i området utöver de som framkommit i och strax intill Bollarpshuset. Tre av dessa kan klart definieras som glättstenar och har behandlats ovan. I tillägg finns fyra små stenar, runda till

FIGUR 43. Passglasets genomskärning rekonstruerad utifrån biten med två hörn.

ovala. En har den glättade och lite ”feta” yta som en rund sten får av att ha hållits i handen en längre tid. Dessa stenar är 1,5-3 cm i storlek och har hittats spritt inom huset samt i soptippen. Jag tolkar dessa stenar som spelbrickor. Den minsta företer en närmast perfekt formad stenkula av samma storlek som de glaskulor som barn leker med i dag.

Det är relativt enkelt att hitta och tolka de spår efter hantverk och vardagsliv som de hittills analyserade fynden berättat om. Det är också relativt enkelt att knyta fynd till genus. Däremot har vi svårt att hitta barnen i den arkeologiska kontexten. Vi vet att minst tre generationer har bott i Bollarp och att Lars Jönsson föddes där. Det måste alltså ha funnits minst två och högst sannolikt många fler barn på gården mellan 1550 och 1630. Det är ett faktum att barn så snart de var mogna för detta skolades in gårdens sysslor. Det är vidare ett faktum att barn i alla tider och alla kulturer har haft eller hittat utrymme för lek och för leken skaffat eller tillverkat föremål. De flesta leksaker har varit av trä och andra förgängliga material som har försvunnit. Om vi dock låter barn utgöra ett av de genus vi letar efter, kan vi också våga tolka en del av fyndmaterialet som tillhörande barndomens genus.

I Bollarp finns kulorna eller spelbrickorna, men även en avslagen bit rosenkvarts 21 x 19 x 11 mm som åt det ena hållet uppvisar en glättad och nött yta som också bär spår av att ha ”hållits i handen”. En helt vit sten 34 x 27 x 20 mm i ett kompakt marmorliknande material har samma nötta yta. De två senare stenarna är de enda i dessa material som hittats i Bollarp.

Diskussionen om fynd och funktioner knutna till genus och barn som ett eget genus kommer att diskuteras vidare i det avslutande resonemanget.

FIGUR 44. Två Sländtrissor, varav den ena ornerad med cirkelmönster på ena sidan. Sländtrissorerna är hittade inom den norra delen av huset i området kring spisen. Foto: Göran Sandstedt.

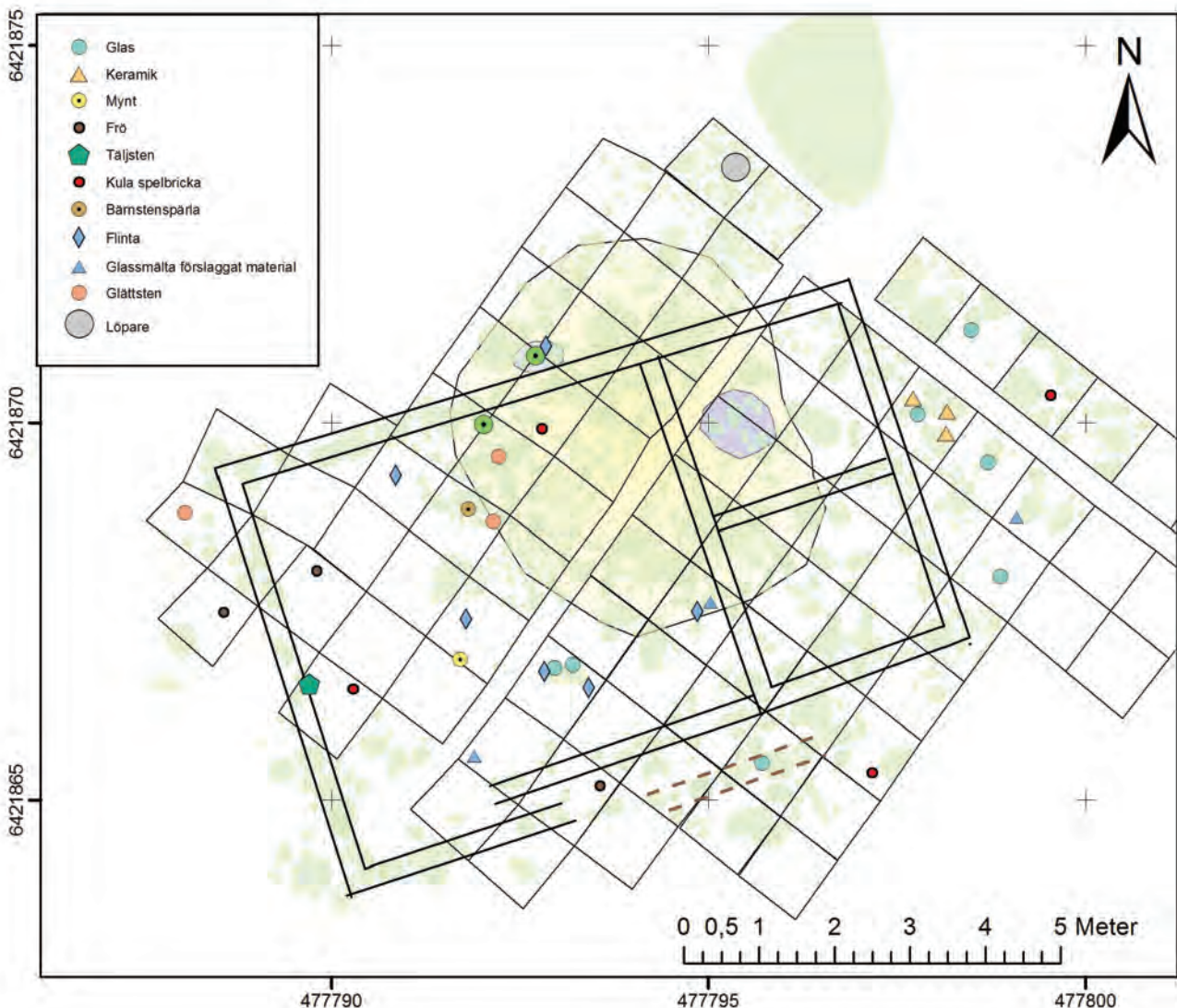
Flinta, kvarts och skiffer

Vårdagen den 22 maj 1995 då Bollarpsgrävningarna startade fanns förväntansfulla deltagare från Vireda hembygdsförening på plats. För att sätta in grävningen i en ram av realistiska förväntningar berättade jag att vi inte skulle förvänta oss för mycket av spektakulära

föremål . ”Vi kommer inte att hitta vare sig flinta eller guld”, var mitt budskap, för att styra förväntningarna bort från de föremål som framför allt förknippas med arkeologins mödor. Lyckligtvis fick jag fel på båda, oaktad att guldet endast var i form av ett tunt bleck eller bladguld av några millimeters storlek på en av knivarna.

Redan första dagen då vi torvat av och var på väg ner i rutorna A-F kom mina förmaningar på skam då det som skulle visa sig vara en av grävningens klippor, Sven-Erik Berggren, ropade till och klintroget pekade på skaftet av en senneolitisk flintdolk. Lika klintroget tittade jag på det synnerligen otippade föremålet och en elak misstanke om ”placerade” fynd dök upp. Tämligen omedelbart insåg jag dock att flintdolksskaftet verkligen var ett av våra första fynd att registrera och att *Svempa* inte var mannen som for med lurendrejeri. Att föremålet hittades tämligen långt upp i ruta A0 under rensningen av densamma antyder att fyndet kanske skall knytas till torpet Lövhult och att fragmentet av flintdolken har varit en ”åskvig”, en amulett för att säkra sig mot blixtnedslag, som någon gång tappats i grunden av Bollarpshuset. Tanken att det rörde

FIGUR 45. Fynd från andra kategorier än metall från Bollarpshuset och soptippen.

sig om ett föremål som sekundäransvänts som eldslagningsflinta har avisats av arkeologer med större kännedom om flintaföremål än rapportförfattaren (FIGUR 45 och 46).

Ytterligare fem flintföremål kan knytas till Bollarpshuset. Dessa har troligen utgjort småredskap och eldslagningsflintor och har hittats i rutorna kring spisen. Flintorna är 1-4 cm stora och visar märken efter avslag. Flintan är ljusgrå till vit och av sämre kvalitet, förutom en bit som är ljusgrå till svart och har spår av krusta. En bränd flinta på 20 x 14 x 3,3 mm finns i materialet.

Kvarts tillvaratogs utan någon egentlig strategi mest för att se om kvarts endast förekom inom vissa delar av ytan och eftersom de ca tjugo påträffade bitarna var tämligen lika varandra i storlek. En av dessa, från ruta Ö-4, kan betecknas som ett avslag. Kvartsen framkom framför allt i rutorna intill väggarna i Bollarpshuset. Kvartsbitarna är 1-4 cm stora och bör till större delen anses som naturligt förekommande i moränen. En större bit om 97x 64 x 33 mm påträffades i ruta A0. Denna kvartsbit bär inga spår av bearbetning.

Klara märken av bearbetning visar istället en bit svart skiffer, 29 x 12 x 7 mm stor med slagbula åt ena hållet och bearbetad konvex egg. Skifferbiten som framkom i ruta C1 förefaller utgöra en liten skrapa och ger snarast associationer till stenålder än 1500-tal.

Myntet

Den 25 juni 1996 gjordes ett fynd som definitivt gav stöd åt dateringen av Bollarpshuset till 1500-talets mitt. Fyndmaterialet i övrigt talade för en bakre datering till senast ca 1550. I stick två i ruta A0 framkom ett mynt, en fyrapenning slagen vid Gustav Vasas myntverkstad på Svartsjö mellan 1546 och 1550. Det är visserligen möjligt att myntet varit i cirkulation en längre tid innan det hamnade på golvet i Bollarpshuset och tillsammans med det faktum att Bollarp inte syns i de kamerala jordeböckerna före 1580 gör möjligen att vi skall flytta etableringsfasen för huset något tiotal år framåt.

Myntet togs in till Jönköpings läns museum ca klockan 18.00 den 25 juni och förpackades väl. Den 26 juni, ca klockan 9.00 kunde konstateras att myntet var borta, sannolikt stulet.

Övriga fynd i och kring Bollarpshuset

I ruta Ä-2 påträffades en bit täljsten, 12,2 x 7,5 x 4,5 cm stor. Stenen bär inte spår av bearbetning och bör ses om råmaterial.

I ruta B-2 påträffades fragmentet av en bärnstenspärla, 1,1 cm i diameter och med ett ca 1,4 mm stort hål. Pärlan kan ha tillhört ett halsband eller ett radband (FIGUR 45 och 47).

Under första grävningssäsongen påträffades ett fiskformat hänge i brons formad som en bjällra med invikta flikar kring fiskens ”mun”. Röntgenbild från konserveringen visar att det troligen finns en fastkilad sten i hänget som således fungerat som en ”kläpp” (FIGUR 45 och 48).

FIGUR 46. Skaft från en senneolitisk flintdolk hittad tämligen ytligt i Bollarpshuset och kan möjligen knytas till torpet Lövhult. Har den fungerat som en åskvigg? En garanti mot att blixten skulle slå ner i Bollarp? Foto: Göran Sandstedt

Vad vi inte hittat

Jämförande studier är svåra att genomföra då få hus från samma period har grävts ut. Den som dock framför allt har undersökt bostäder, sätrar och visten för vanliga människor under efterreformatorisk tid är professor Stig Welinder (Welinder 2007 m.fl.) Flera undersökta lämningar efter finngårdar och sätrar från 1600-talets Värmland och Jämtland visar en stor fyndkategori som ökar under 1600-talet första åtrionden är kritpipor. Welinder visar att tobaksbruk kan beläggas från ca 1600-1610 men att (o)vanan sprids raskt kring 1620-1630 (Englund & Welinder 2008:132-139). Från Bollarp framkom ett kritpipsfragment strax under torven första grävsäsongen, men detta kan knappast knytas till Bollarpshuset, utan bör, som med flintdolksskaftet, ha tappats under århundradena efter att Bollarpshuset övergavs kring 1630. Avsaknaden av kritpipor är intressant eftersom detta kan användas som ett terminus ante quem för när tobak börjar nyttjas på den småländska landsbygden. En jämförelse kan göras till Munkebovallen i Jämtland, där ett fynd av en pipa som tillverkades mellan ca 1580-1610 hittades, samtidigt som det var helt pipfritt i 1630-talet avfallslager från Tibrandsholm vid Rödösunder (vilket Welinder antar kan höra ihop med det förbud mot tobaksbruk som fanns i Norge mellan 1632 och 1643. Englund & Welinder ibid).

Tobaksbruket bör ha införts under ungefär samma period i central- som marginalbygd och det har nog inte tagit lång tid för bruket att sprida sig från till exempel Jönköping eller Gränna till Bollarp. Det handlar snarare om månader än år. Kan vi således använda Bollarp som ett starkt argument för att tobaksbruk inte var etablerat som folkligt skick i denna del av Småland före ca 1630?

En annan fyndkategori som saknas nästan helt är keramik. Vore bruket av keramikvärl vanligt på landsbygden vid denna tid skulle vi också ha hittat mer keramik i Bollarp. De stora mängder lera som har gått åt till lerklining av spisen visar att råvaran inte varit någon bristvara i bygden, men någon keramikverkstad förfaller inte ha funnits i närområdet. Käril till hushållet har förfärdigats av metall eller trä, inte av keramik.

FIGUR 47. Den ca 1 cm stora bärnstenspärlan kan ha kommit från ett radband eller halsband. Pärlan är inte helt intakt utan har en avslagningskadaskadats i ena delen.

Röjningsröset

Någon systematisk undersökning av den fossila åkermarken har inte genomförts. Detta beror på flera orsaker, men den främsta handlar om att de arkeologiska undersökningarna medvetet har styrts till de delar av Bollarp och Bollarpshuset där vi kunnat vara säkra på att hitta fynd. Detta för att hålla modet och entusiasmen vid liv hos de grävande eleverna och medlemmarna ur hembygdsföreningen. De arkeologer som deltagit från läns museet har endast undantagsvis kunnat engagera sig i undersökningen av ytor utanför huset, eftersom handledning av eleverna tagit mycket av tiden i anspråk. Icke desto mindre kunde år 2009 ett röjningsröse undersökas i profil. Detta var beläget strax utanför husets nordöstra hörn och låg uppkastat mot ett 2,5 x 1,7 meter stort block. Rösets fullständiga omfattning har inte kunnat utrönas eftersom den del av röset som grävdes var det som var belägen inom de avtorvade rutorna (FIGUR 24, 50, och 52).

Röjningsröset (A6) snittades och en profil rensades fram åt söder. Jordmånen bestod av brun, något sandig huvus som innehöll sparsamt med kol och bränd lera. Inom den nedre delen av röset kunde ett äldre odlingslager konstateras. I denna äldre odlingsyta, i säkra kontexter mellan ett nedre och ett övre lager med röjningssten togs fyra kolprover. Den södra delen av röset grävdes ner till moränen varvid en löpare till en malsten framkom. Sandstenslöparen är 18 x 15 x 9,8 cm stor och har en skålgrop inristad på en kortsidan. Skålgropen är 5 cm i diameter och 0,5 cm djup (FIGUR 45 och 49).

Malning av säd med löpare och underliggare bör knytas till en tidigare verksamhetsperiod i Bollarp än den som inföll mellan 1550 och 1630. Att handmalning förekom även efter vattenkvarnarnas införande är väl belagt (Nilsson 2010:117-119), men dessa kvarnar bestod vanligen av traditionella kvarnstenar med en pinne för rotation i den överliggande stenen.

Tre av ¹⁴C proverna skickades in för datering. Eftersom dessa var tagna på samma nivå i röset men med något avstånd från varandra ansågs det sannolikt att de tre proverna skulle ge likartad datering vilket visade sig stämma. Resultaten gav i kalenderår angivet med två sigma dateringarna: 1260-1400 AD (Ua-36447), 1220-1390 AD (Ua-36448) samt 1220-1390 AD (Ua-36449). Samstämmigheten

FIGUR 48. Bjällra i form av fiskformat hänge. Vid konservering röntgades hänget och en kula av lera, som varit pinglans kläpp, verkar ha kilat sig fast i hängets hals. Foto: Göran Sandstedt.

FIGUR 49. Löpare med en skålgrop inknackad i ena delen. Löparen hittades i röjningsrösets botten och skall troligen knytas ihop med rösets uppläggningstid kring 1200-talets början. Foto: Göran Sandstedt.

i de tre dateringarna är slående och visar att en period av odling kan beläggas under hög och senmedeltid (BILAGA 5).

Röjningsröset visar att området norr om huset varit odlad. Eftersom röset var flerskiktat bör de övre delarna av röset representera en yngre odlingsfas än den medeltida. Det togs dock inga kolprover från rösets övre skikt då vi ansåg det sannolikt att det byggts på i samband med odling under bosättningsperioden ca 1550-1630.

Makrofossilanalys

För att utröna funktionen till ytan norr om huset och väster om det undersökta röjningsröset togs jordprover till makrofossilanalys dels i röjningsröset, dels i vad som tolkades som äldre odlingsyta strax norr om huset i ett område som överlagrats av nerrasade stenar från skorstenstocken och på så sätt var opåverkad av sentida verksamhet. Proverna analyserades av kvartärgeolog Mats Regnell vid Institutionen för naturgeografi vid Stockholms Universitet (BILAGA 7).

Proverna innehöll lite analyserbart material. Dock kunde konstateras förekomst av fragment av ett förkolnade sädeskorn samt ett icke förkolnat sädeskorn i den förmodade åkerytan. I övrigt bestod det analyserbara materialet mest av enstaka träkolsfragment och granbarr. Det fanns dock en skillnad mellan träkolsfragmenten i den förmodade odlade ytan gentemot motsvarande i röjningsröset. I proven från ytan var träkolsfragmenten mer eroderade och söndertrasade än som var fallet i röset. Regnell drar slutsatsen att ytan norr om huset utsatts för bearbetning genom trampning eller genom jodbearbetningsredskap.

Sammanfattande tolkning och diskussion

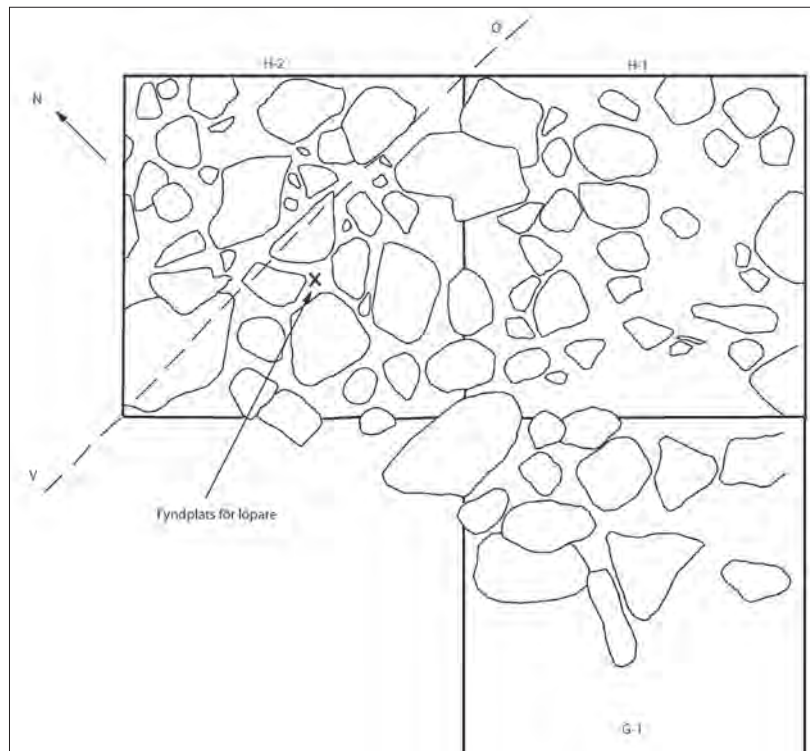
Ödeläggelse och expansion

Tre demografiska tillväxtperioder kan påvisas mellan yngre järnålder och nutid. En infaller under vikingtid och tidig medeltid och hänger ihop med den första agrara revolutionen. Nya gårdar anlades, nya odlingsystem infördes tillsammans med införandet av nya och mer effektiva redskap och jordvärderingar i mark och attung skedde inom östra Mellansverige till följd av omfattande nyodling.

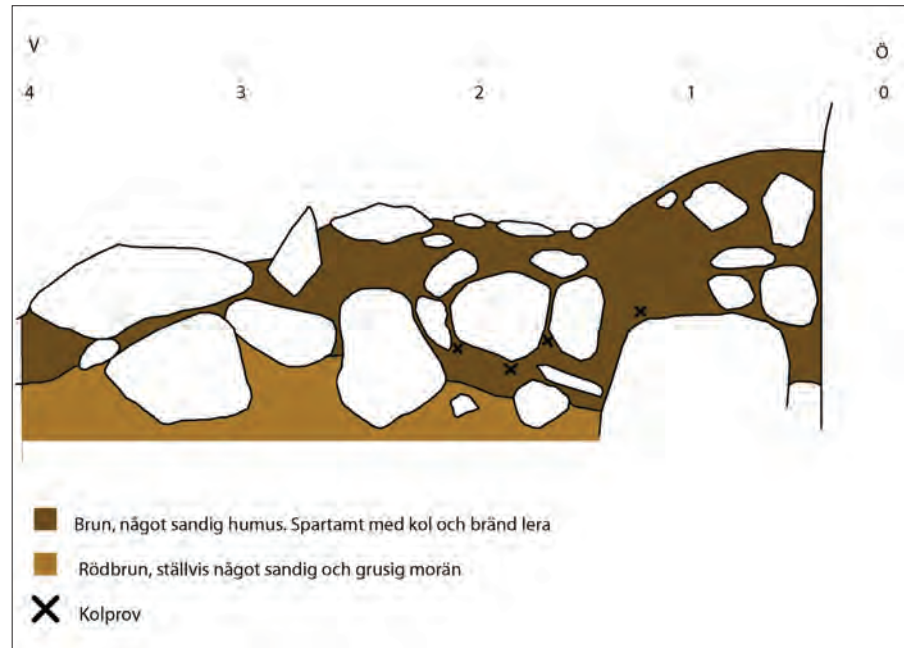
Den nästa uppgångsfasen inträdde efter sekelskiftet 1500 då Sverige återhämtat sig från agrarkrisen. Befolkningsökningen kan avläsas i jordeböckerna kring 1570 och framåt i och med skattläggningen av nybyggen. Förbättring av jordbruksredskap och dikningsföretag gjorde att man under 1500-talet kan tala om en dynamisk nyodlingsperiod snarare än en agrar revolution (Myrdal & Söderberg 1991).

Den tredje demografiska expansionsperioden inföll efter 1750 då barnadödligheten sjönk till följd av införandet av bättre och näringsrikare matvaror som potatisen, Sverige gick in en fredsperiod som fortfarande pågår och den andra agrara revolutionen påbörjades.

Dessa tre faser kan utläsas i Bollarp. Från den första fasan är spåren få men indicierna starka. Det kamerala utjordsbegreppet dyker upp i 1500-talets jordeboksmaterial och användes för ägor efter gårdar som av olika anledningar lagts öde. Bollarp omtalas som utjord från år 1580 och de arkeologiska undersökningarna visar att

FIGUR 50. Plan över röjningsröset. Profil fyra markerad samt fyndplats för löpare med skålgrop. En ruta = 1x1 meter.

FIGUR 51. Profil 4 genom röjningsröset. I öster gränsar röjningsröset mot ett större block. Läget för kolprover till ^{14}C -analys är markerade med kryss.

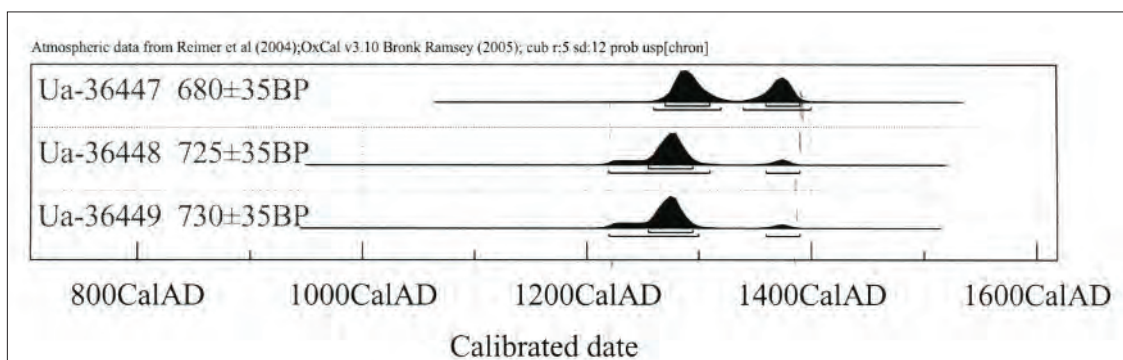
odling bedrivits i området mellan 1220 och 1390. En malstenslöpare kan möjligen knytas till denna period.

Den andra perioden är väl belagt arkeologiskt i och med utgrävningen av Bollarpshuset, ett bostadshus som fanns på platsen mellan ca 1550 och 1630. Trots fynd av ett mynt som präglades under perioden 1546-1550 är den bakre dateringen osäker då mynt kan cirkulera länge innan det hamnar i jorden, men fyndmaterialet bär tydligt prägelse av sent 1500-tal. Avsaknaden av kritpipor gör att vi med stor säkerhet kan datera uppgivandet av Bollarpshuset till senast 1630.

År 1810 flyttas Kierys husartorp upp till Bollarp och kom att finnas där fram till ca 1960 då det fränflyttades för gott. Torpet finns med på ekonomisk karta från ca 1950 under namnet Lövhult (Wilzén 1998:114-178).

Liksom de demografiska uppgångstiderna kan utläsas i materialet sammanfaller de kända demografiska nergångsperioderna med resultaten från Bollarpsgrävningarna. Återigen är utjordsbelägget det starkaste indiciet för en övergiven gårdsbebyggelse. De rätts-

FIGUR 52. Dateringar från röjningsröset som samstämmigt stödjer en period av odling som infaller mellan ca 1220 och 1390.

historiska källorna visar att Bollarp överges ca 1630, då Sveriges manliga befolkning decimerades under trettioåriga kriget. Brukarna i Bollarp flyttar till Sättra, troligen i Linderås socken, vilket ger oss en kedja där det kanske är gården i Sättra som blivit vakant och där de boende i Bollarp ser en möjlighet till att byta upp sig från ett nybygge till ett helt hemman.

Den tredje ödeperioden hänger ihop med den jordbrukspolitiska väg Sverige valde under 1960-talet samt en accelererande urbanisering som fick till följd att små jordbruksenheter lades ner och befolkningen flyttades om från landsbygden till städerna.

Det skall understrykas att området under ödeperioderna varit hävdad. Kartan från 1739 visar hur byn Slåthult haft ängs- och hagmark i Bollarp. Inalles 9 kilometer gärdesgård omgav ängarna och hagarna samt själva utjorden på samtliga sidor utom den som vätte mot Öasjön.

Bollarp utgör således ett unikt arkeologiskt preparat som i skrivande stund är långt ifrån slutundersökt.

Denna rapport har framför allt fokuserat på perioden 1550-1630. Till följd av undersökningens karaktär av forskningsgrävning i samarbete med amatörer ur hembygdsföreningen och Vireda skola, har grävningen kommit att framför allt befatta sig med bostadshuset och de närmaste metrarna kring detta. Icke desto mindre har även ett röjningsröse och en del av ytterligare en husgrund undersökts. Fyndsammansättning och fyndspridning visar att man bedrivit smidesverksamhet på platsen, andelen ämnesjärn samt bottenskollor från smidesveksamhet antyder att det inte enbart handlat om smide för gårdens egen försörjning. Det finns även spår efter verksamhet som haft med efterbearbetning av smidda föremål att göra inne i huset.

Själva smedjan har inte påträffats och heller inte något slaggarvarp. Enligt Beronius Jörpeland & Ramström var det tradition att smedjor lades minst 40 alnar, alltså ca 25 meter, från bostadshuset. Detta givetvis med tanke på brandrisken (Beronius Jörpeland och Ramström 2007:155-171). Vi har under åren stuckit med jordsond och använt metalldetektor i begränsad omfattning för att försöka lokalisera smedjan, men vi har ännu inte hittat denna. Den bör vara belägen intill det surdrag som finns i sluttningen, ca 50 meter söder om Bollarpshuset. Det *kan* vara så att den nyupptäckta husgrunden är smedjan. Avsaknaden av ett distinkt spismursröse efter själva äs-sjan borde motsäga detta, men det kan inte uteslutas att sten från smedjan har använts vid uppbyggandet av husartorpet Lövhult. Framtida undersökningar kommer att visa om den nyupptäckta husgrunden skall knytas till bosättningsfasen 1550-1630 eller om den hör till en äldre bosättningsfas i Bollarp samt vilken funktion huset har haft.

Bollarpshusets är troligen den äldsta enkelstuga med kammare och kök som hittills har påvisats i Sverige. Icke desto mindre lämnar huset oss med några obesvarade frågor. Hur var söderväggen upp-

byggd? Vi kan identifiera tre stenrader som samtliga är vällagda och raka, men bara en av dem, den som går från sydöstra hörnet och fem meter västerut är parallella med den mycket distinkta och vällagda norrväggen. Det har diskuterats om sydväggens västra del har haft en ca 0,5-0,7 meter bred svala fram till ingångspartiet. Detta *kan* utgöra en rimlig förklaring till anomalin, men förblir en hypotes. Utgör någon av syllstenraderna en äldre huskropp som överlagrats av Bollarpshuset? Någon klar stratigrafi kunde inte påvisas under grävningen, men en framtida utvidgning av grävytan åt söder bör kunna ge svar på detta.

Det har varit en ambition att försöka hitta spår efter människor av alla åldrar och kön som bott i huset. Det är oftast de verksamheter som kan knytas till en manlig sfär som slår igenom, eller så är det oftast de vi medvetet letar efter. Många järnföremål påträffades i huset och flera brynen kunde identifieras i huset och på soptippen. En viss koncentration av järnföremål till husets sydvästra hörn har lett fram till en tolkning av att det här funnits en arbetsyta där man har efterarbetat smidda föremål, skärpt upp knivseggar och liar. Här har man även förvarat järnskrot som skulle smidas om samt ämnesjärn i form av tenar och fyrkantiga stycken.

I husets norra del, intill spisen har två sländtrissor och två glättstenar påträffats. Troligen var detta ett område i huset där man ägnade sig åt textilhantverk. Närheten till den öppna spisen gjorde att man här kunde få tillräckligt ljus för verksamheten. Mellan järnhörnan och textilhörnan har ett fundament uppförts. I samband med grävningen tolkades detta som underlag för ett städ, men det är troligen mer sannolikt att denna yta skall knytas till annan verksamhet. Glödbädd för värmespridning och värmeållning för mat har föreslagits, men avsaknaden av sot kan eventuellt motsäga detta. Det är nu en grannlaga uppgift att försöka hitta paralleller i det byggnadsantikvariska och byggnadsarkeologiska materialet. När det gäller det senare har framför allt arkeologen Stig Welinder en gedigen erfarenhet av arkeologiska undersökningar av hus från efterreformatorisk tid.

Åtminstone två generationer barn har funnits i Bollarpshuset, troligen tre och det kan anses rimligt att kullar på två till tre barn har överlevt och växt upp. Barn leker med kottar och pinnar, stenar och träbitar. Det mesta har gått förlorat. Icke desto mindre, vill man hitta barnen i det arkeologiska materialet är det nog bara att titta med ögonen inställda på dem. De kulformade stenarna på samma storlek som de som barn fortfarande leker med vill jag se som leksaker, medan de lätt ovala stenarna kan ha tillhört de vuxnas brädspel. Och vad gör man med den söndriga hästskon som gick i två delar när barnen tjarar om att få dem att leka med. Man ger sig och låter barnen få leka med dem och med lite annat järnskrot som ändå så småningom skall smidas om.

Bollarp och omvärlden

Bollarp ligger i dag avlägset, längst upp på det Småländska höglandets hjässa. Att ta sig dit kräver jeep eller åtminstone en bil med högt ställt chassi. Väl uppe möts man av en vändplan där körvägen tar slut. Vill man fortsätta går en stig söderut, men inga vägar som är körbara. Det räcker dock att titta på kartan från 1740 för att se att en väg gick rakt genom Bollarp, försedd med grindar för att hålla boskapen ute från de inhägnade ängarna och från grannfastigheterna. Två kyrkvägar fanns från socknens norra del och ner till kyrkan i söder. Det var en modifierad sträckning av den västra vägen som kom att bli den körväg som i dag utgör huvudväg genom socknen utmed Örens östra sida, förbi Kieryd och ner mot Boarp och kyrkan. I tidigare kartor ser vi två kyrkvägar. Den östra går förbi Idhult, genom Slåthult, över Bollarp och ner mot Boarp och kyrkan. Denna väg finns i dag ställvis som smal asfalterad väg, ställvis grusväg fram till Slåthult varefter den går över i den brukningsväg som sedan upphör i Bollarp. Den har således halkat ner i ”väghierarkin” under århundradenas lopp. På 1950-talets ekonomiska karta har vägen markerats som ”sämre brukningsväg” trots att Lövhult vid denna tid var bebott och brukat. Det är sannolikt att de som bodde här fram till 1960-talet saknade bil, eller hade den stående nedanför backarna i Slåthult.

Bollarp har alltså knutits till sockencentrum och vi ser att gården visserligen låg högt i förhållande till omkringliggande byar, men att vägen genom Bollarp har använts som kyrkväg och att denna förlorat i betydelse mellan 1740 och 1950.

Nyare studier av bondesamhällets så kallade ”binäringarna” har visat att deras betydelse tidigare har underskattats markant. Egna studier av Lilla tullens räkenskaper för västra tullporten i Jönköpings stad under fem månader våren 1623 visar att olika socknar och regioner bedrivit specialiserad verksamhet vad gäller textilframställning, nävertäkt, sågning av bräder samt tillverkning av ost för att nämna några få områden (Vestbö-Franzén 2012:92-110). De varor som bytte ägare på landsbygden är betydligt svårare att få öga på i källorna. Visserligen fick man köpa och sälja jordbruksvaror för egen förbrukning mellan gårdarna, men allt därutöver, t ex. att köpa varor för vidare försäljning, räknades som landsköp och var förbjudet. Kronan och adelns uppbörd skedde i noga specificerade skattepersedlar, bulkvaror som smör, fläsk, spannmål samt pengar. Produktion utöver detta beskattades inte i varuslag, varför historikerna sedan 1800-talets mitt misstolkat den ekonomiska historien och räknat Sverige som ett jordbruksland.

Att äga eller arrendera jord var en självklarhet för människor ända fram till 1800-talets mitt. Genom att ha åkermark fick man även rättigheter i andra markslag samt fiskevatten. Det var också i persedlar från primärnäringen som skatter och tionde erlades. Således

hittar vi på de mest ogästvänliga ställen rester efter åkermark i form av röjningsrösen och terrasseringsar. Det skall sägas att Bollarp med sin tjocka brunjordsprofil och sitt gynnsamma mikroklimat inte alls har utgjort det magraste jordbruket i Småland och de vidsträckta områdena för slätter och bete har gjort att man har kunnat erhålla tillräckligt med gödsel för att återställa näringen i åkermarken. Icke desto mindre bör vi räkna Bollarp till en av de gårdarna som hade flera ben att stå på ekonomiskt. I detta fall smidet. Det är troligt att man smidde för en marknad och att man med jämna mellanrum utbjöd sina varor i Eksjö, Gränna eller Jönköping.

Därmed har vi knutit Bollarp till en omvärld som även inräknar de närmst städerna.

Men vi kan knyta Bollarp vidare och se gården som ett avtryck av rikspolitiska händelser. Gustav Vasas revision av skattesystemet som knöt skatten till hushållets och gårdens prestationsförmåga har troligen medfört att fogdarna tidigt uppmärksammat problemet med att flera hushåll fanns på en och samma gård. Detta inte primärt som ett skattetekniskt övervägande, utan som ett resultat av ökade befolkningsiffror från och med sekelskiftet 1500 och i de större byarna som ett resultat av att upptagandet av flera gårdar inom byalaget medförde nyodlingar och stora omstruktureringar av tegsystemens arrondering. Att stimulera nyodling och kolonisation av byarnas utmarksområden mot upp till tio års nyetableringsstöd i form av skattefrihet fick bevisligen resultat. Bara i Vireda socken registrerades tretton nybyggen i jordeboken från 1559. Dessa hade då etablerats kring 1550 och fått skattefrihet under ett antal år, varefter de registrerades i de kamerala jordeböckerna. Flera av dem anges dessutom som fritagna från skatt under flera år i de kamerala jordeböckerna, vilket visar att det kunde ta sin tid att etablera ett nybygge och få i gång jordbruket (jmf Myrdal & Söderberg 1991:245-258).

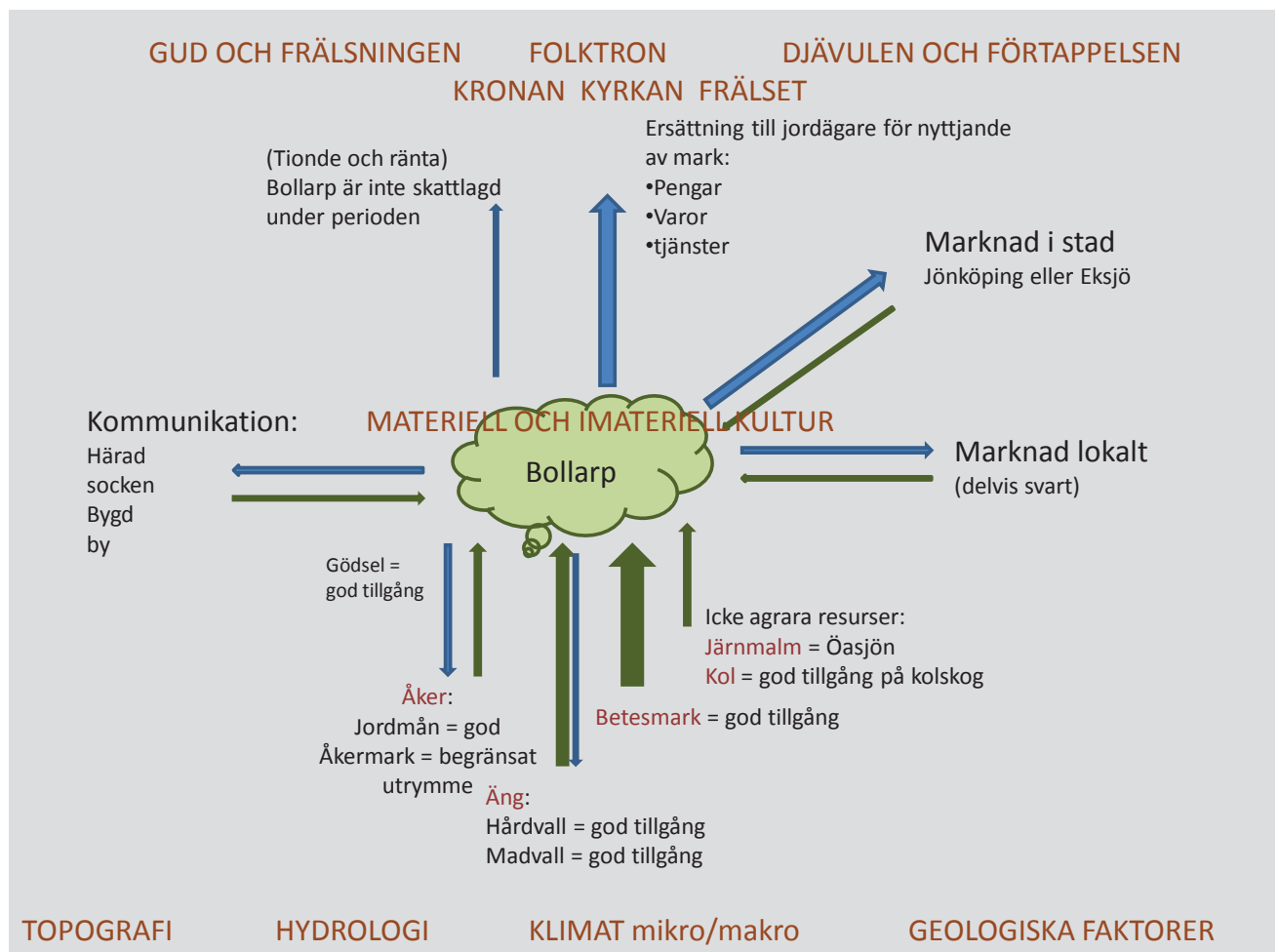
Bollarp antecknas aldrig som nybygge vilket är förbryllande. Därremot antecknas det som "Bollarp, av en utjord" för två öres skatt år 1581. Vid denna tid är Bollarp enligt de arkeologiska rönen samt de rättshistoriska källorna bebott och brukat. Att enheten betalar en relativt hög skatt på två öre gör att det redovisningstekniskt inte gör någon skillnad om den redovisas som nybygge eller utjord. Kanske har Bollarp varit så pass hårt knuten till Kieryd, till exempel genom släktskap, att det av de omkringboende aldrig upplevts som ett äkta nybygge. Eller så har det varit tvärt om, att det funnits konflikter kring upptagandet av gården. Konflikter kring brukande- och äganderätten som dragits på häradstingen och som gjort att registreringen av gården som nybygge skjutits upp i väntan på slutgiltig legitimering av enheten. Det kan också ha varit oklara ägandeförhållanden som gjort att man kring 1630 fått avflytta från Bollarp. Att området där gården låg var tvistig mark visar inte minst de rättshistoriska källorna från tiden efter att gården övergavs.

Slutord

Bollarp har kastat ljus över människor, odling och materiell kultur på ett 1500-talsnybygge på det Småländska höglandet. Som arkeologiskt preparat är Bollarp unikt och det fina i kråksången är att det är långt ifrån färdigundersökt. Sanningen att säga har vi endast skrapat på ytan.

Att de frågor vi står kvar med är fler än svaren är i sin ordning. I nuläget planeras för utgrävning i slutet av maj 2013. Då ska läns-museets arkeologer samt klass fyra och fem i Vireda skola få sätta spade och skärlev i den nyupptäckta huskroppen och denna gång skall vi även hitta smedjan, eller ...

FIGUR 53. Bollarp i ett komplext sammanhang av faktorer som påverkar och kan påverkas. Den lokala ekonomin är beroende av naturskapade förutsättningar lika väl som efterfrågan från en omvärld.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	220-5946-95, 431-6550-08
Länsstyrelsens beslutsdatum:	1995-08-29, 2008-05-30
Jönköpings läns museums dnr:	426/95, 297/07, 187/08, 282/08, 322/09,
Fält- och rapportansvarig:	Ådel V. Franzén
Fältpersonal:	Fredrik Engman, Ådel V. Franzén, Moa Lorentzon, Claes B. Pettersson, Carl-Johan Sanglert, Anna Ödéén samt deltagare från Vireda hembygdsförening och Vireda skola
Fältarbetstid:	1995-05-22 - 1995-06-17
.....	1995-08-19 - 1995-08-
.....	1996-06-10 - 1996-06-26
.....	1996-08-18 - 1996-08-30
.....	2000-04-29 - 2000-05-01
.....	2008-05-22 - 2008-06-05
.....	2009-05-11 - 2009-05-14
.....	2010-05-24 - 2010-05-28
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Aneby kommun
Socken:	Vireda socken
Fastighetsbeteckning:	Släthult 3:10, Lövhult 1:1
Belägenhet:	7E 4f, 7E 4g
Koordinater:	N:477621/6421922
.....	Ö:477876/6421771
.....	S:477686/6421543
.....	V:477455/6421830
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Undersökningsyta:	Extensiv yta: 6,4 ha
.....	Intensivundersökt yta:
.....	ca 8 000 m ²
Fornlämningsnummer:	Raä nr 127-135 Vireda socken
Fornlämningstyp:	Gårdstomt, fossil åkermark, lägenhetsbebyggelse, husgrund, historisk tid.
Tidsperiod:	1200-1400 e.Kr, 1550-1620 e.Kr, 1810-1950 e.Kr.
Negativ nr:	100-443, 501-630, 640-706.
Fynd nr:	Forodokumentation förvaras i Jönköpings läns museum.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

- Almevik Gunnar, 2004: Det sydgötiska huset (vetenskapliga) konstruktion. *RIG - Kulturhistorisk tidskrift, vol. 87, nr 4*, 2004.
- Apel, Jan & Welinder, Stig, 2007: Ett torp och ett artefaktmönster. *Torpens arkeologi. Riksantikvarieämbetets Arkeologiska undersökningar*. Stig Welinder (red). S. 139-153. Stockholm.
- Berónius Jörpeland, Lena & Ramström, Annika, 2007: Smedstorpens arkeologiska kunskapsvärde. *Torpens arkeologi. Riksantikvarieämbetets Arkeologiska undersökningar*. Stig Welinder (red). S. 155-171. Stockholm.
- Bååth, Käthe, 1983: *Öde sedan stora döden var... Bebyggelse och befolkning i Norra Vedbo under senmedeltid och 1500-tal*. (Bibliotheca historica Lundensis 51). Lund.
- Englund, Sonja & Welinder, Stig, 2008 När piprökningen kom till Jämtland - om pipfynd i arkeologiska utgrävningar. *Jämten 2008*. Henrik Zipsane (red). S. 132-139.
- Karsvall, Olof, 2011. Utjordar and the question of deserted farms - a case study ogf the prash of Svanhals. *Bebyggelsehistorisk tidskrift 61/2011* Åsa Ahrland & Annika Björklund (red.) S.22-38.
- Myrdal, Janken & Söderberg, Johan, 1991: *Kontinuitetens dynamik. Agrar ekonomi i 1500-talets Sverige*. (Stockholm Studies in Economic History 15).
- Myrdal, Janken, 2008 1500-talets bebyggelseexpansion - en forskningsöversikt. *Skandia band 53:1*. S 77-98.
- Nilsson, Pia, 2010. *Bortom åker och äng. Förekomsten och betydelsen av kvarnar, fiske, humle- och fruktodlingar enligt de äldre geometriska kartorna (ca 1630-1650)*. Acta Universitatis agriculturae Sueciae 2010:46. Uppsala.
- Sundberg, Kerstin, 1998: Ägare och brukare: några jämförande sociala och kulturella aspekter. I: *Marken: ägare, brukare och socio-kulturella aspekter. Rapport från agrarhistoriska seminariets konferens den 22 april 1998 (Agrarhistoriska seminariet 1)*. Kerstin Sundberg (red.). S. 83-100. Lund.
- Sundberg, Kerstin, 2001: Medeltida huvudgårdar i Lägerbobygden - några reflexioner över en svårfångad verklighet på Arvid Gustavssons tid. I: *Från stad till land. En medeltidsarkologisk resa tillägnad Hans Andersson*. S. 215-221. Anders Andréén, Lars Ersgård, Jes Winberg (red). Lund.
- Welinder, Stig (red), 2007. *Torpens arkeologi*. Riksantikvarieämbetet.
- Vestbö-Franzén, Ådel, 1998: Jordbruksutveckling och bebyggelsestruktur i Vireda socken med särskild betoning på perioden senmedeltid-1650. I: *Viredabygden II. En tillbakablick i tid och rum*. Jan Agertz (red.). S. 16-37. Vireda
- Vestbö-Franzén, Ådel, 2003a: Relationer, rum och resurser - eller från utjord till säteri i Vireda socken. I: *Med landskapet i centrum. Kulturgeografiska perspektiv på nutida och historiska landskap*. (Meddelanden från Kulturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet B 119). Ulf Jansson (red.). S. 187-210. Stockholm.

Vestbö-Franzén, Ådel, 2003b: Utjorden Bållarp. En historia om landskapsdynamik och platsens dramatik. I: *Viredabygden III. Då var då – Nu är nu*. Jan Agertz (red.). S. 56–72. Vireda.

Vestbö-Franzén, Ådel, 2004: *Råg och rön. Om mat, människor och landskapsförändringar i norra Småland, ca 1550–1700*. Meddelanden nr 132, Kulturgeografiska institutioner, Stockholms universitet. Stockholm.

Vestbö-Franzén, Ådel, 2011: Utjorden Bollarp i Vireda socken. Vardagsliv, jordbruk och försörjningsstrategier på ett 1500-talsnybygge i norra Småland. Landskaparna. *Utskrift 11*. Anders Håkansson och Christina Rosén (red.). S. 97-126. Halmstad.

Vestbö-Franzén, Ådel, 2012. Vardagens varufflöden i 1600-talets Småland. Lokalsamhällets bytes- och marknadsekonomi speglad i rättshistoriska källor, Lilla tullen och de äldsta geometriska kartorna. *Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 63*. Dag Avango & Per Lagerås (red.). S. 92–110. Uppsala.

Wilzén, Inglis, 1998. Husar- och soldattorp i Vireda socken. *Viredabygden II. En tillbakablick i tid och rum* (Red. HB Verbalis). S. 114-178.

Förkortningar

KA: Kammararkivet

Lm nr: Lantmäteriets aktnummer

RA: Riksarkivet

Smh: Riksarkivets Smålandshandlingar 1530-1630.

Arkiv

Lantmäteriet: <http://arkivok.lantmateriet.se/arken/s/advancedsearch.html>:

E126-24:e3:143 Målahult, 1640. Peder Jonsson Duker

E126-21:e3:147 Kopparp, 1640. Peder Jonsson Duker

E 126-7:1 Bållarp Avmätning 1740. Peter Duker

E126-19:1 Kieryd 1-4 Storskifte 1800. Jonatan Montelin

E126-29:1 Slåthult 1-3 Laga skifte 1846. Johan Filip Victor Åkerhjelm

06-vir-51 Kieryd Laga skifte, 1868.

Riksarkivet/Kammararkivet:

Kammararkivet 2 Provinskontoret konvolut 132:1. Immisioner 1780-1782.

<http://www.svar.ra.se/winder.as>:

Smålandshandlingar 1530-1630

Kartunderlag

Digitala fastighetskartan.

Anläggningsbeskrivningar

Vireda socken, 132, JLM nr 322/09.

Anläggning 1.

Husgrund 8,8 x 5,3-5,8 meter stor (VSV-ONO) bestående av enskiktade och vanligen enradiga syllstensrader. Inre indelning i tre rum: en stuga/bostadsdel 5,5-5,8 x 4,7 meter stor (VSV-ONO) i husets västra del, en kammare 2,4 x 2,2 meter stor (NNV-SSO) i husets sydöstra del samt ett kök 2,4 x 2,2 meter stort (NNV-SSO). Mot husets norra vägg finns A2: de nerrasade resterna efter en spiskonstruktion. Husets konstruktion sammanfaller med den götiska enkelstugans, men är i Bollarp spegelvänd mot den gängse arronderingen, eftersom kammare och kök ligger i husets östra ände och inte i den västra.

Belägenhet: x:6421868,1, y:477793,33 i husets centrala del.

Husgrunden grävdes ut genom enmetersrutor utgående från spismursrösets (A2) centrala del. En profil kom således att lägga över huset i NO-SV riktning. Under 1995 grävdes ytan sydost om profilen och åren 1996, 2008-2010 grävdes ytan nordväst om profilen. Husets norra syllstensrad består av mestadels 0,35 - 0,55 meter stora stenar, flera i ursprungligt läge, väl förankrade i moränen och lagda på rad. I nordvästra hörnet antyder flera intillvarandra liggande stenar att syllpartiet under husets nordvästra knut varit förstärkt. Den västra väggen består av delvis utrasad syllstensrad av 0,35-0,6 meter stora stenar. I sydvästra hörnet antyder flera intillvarandra liggande stenar att syllpartiet under husets nordvästra knut varit förstärkt. Den östra väggen består av syllstensrad av 0,2-0,35 meter stora stenar med en kraftig hörnsten i sydöstra hörnet, ca 0,5 meter stor. Den södra väggen utgår från hörnstenen i sydöst och kan följas säkert ca 6,5 meter åt väster, varefter den är oklar. Från sydvästra hörnet löper en stenrad som är något indragen jämfört med den östra. Denna kan följas ca 2,8 meter åt. Således framträder sydväggen genom två parallella rader. En ca 2,4 meter vällagd syllrad finns ca 0,5 meter söder om den förmodade vägglinjen och skulle kunna tolkas som så att en ca 0,5 meter bred svale funnits fram till husets ingångsparti i kammaren. Inga etnologiska paralleller har belagt svale på enkelstugor, icke desto mindre har jag själv sett knuttimrade hus med svalor av bräder på hus på friluftsmuseet i Norge och det skall åter understrykas att vi vet mycket lite om husens konstruktion på den småländska landsbygden under 1500- och 1600-talet. Problemet med svaltolkningen är att syllraden inte går att följa ända till husets sydvästra del. Här finns istället ytterligare en vällagd syllrad utgående från sydvästra knuten och åt ÖSÖ. Bollarpshusets sydvägg är således oklar. Stenarna i syd är dessutom mindre än de som ingått i den norra och västra väggens syllstensrad. Husets ingångsparti har varit i kammarens västra del vilket visas av de större hållar som återfanns utanför den säkerställda delen av den södra vägglinjen. Hållarna är platta, ca 0,5-0,7 meter stora och ca 0,15 meter tjocka.

Fynd

Samtliga fyndkategorier påträffades i huset. Ca 500 fyndposter kan knytas till huset och dess omedelbara närhet. För detaljerad redovisning se spridningsbilder 30, 33, 41 och 45 samt fyndtabeller.

Anläggning 2.

Spismursröse. Oval 5,2 x 4,4 meter stor (N-S) och 0,4 meter högt bestående av de nerrasade massorna efter en spis- och ugnskonstruktion.

Koordinater: x:6421868,1, y:477793,8 (mittpunkt).

Stenmaterialet i de nerrasade massorna bestod till stor del av kvadratiska till rektangulära stenar 25-35 centimeter stora. Stenarna bar prägel efter kantbearbetning och av att ha varit medvetet utvalda för murning av skorsten. Vissa var kilformade för att fylla ut mellan andra stenar.

Det går inte att helt klart avgöras om Bollarpshuset haft en spiskonstruktion där röken avletts via en skorsten eller om spis och ugn ingått i en rökugnskonstruktion. Den tolkningen som gjordes under utgrävningen utgick från ett skos-

tensförsett hus. Vad som talar för att huset haft en skorstensstock är spismursrösets skiktning. I den yttre skiktet av torv och nerrasad sten bestod, som ovan nämnd, stenmaterial av kantiga och närmast tegelstensformade stenar, varav en del vinkelformade och med en storlek av ca 0,25 meter. Under det yttre skiktet vidtog ett humöst till lerigt skikt på ca 1-2 decimeter innan spisen och ugnens centrala konstruktion framträdde i spismursrösets mitt. Efter frånflyttningen och demonteringen av huset är det sannolikt att växtlighet och förna har bildats över grunden innan skostensstocken slutligen rasade ner. Detta kan förklara jordinblandningen i spismursröset. En rökning utan skorstenkonstruktion borde vid kollaps bilda ett mer homogent röse utan inblandning av så mycket humus.

I spisens centrala del framkom resterna efter en kupolformad bakugn, ca 1,4 x 1 meter stor (Ö-V) bestående av en platt yta av utvalda flacka stenar under en inrasad kupol som kunde anas i profil och som bestod av avlånga, närmast kilformade stenar. Jorden i och omkring ugnsdelen av spismursröset bestod av rosaorange grusblandad hårt pressad lera med mycket lite inslag av humus. Bitar av bränd lera förekom men den mesta brända leran var i form av smulor som ingick i den hårda packningen kring ugnens mittparti.

Mot bostadsrummet har en spis mynnat, oklart med hur stor öppning. I golvnivå fanns flera flacka 0,4-0,6 meter stora hällar som föreföll utgöra spisens bottenplatta. Den brända leran som fanns kring spisen var del i form av 10-25 mm stora bitar men även bitar på upp till 50 mm, en del med en jämn, putsad yta å ena sidan. Detta antyder förekomsten av en putsad, troligen vitmenad spiskappa. Spisen har inte varit murad utan har uppförts av sten, lera och puts. Enligt analysen av den brända leran antydde spår av intryckt växtmaterial att leran uppblandats med växtmaterial som bindemedel.

En profil, Profil 2 kom att ligga i SV-NO riktning genom spismursröset. Ju längre in mot mitten av anläggningen man kom desto mer bränd lera framkom. Längst in mot spiskonstruktionens mittparti var leran närmast mjuk och seg, orangerosa till färgen och uppblandad med sot och kol.

Spismursröset har inte grävts ut helt, utan botten av den nordöstra delen är kvar att undersöka under grävsäsongen 2013.

Fynd:

Från spismursröset tillvaratogs ca 2 kilo bränd lera i form av 1-5 cm stora bitar och smulor av storleksorden som gick att tillvarata utan att det smulade sönder. Ytterligare ca 5 kilo blandad grus och bränd lera från ugnens mittparti har tillvaratagits för makrofossilanalys. Inom spismursröset, i rutorna motsvarande C0-C-3, D1-D-2, E1-E-2, F-2-F-3, har två knivar framkommit (fynd 101, 355), två hästskosöm (179,168), två spikar/nitar (171, 167), brända ben (440, 314), en blybit (414), en bronsplåt (179) en glassmälta (352), i odentifierbart järn (180, 349) samt bitar av kalkputs (281, 236, 354, 272), ett bryne (441), en större bit kol (442) samt en bärnstenspärla (434. Inmätt fyndnummer 1FY 1825).

Anläggning 3.

Nertrampningsyta.

Belägen i rutorna E0-F0. 90 cm i diameter och ca 80 cm djup.

Koordinater: x:6421870, y:477795,4.

Anläggningen var belägen i västra delen av det nordöstra rummet, köket. Placeringen antyder att den varit belägen strax under den ugnslucka som bör ha funnits en bit upp på spismurens vägg. Nertrampningsytan gick ca 0,8 meter ner i den opåverkade moränen och bestod av kolbitar, sot och bränd lera. Materialet i gropen bestod mestadels av bränd lera i form av 1-2 cm stora bitar, men mest i form av smulor eller som en seg massa rosaorange fetaktig lera. I gropen fanns även enstaka bitar av brända ben. Anläggningen bestod av material som ramlat ner på golvet i samband att man tagit ut kol och aska ur ugnen. Bitar av lera som släppt från ugnens botten och kupol har även flöjt med. Det mesta av detta material har hamnat på avskrädeshögen (Anläggning A5), men en del har ackumulerats på golvet och successivt trampats ner i golvytan.

Anläggning 4.

Fundament.

Belägen i rutorna A-1-A-2, B-1-B-2.

Koordinater: x:6421867,9, y:477791,6.

Något draget mot nordväst i förhållande till bostadsrummets centrum fanns en platt häll, som spruckit i två delar, 0,6 x 0,5 meter stor (Ö-V), och ca 15 cm tjock. Hällen omgavs av 0,1-0,2 meter stora stenar som förefaller ha utgjort stöd till hällen. Anläggningen var förankrad i moränen och var således ingen lös sten som t.ex rasat från spismursröset. Hällen tolkades som ett fundament till någon verksamhet. En ursprunglig tanke var att hällen burit ett städ och att man bedrivit någon sorts efterbearbetning av järnföremål i denna del av huset, nära öppna spisen. Avsaknaden av glödska och det faktum att det är oklart om man kunde få upp värmen i spisen så mycket att det har gått att göra järn bearbetningsbart har gjort att hypotesen förkastats. Fyndspridningen i denna delen av huset talar mer till fördel för textilarbete då både sländtrissor och glättstenar hittats här.

En alternativ tolkning är att hällen utgjort fundament för en glödbädd som försett bostadsrummet inre delar med ljus och värme. Mot tolkningen talar att hällen inte bar spår efter sot och att området intill hällen saknade koncentration av kolbitar. Kan hällen ha utgjort fundament till ett bord eller spinnrock som kan kopplas till spåren efter textilt hantverk? Hällens funktion är än så länge oklar. Inga fynd tillvaratogs som kunde kopplas till hällen.

Anläggning 5.

Avskrädeshög.

Koordinater: x:6421870,1, y:477798.

Avskrädeshögen var belägen intill husets östvägg och har ännu inte avgränsats. De rutor som har undersökts är H1-H6 G2-G6 samt F3-F6 belägna på ömse sidor om profil 3. Jorden i soptippen bestod mestadels av moig, siltig humus, fet och uppblandad med kol, sot, bränd lera och ben. Färgen på jorden var ställvis brunorange, färgad av deponin av flera kilo bränd lera.

Fynd:

Inom den utgrävda delen av avskrädeshögen tillvaratogs 4625 gram bränd lera i form av 1-4 centimere stora bitar. Tre bitar keramik framkom (Fynd nr 347, 193 och 105), tre bitar glas (131, 146 och 169), två brynen, varav ett i två fragment (166 och 266), trä hästkosöm (170, 172 och 181), två nitar/spikar (102 och 174), en kniv (394) ett beslag/hasp (178), en bit förslaggat material (337), en järnsten (173) samt en bit oidentifierad järn (132). I övrigt tillvaratogs större delen av benen, både brända och obrända i avskrädeshögen samt flera större kolbitar. I ruta F3 fanns någon eldpåverkad sten.

Anläggning 6.

Röjningsröse.

Koordinater: x:6421873,53, y:477795, 1

Röjningsröset har inte avgränsats åt norr. I öster gränsar det mot ett större block och åt söder går stenmaterialet ihop med stenmaterial från avskrädeshögen. Röjningsröset var ca 0,5 meter högt med fyllning av ca 0,2-0,5 meter stora stenar. Insalget av humus i röset var markant (profil 4). Under en av rösets större stenar och i ett parti som tolkades som äldre odlingsyta togs fyra kolprover. Tre av dessa daterades och gav en datering av odling i ytan under perioden 1220-1380 (BILAGA 5).

Fynd:

Ett fynd tillvaratogs i röset, söder om profilen, i ruta H2. Fyndet utgjordes av en löpare med en ca 5 cm stor och 0,5 cm djupinknackad skålgrop (fynd nr 599).

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
100	övrigt material	oidentifierbart	järn		44,7	26,1	6,4	11,6	B1	Järnföremål: rund platt skiva med en utåtböjd tånge
101	redskap	kniv	järn		63,9	12,8	4,4	6,5	B-1, SMR	
102	byggnadsdetaljer	nit	järn		8-25	5,3-12,3	2-6	6,6	G3	Fyra järnföremål: en nit med avlångt huvud, ev del av kniv mm
103	restprodukter	övrig flinta	flinta		41,4	26,1	8,9	11,1	B-3	
104	lösfynd	flinta	flinta		71,5	22,8	18,3	36	A0	Skafv av senneolitisk flintadolik
105	grytor	trefotgryta, troligen	keramik		53,2	43,4	6,9	26	G4	Mynningsfragment av trolig trefotsgryta. Insidig saltglasyr
106	övrigt material	glasbit	glas		31,4	22,3	1,36	1,8	A0	Troligen bit av dryckesglas, passglas?
107	övrigt material	bränd lera	lera	34	4,9-18,8	4,2-14	2,3-8,1	14,1	C3	
108	övrigt material	bränd lera	lera	82	6-23,2	4,6-17,1	3,7-16,7	61,3	C2	
109	övrigt material	bränd lera	lera	76	4,6-28,5	2,7-18,3	2,2-17	42,6	B1	
110	övrigt material	bränd lera	lera	22	4,3-14,9	4-10,7	3,4-7,5	6,2	B4	
111	övrigt material	bränd lera	lera	63	5,4-21,3	3,7-16	3,1-10,4	36,3	G3	
112	övrigt material	bränd lera	lera	26	4,1-21,2	3,4-16,1	2-13,5	19,1	A2	
113	övrigt material	bränd lera	lera	179	6-31,2	4,8-23,8	4,4-12,6	183,8	G3	
114	övrigt material	bränd lera	lera	8	5,9-41	4,3-24	3,3-16,21	27,8	A1	
115	övrigt material	bränd lera	lera	36	4,3-31,1	3,3-20,1	2,6-17,8	38	B0	
116	övrigt material	bränd lera	lera	3	8-16,9	6,4-15,2	4,8-9,3	2,7	A1	
117	övrigt material	bränd lera	lera	26	5,5-22,1	3,9-17,9	2,9-16,8	26,7	B2	
118	övrigt material	bränd lera	lera	6	6,3-18,6	4,2-14,5	3,9-11,6	4	C3	
119	metallframställning	slagg	järnslagg	2	32,5-33,3	24,1-28,7	8,6-11,1	16	B2	
120	fästelement	nit	järn		37,3	6,7-15,4	5,3	8	B4	Sällfynd
121	övrigt material	bränd lera	lera	8	5,3-24,6	4,5-19,6	3,2-13,5	9,2	A4	
122	övrigt material	oidentifierbart	flinta?		26,4	9,9	6,7	2,3	C1	
123	övrigt material	speljäsa, kula	sten					4	C4	Sten med jämn kulförm. Leksak?
124	övrigt material	bränd lera	lera		14	9,5	8,3	1,1	A4	
125	hovslageri	hästkosöm	järn		31,8	6,6-17,7	3,7-10,2	5,3	A2	Kraftigt rostet
126	hovslager	hästkosöm	järn		39	7,1-17,9	3,7-9,2	5,5	A1	Kraftigt rostet
127	övrigt material	bränd lera	lera	2	7,2-12,1	4,3-11,1	3,5-7,3	0,8	A3	
128	övrigt material	oidentifierbart	järn	3	8,1-14,7	6,2-12,4	3,7-5,7	2,6	G0	
129	övrigt material	oidentifierbart	rosenkvarvs		25,3	19,3	11,2	6,7	B3	avbruten, jämn yta på ena sidan. Ev leksak
130	övrigt material	bränd lera	lera	2	9,4-9,9	9,12-10,4	6,8-9,2	1,2	B4	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
131	övrigt material	glasbit	glas		16,7	7,5	1,7	0,3	G2	
132	övrigt material	oidentifierbart	järn	10	8,9-32,3	5,1-5,6	3,5-4,7	5,3	G2	
133	övrigt material	bränd lera	lera	2	6,7-13,2	5,1-11,7	3,7-8,7	1,2	B4	
134	övrigt material	glassmäta	glassmassa		36,2	22,4	13,3	12,3	C1	
135	övrigt material	bränd lera	lera	6	4,9-24,1	3-15,4	1,7-12,5	4,5	C4	
136	övrigt material	bränd lera	lera	2	8,2-9,1	5,7-7,9	4,8-5,4	0,6	A0	
137	hovslageri	hästkosöm	järn		26,5	4,5	2,3	1,9	C4	
138	metallföremål	järnten	järn		34,1	6,6	6	6,8	A0	
139	hushållsavfall	ben	ben		9,6-26,4	1,8-21,1	1,3-12,5	5,2	A0	
140	hushållsavfall	ben	ben	2	8,1	5,7	5,1	0,4	C2	
141	hushållsavfall	ben	ben		16,9	8	2,4	0,4	B1	
142	hushållsavfall	ben	ben	3	5,3-14,3	3,9-8,2	1,5-2,5	0,6	C1	
143	hushållsavfall	ben	ben	3	12,9-26,8	4,6-9,2	1,9-2,7	1,0	G3	
144	hushållsavfall	ben	ben		7,6	5,4	2,5	0,1	A1	
145	övrigt material	glasbit	glas		33,9	11,1	1,1	0,9	A0	Ev bit av passglas
146	övrigt material	glasbit	glas		1,9	9,8	1,2	0,4	G3	Ev bit av passglas
147	övrigt material	glasbit	glas		14,3	10,8	1,0	0,4	B3	Ornerad bit av passglas troligen
148	övrigt material	bränd lera	lera		7,8	4,2	3,1	0,1	B4	
149	övrigt material	bränd lera	lera	51	4,4-37,4	3,8-33,1	3-14,5	69,2	C4	Den största biten har vitputad slät yta åt ena hållet
150	övrigt material	bränd lera	lera	6	9,8-20	8,1-15	6,2-7	7,8	B3	
151	övrigt material	bränd lera	lera	12	8,1-19,2	6,7-11,1	5,1-10	6,5	E4	
152	övrigt material	bränd lera	lera	25	7,1-29,7	6,8-23,6	4,7-12,9	53,7	F3	
153	övrigt material	bränd lera	lera	46	5,1-30,1	3,8-24,9	2,6-14,7	48,8	B1	
154	övrigt material	bränd lera	lera	50	5-23,4	3,6-20,4	3,3-12	23,3	D4	
155	övrigt material	bränd lera	lera	56	5,1-35,8	4,5-28,5	2,5-19	73,2	F4	
156	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	264	C3	
157	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	94,5	G2	
158	hushållsavfall	ben	ben	14	14,9-32,3	15,4-23,7	6,2-6,8	22,4	F6	
159	hushållsavfall	ben	ben	4	16,5-36,8	7,8-21,7	2,4-12,2	10,4	H3	
160	hushållsavfall	ben	ben	9	10,8-122,3	6,8-33,5	1,5-23,4	77,5	G4	
161	övrigt material	oidentifierbart	sten		35,8	27,4	19,4	21	E2	Vit sten. Förefaller använd, nött i hömen. Leksak?
162	redskap	Bryne	sandsten		96	17,7	13,9	48,6	C-3	Bryne, del av. Svagt lårbensformat

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	FYNDOMSTÅNDIGHET OCH BESKRIVNING
163	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	254,6	G3	
164	metallframställning	bottenskälla?	järnslag		143,7	125,2	60,9	790	A0	Troligen bottenskälla, men ingen jämn välvd yta. Kan vara vanlig slagglump
165	redskap	bryne?	sandsten		82,3	75,9	9,9	119	?	Platt sandsten med jämna kanter. Ev spjälkad slipsten
166	redskap	bryne	sandsten	2	21,3	63,5	12	294	H2-3	Platt sandstensbryne i två delar
167	fästelement	nit	järn		30,7	6,9-19,9	4,9	8,5	SMR yta 2	Nit med platt och stort huvud. Rostigt. Behöver konserveras
168	hovslageri	hästkosöm	järn		34	12,1	5,9	5,6	SMR yta 2	
169	övrigt material	glasbit	glas		17,6	14,8	1,8	0,9	F4	Mynningsbit till dricksglas. Passglas?
170	hovslageri/ fastelement	hästkosöm/nit	järn		27,5-32,4	8,7-16,9	3,6-7,4	21	F3	Fyra hästkosömmar, en oidentifierad bit. Behöver konserveras
171	fastelement	spik	järn		80	5,8-19,6	5,3-6	13,6	B-1, SMR	
172	hovslager	hästkosöm	järn		38	9,3-12	3,6	6,6	F4	
173	metallföremål	järnten	järn		61,5	6,1	3,4	3,3	F4	
174	fastelement	spik	järn		22,7	4,1-7,1	2,9-4,7	2,2	G4	
175	övrigt material	oidentifierbart/ ämnesjärn	järn		15,4-55,6	11,2-17,4	5,4-9,4	21,9	B-3	
176	fastelement	nit	järn		47,9	6,5-19	3,6-3,9	6,2	A-1	
177	redskap	knivskaft	järn, trä el ben		23,3	14,6	8,6	2,8	A-1	Bit av knivskaft med tänge omgiven av ben eller trä. Behöver konserveras
178	läs/möbeldetalj	beslag/hake/hasp	järn		53,7	7,2	5,7	9,9	F5	Handtagsliknande järnföremål. Rostigt. Behöver konserveras.
179	övrigt material	bronsplåt	brons				1,85	7,6	SMR	Platt bronskiva med 3,2 mm stort hål i mitten. Leksak?
180	övrigt material	oidentifierbart	järn		19,9-42,1	12,9-20,3	3,2-7,4	14,7	C-3 SMR	
181	hovslageri	hästkosöm	järn		26,7	4,1-13,1	2,9-4,9	3,1	G4	
182	fastelement	nit	järn		31,9	7,7-17,2	5,5-8	4,2	A1	
183	hovslageri	hästkosöm	järn		33	6,4-13,8	6,3-8,4	5,4	G-3	
184	hovslageri	hästkosöm	järn		35,4	6,4-17,1	4,7-15,4	5	C2	
185	hovslageri	hästkosöm	järn		27,3	6,4-16,6	3,13-9,6	5,1	A-2	
186	hovslageri	hästkosöm	järn	2	26,2	8,3-10,4	3,4-10,7	3,4	F-3	
187	hovslageri	hästkosöm	järn		28,3	6,4-11,4	3,9-11,3	3,9	C2	
188	hovslageri	hästkosöm	järn		34,2	7,5-13,6	3,6-11,1	4,4	A0	
190	hovslageri	hästkosöm	järn		25,7	7,2-14,6	4,3-7,8	4,1	E2	
191	byggnadsmaterial	puts och bränd lera	kalkbruk, lera	11	-	-	-	9,2	A3	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
192	övrigt material	bränd lera	lera	3	-	-	-	5,5	B-C2	
193	övrigt material	keramikföremål	keramik		35,7	20,2	13,2	8,6	G2	
194	övrigt material	bränd lera	lera		26,9	19,34	19	9,1	G2	
195	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk		7,5	7,2	4,8	0,2	F3	
196	övrigt material	bränd lera	lera	3	-	-	-	0,8	C3	
197	övrigt material	bränd lera	lera	5	-	-	-	0,3	A1	Under sekundär syllstensrad
198	övrigt material	bränd lera	lera	5	-	-	-	1,2	A2	
199	övrigt material	bränd lera	lera	7	-	-	-	16,5	B3	
200	övrigt material	bränd lera	lera	12	-	-	-	1,4	G0	
201	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	29,8	E4	
202	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	105	E3	
203	uppvärmning	skörbänd sten	granit/ metamorf		79,2-69,6	65,4-47	39,7-46	422,2	F3	
203	redskap	bryne	grönsten		59,8	24,1	10	18,8	C4	Mindre fragment av bryne
204	övrigt material	bränd lera	lera	14	178,5-28	11,8-25,1	5,7-16,1	69,6	G4	Större bitar, en del med putsad yta
205	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	164,2	G4	
206	övrigt material	bränd lera	lera	18	-	-	-	18,7	A2	
207	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	53,5		
208	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	139,1	G0	
209	övrigt material	bränd lera	lera	18	-	-	-	26,6		
210	övrigt material	bränd lera	lera	39	-	-	-	43,6	A0	
211	övrigt material/ byggnadsmaterial	bränd lera/puts	lera/kalkbruk	-	-	-	-	17,9	A4	
212	övrigt material	bränd lera	lera	4	-	-	-	0,9	B2	
213	restprodukter	avslag	kvarter		27,5	12,7	7,2	2,5	C2	
214	övrigt material	bränd lera	lera	13	-	-	-	5,9	B0	
215	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	14	-	-	-	20,3	B0	
216	övrigt material	bränd lera	lera	28	-	-	-	164	E3	
217	övrigt material	bränd lera	lera	19	-	-	-	22,7	F3	
218	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	7	-	-	-	32,7	A4	
219	övrigt material	oidentifierbart	järnhaltigt material	2	23,6-27,7	13,1-20,5	8,4-9,4	7,4	C4	Svagt magnetiskt
220	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	16,8	A1	
221	övrigt material	bränd lera	lera	13	-	-	-	4	B4	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
222	övrigt material	bränd lera	lera	11	-	-	-	3,1	C4	
223	övrigt material	oidentifierbart	järn	5	4,3-5,7			0,3	C4	
224	restprodukt	avslag	flinta		10,3	7,1	3,3	0,3	A0	
225	övrigt material	bränd lera	lera	3	-	-	-	0,4	E4	
226	övrigt material	bränd lera	lera	31	-	-	-	13,8	B0	
227	övrigt material	bränd lera	lera	2	6,9-12,3		5,2-5,8	0,5	D-3	
228	övrigt material	glasbit	glas		21,2	18,4	1,2	0,6	rensningfynd	
229	övrigt material	bränd lera	lera	34	-	-	-	23,1	SMR under stenpackni	
230	övrigt material	bränd lera	lera	33	-	-	-	38,9	D0 SMR profilrivning	i profil vid rivning i spismursröset
231	övrigt material	bränd lera	lera	37	-	-	-	28,9	DO SMR under spishäl	Under vägg och spismurshäll
232	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	52,7	E0 nergrävningen	Profil i nergrävning
233	övrigt material	bränd lera	lera	2	10,3-18,2	8,4-15,3	8-9,8	2,5	A-3	Ytrensningfynd
234	övrigt material	bränd lera	lera	7	-	-	-	8,3	SMR ytrensning	Ytrensningfynd
235	övrigt material	bränd lera	lera	28	-	-	-	32,6	B-3	
236	byggnadsmaterial	puts?	kalkbruk		34,6	28		24,2	D0 SMR	Framkom vid rivning av profil
237	övrigt material	bränd lera	lera	5	35	-	40	38,6	G6	Största biten mätt
238	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	43,8	F5	
239	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	17,2	C-1 SMR	
240	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	30,4	H2	
241	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	16,5	Profil 6	
242	övrigt material	bränd lera	lera	9	-	-	-	20,4	C-3	
243	övrigt material	bränd lera	lera		29,2	19,9	14,3	9,1	E-3	
244	övrigt material	oidentifierbart	järn	7	-	-	-	2,3	B0-B1	
245	restprodukt	avslag	flinta		18,17	10,34	3	1,1	A-1	
246	övrigt material	bränd lera	lera	2	-	-	-	0,8	A-3	
247	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	107,9	F6	Hälften av bitarna är ljusare än den normalröda färgen. Några ytbitar
248	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	68,1	H4	
249	övrigt material	bränd lera	lera	4	-	-	-	2,4	C-2	
250	övrigt material	bränd lera	lera	6	-	-	-	1,7	Yta 1, ÖNÖ	
251	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	83,4	F-2	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
252	övrigt material	bränd lera	lera	6	-	-	-	18,4	H5/G5	
253	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	44,3	H6	
254	övrigt material	bränd lera	lera	25	-	-	-	17,9	E-3	
255	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	27	H1	
256	övrigt material	bränd lera	lera	4	-	-	-	4,3	F-3	
257	övrigt material	blybit	bly	7	40,9	25,2	3,8	15,4	C-3	Oklar funktion. Utreds vidare
258	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	5,5	Anl 11	
259	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	126,6	H2	
260	övrigt material	bränd lera	lera	10	-	-	-	5,9	D0	
261	övrigt material	bränd lera	lera	15	-	-	-	21,2		
262	övrigt material	bränd lera	lera	-	38,1	32,3	21,5	208,2	Yta 2	Största biten mätt. Biten har avtryck efter fingrar. Flera yrbitar
263	byggnadsmaterial	puts?	kalkbruk	-	27,3	20,7	16,2	9,7	Yta 2	Biten är svagt magnetiskt
264	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	59,5	H1	
265	övrigt material	bränd lera	lera	11	-	-	-	14,2	A-3	
266	redskap	bryne	sandsten	-	35,4	16,1	3,9	4,6	H3	Fragment av bryne
267	övrigt material	bränd lera	lera	12	-	-	-	8,4	Anl 10	
268	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	22	D-3	
269	övrigt material	bränd lera	lera	3	-	-	-	7,3	B-3	
270	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	2	-	-	-	7,6	B-3	
271	övrigt material	bränd lera	lera	7	-	-	-	6,7	B-2	En bit har inslag med puts
272	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	3	-	-	-	18,5	SV hörnet	Från rensning mot opåverkad nivå
273	övrigt material	bränd lera	lera	16	-	-	-	31,8	A-3	
274	uppvärmning	skörbränd sten	granit mm	10	-	-	-	59,3	F3	Exempel på hur den skörbrända stenen ser ut
275	övrigt material	bränd lera	lera	18	-	-	-	13,1	B-3	En bit med ovalt avtryck. En bit med inslag av puts
276	övrigt material	bränd lera	lera	2	33,9-52,3	27,3-40	26,8	57		Två bitar bränd lera med slät putsyta
277	övrigt material	bränd lera	lera	-	26,5	23,3	19,5	9,9	A-2	
278	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	17,2	A-2	
279	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	10	-	-	-	48,5	A-2	
280	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	141,8	CO SMIR	Under rasmassor. Flera med slätad yta. Några med inslag av puts
281	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	3	-	-	-	7	CO SMIR	Under rasmassor. Med inslag av bränd lera

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
282	övrigt material	bränd lera	lera	3	-	-	-	0,6	Anl 5	På gräns mot opåverkad
283	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	34,9	D-3 SMR	
284	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	14,8	B-1	
285	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	10	-	-	-	20,4	B-1	
286	övrigt material	oidentifierbart	järn	11	-	-	-	19,1	B-3	Bitarna är delar av ett eller flera föremål, varav ett med fästnitar
287	övrigt material	bränd lera	lera	19	-	-	-	17,9	Yta 2 SMR	
288	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	461,7	H3	Några få bitar med jämnad yta
289	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	52,7	G-1	
290	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	7	-	-	-	9,3	G-1	
291	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	47,6	F-1	
292	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	53,2	A-G profil	
293	uppvärmning	kolbitar	kol	Ca 50 små bitar	-	-	-	5,4	Anl.10	
294	övrigt material	oidentifierbart	järn	7	-	-	-	2,7	A-3	Järnfragment från helt sönderrostade föremål
295	övrigt material	oidentifierbart	järn	3	-	-	-	2,7	A-2	En större och två mindre sönderrostade bitar av oidentifierbart föremål
296	övrigt material	bränd lera	lera	10	-	-	-	14,5	A-1	
297	övrigt material	bränd lera	lera	7	-	-	-	3	C-2	
298	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	35,3	A-1	Två av de större bitarna har jämnad yta
299	uppvärmning	kol	kol	2	-	-	-	0,0	C2	Under sten. I övergång till nergrävning. Två kolbitar. Ev. daterbara
300	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	129,7	Yta 2 NV	
301	övrigt material	bränd lera	lera	-	48,2	47,1	39,5	260	E0 nedgrävningen	Nedgrävningen. Största biten mätt
302	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	2	-	-	-	9	E0 nedgrävningen	
303	övrigt material	bränd lera	lera	25	-	-	-	105,6	SMR NV delen	Rensning på gräns mot opåverkat
304	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	74,7	SMR Yta 1 profil	Rensning av profil
305	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	203,6		Rensning vid tallen på gränsen mot opåverkat
306	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	93,9	E0 nedgrävning	Nedgrävningen
307	hushållsavfall	ben	ben		28,5	24,4	19,4	11,2	F4	Nötkreatur. Kindtand från överkäken.S.S.
308	hushållsavfall	brända ben	ben	2	5,4-6,2	4,3-4,6	0,34-0,5	0,1	F4	
309	hushållsavfall	ben	ben	3	21,7-30,9	8	4,8-5,2	2,2	F3	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
310	hushållsavfall	brända ben	ben	16	7,5-18	8,6	1,4-3,8	2	G3	
311	hushållsavfall	bränt ben			11	8,4	6,3	0,2	E4	
312	hushållsavfall	bränt ben	ben		15,7	10,5	8,2	0,9	C4	
313	hushållsavfall	brända ben	ben	8	6,7-20,7	4,3-15,3	0,9-9,7	3,5	G4	Nötkreatur, 1 kindtand
314	hushållsavfall	brända ben	ben	4	5,5-12	3,2-6,9	1,2-3,4	0,5	SMR	
315	hushållsavfall	brända ben	ben		12	9	1,6	0,2	D2	
316	hushållsavfall	brända ben	ben	7	7,3	3,3	0,8	0,2	B-1	
317	hushållsavfall	brända ben	ben	8	3,9-9,7	2,8-6,7	1,3-4,7	0,9	F4	
318	hushållsavfall	brända ben	ben		12	6	1,2	0,1	A4	
319	hushållsavfall	brända ben	ben	2	5,5-9	5-6,3	3,2-3,4	0,4	E4	
320	hushållsavfall	ben	ben	11	18,6-88,4	9,7-33,4	4,1-14,3	32,1	F3	Nötkreatur, överarmsben
321	hushållsavfall	ben	ben	2	13,5-35,7	9-18,7	2,3-7,3	3,7	F5	Får/get kindtand, ca 4 års ålder
322	hushållsavfall	brända ben	ben	2	15,8	8,6-12,7	5	0,9	F5	
323	hushållsavfall	ben	ben	4	31,9-57,6	14,8-27,8	10	23,7	G6	
324	hushållsavfall	brända ben	ben	2	7,3-10,7	5-7	3,4-4,8	0,3	B3	
325	hushållsavfall	brända ben	ben	4	2,1-8,3		2	0,1	G4	
326	hushållsavfall	bränt ben	ben		8,9	6,8	2,7	0,1	F3	
327	hushållsavfall	ben	ben	4	21,9-31,1	8,8-19,8	3,1-7,9	6,4	E0	Nedgrävningen. Nötkreatur, kindtänder
328	hushållsavfall	ben	ben		29,1	18,1	12,2	3,4	B-2	
329	hushållsavfall	ben	ben	5	3,6-47,1	14,2-30,7	7-15,2	34,1	F4	
330	hushållsavfall	brända ben ?	ben	7	5,6-21,7		1,6-9,9	2,7	G4	Hittades i Anl 5
331	hushållsavfall	brända ben	ben	14	5,8-20,9	2,1-5,2	1,7-4,2	0,9	SMR	Profrensning i spismursröse
332	hushållsavfall	brända ben	ben	7	3,8-9,7	2,4-7,7	2-3	0,5	SMR	Från rivning av spismursrösets profil
333	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk	2	8,8-15,6	4,7-11,9	2-3,7	1	F3	
334	hushållsavfall	brända ben	ben	3	8,5	4,5-6,4	1,5-4,6	0,4	F3	
335	hushållsavfall	brända ben	ben	33	3,6-20	2,4-13	2,1-5,8	3,7	G3	
336	övrigt material	bränd lera	lera	13	-	-	-	17	E2	
337	övrigt material	förslagat/smälta	oidentifierbart		40	35,9	13,1	11,9	G4	
338	övrigt material	bränd lera	lera	16	-	-	-	5	B2	
339	hushållsavfall	bränd ben	ben		7,8	6,6	2,7	0,1	G4	
340	övrigt material	bränd lera	lera	6	-	-	-	8,5	D2	
341	uppvärmning	kolbit	kol		33,3	24,9	18,5	2,9	G2	
342	uppvärmning	kolbit	kol		16,7	14	9,7	0,5	A3	
343	uppvärmning	kolbit	kol		19,8	16,3	13,9	1	D4	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
344	hushållsavfall	bränt ben	ben		8,6	4,2	4	0,1	F3	
345	uppvärmning	kolbit	kol		19,5	18,8	9,3	1	C4	SV delen av rutan
346	övrigt material	keramikföremål	keramik		20,2	17	6,1	2,7	G2	
347	övrigt material	keramikföremål	rödgoods		27,7	12	8,5	2,3	G2	
348	uppvärmning	kolbit	kol	7	20,1	14,9	10,5	0,8	B2	Största biten mätt
349	övrigt material	oidentifierbart	järn	5	-	-	-	0,8	SMR	Mest fragment, en lite längre, tenliknande bit
350	övrigt material	oidentifierbart	oidentifierbart	7	-	-	-	29,5	A1	Ej magnetiskt, men ser järnhaltigt ut. Klumpar
351	övrigt material	bränd lera	lera	2	22,9-23,8	13,3-19,1	5,7-16,9	7	SMR	Från rivning av profil
352	övrigt material	smälta?	glas?		7,2	5,8	4,6	0,1	SMR	Från rivning av profil
353	restmaterial	avslag?	kvarts	2	-	-	-	3,3	F0	
354	övrigt material	oidentifierbart	kalkputs?		22,5	21	11,3	5,1	SMR	
355	redskap	kniv	järn		110,7	16,6	3,4	16	SMR	Fynd vid rivning av profil
356	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	226,5	G4	
357	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	273,5	G2	
358	övrigt material	bränd lera	lera	15	-	-	-	22,7	F1	
359	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	545,6	F3	
360	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	119,1	F3	
361	övrigt material	bränd lera	lera	24	-	-	-	18,7	F0	
362	övrigt material	bränd lera	lera	36	-	-	-	14,3	D4	
363	övrigt material	bränd lera	lera	27	-	-	-	16,2	D3	
364	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	78,7	D2	Genomgående i alla rutor är att en del bitar har jämnad yta
365	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	276,9	F3	
366	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	59,4	SMR	Från resning av spismursrösets profil
367	övrigt material	bränd lera	lera	41	-	-	-	37,3	D2	
368	övrigt material	bränd lera	lera	3	9,1-32,6	6,8-26,9	5-20,9	23,7	B3	
369	byggnadsmaterial	puts	kalbruk	6	-	-	-	9,9	B3	
370	uppvärmning	kolbitar	kol	4 större bitar flera små	-	-	-	0,5	C3	Från underhäll. Daterbart. Hällen har lagts direkt på kolet
371	uppvärmning	kolbitar	kol	-	-	-	-	3,1	C2-C3	Från under-syllstensrad. Daterbart.
372	övrigt material	förkolnade barkbitar	bark	-	-	-	-	3,4	B2-B3	
373	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	194,6	SMR	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
374	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	212,3	F4	
375	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	85,7	G1	
376	uppvärmning	kolbitar	kol	1 stor, 3 mellan + f	-	-	-	0,8	G3	Från botten av stick 2. Daterbart.
377	övrigt material	bränd lera	lera	5	36	27,8	13,4	17,4	F4	Från rensning av rutans profil. Den största biten mätt. Den har jämnad, nästan slät yta
378	övrigt material	bränd lera	lera	-	4,4-56,2	3,5-37,4	2,1-33,2	379,8	SMR	Från rivning av yta 2 i spissmursröset
379	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	498,2	F3	
380	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	150,3	E4	
381	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	72,6	G4	A 5
382	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	183,3	E4	
383	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	71,5	G1	
384	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	231,8	SMR	Rensning i övre delen av spissmursröset
385	övrigt material	lerklumpar, obränd	lera	6	23,1	18,9	16,3	32,3	SMR	Rivning av profil. Klumpar av lera som snabbt går sönder vid beröring
386	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	168,2	G3	
387	uppvärmning	kolbit	kol	-	25,6	16,8	16,4	0,9	G2	
388	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	65,2	G4	En större bit med tummad, jämnad yta
389	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	281,1	E3	
390	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	23	G0	
391	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	112,4	G4	
392	övrigt material	bränd lera	lera	-	-	-	-	42,5	F2	
393	övrigt material	eldpåverkad sten	sandsten	2	111-67,4	38-91,5	35,4-54,6	698,2	F3	
394	redskap	kniv	järn	-	146	3,5-16,7	2-4,4	19,5	G2	
395	redskap	kniv	järn/bladguld	-	76,4	7,6-17,8	2,3-4,6	11,9	A0	Kniven hittades i profilen, ca 12 cm ner. Del av kniv. Vid övergången mellan blad och tänge finns fastnitad koppar som belagts med bladguld. Guidet släppte dock under konserveringen. Endast liten bit kvar
396	övrigt material	järnten	järn	-	80,1	2,4-8,4	1,4-5	7,6		
397	dräktillbehör	fiskformat hänge	brons	-	51,4	4,9-13,6	2,7-10	8,6		Fiskformat hänge med bjälleraktigt avslut. Röntgat, vilket visar att den har en lerkula e.l. bit innuti
398	redskap	kniv	järn	-	149	6,5-17,9	3,8-8,4	30,6	B-3	
399	övrigt material	järnten	järn	-	238,7	4,6-8,6	3,14-8,5	66,5	B-1/B-2	Troligen ett ämnesjäm

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING
400	redskap	pincett/degelhållare	järn		182	6,1-9,2	2,3-3,0	36,9		Pincett i ett stycke med två skaklar som är uppvända i gripändan.
401	hovslageri	hästsko	järn		108,6	10,7-21,8	4,2-8,1	42,6	D2	Halv hästsko
402	hovslageri	hästskosöm	järn		29,9	3,9-9,4	1,9-10,2	4,8		
403	övrigt material	beslag?	järn		73	5,2-22,9	3,2-15,8	16,5	A-1	Omvikt järnbit som hålls ihop med en nit
404	dräktillbehör	sölja?	järn		23,2	5,8		4,9	C4	Ringformigt
405	övrigt material	oidentifierbart	järn		40,5	7-20	3,10-5,8	5,7		
407	material och råvaror	kvartsblock	kvarts		98,3	64	34,6	267,4	A0	
414	övrigt material	metallföremål	bly		41	20,5	3,75	12,4	SMR	
415	redskap	bryne	sandsten		96	48	17,35	1001	Ä0	Fin slipyta åt ena hållet, men naturligt skrovlig åt det andra
416	hovslageri	hästskosöm	järn	8	20,1	12,1	7,9	4,3	Ä0	Kraftigt rostad
420	övrigt material	övrigt	bly?		26,4	8,9	3,45	1,1	Ä-2	Sällfynd
421	material och råvaror	flintabit	flinta		27,2	22,7	10,6	7		
424	material och råvaror	råmaterial	täljsten		122	74,6	57,5	559,1	Ä-2	
425	övrigt material	järnten	järn		46,8	4,75	6,75	3,4	Ä-1	Kraftigt rostad när det registrerades 2012
426	övrigt material	järnbitar	järn	8	6,2-20	3,14-7,6	2,5-5,5	3,2	Ä0	Kraftigt rostad. Troligen hästskosöm.
427	övrigt material	glättsten	gnejs		88,6	74,8	43,4	422		
429	övrigt material	järnbit	järn		31,24	13	5,55	3	Ä-1	
430	övrigt material	bakbitar	bark	15	9,1-39,8	4,7-24,11	4,5-10,5	5,1	Ä-1	
431	spinning	sländtrissa	sandsten		39,8		8,0	16,5		Hålet är ca 0,9 cm stort
432	material och råvaror	ämneshjärn	järn		105,5	17,4	6,9	44,4	Ä-1	Kraftigt rostad när det registrerades 2012
433	övrigt material	järnten	järn		32,9	28,2	8,83	9,3		Tenen är böjd eller består av ett ögleformat föremål. Kraftigt rostad.
434	smycken	pärila	bärnsten		10,9	9,20	9,45	0,6	SMR	Parlan är inte helt utan bitar har slagits av. Hål i parlan, ca 1,5 mm
435	hovslageri	hästskosöm	järn		62	18,53	5,06	7,1	SMR	Intill V profilen i SMR
438	hovslageri	hästskosöm	järn	minst 7	27	13,5	4,5	3,1	Ä-1	Kraftigt rostad när det registrerades 2012
439	övrigt material	järnten	järn		50	8,8	7,5	6,8		
440	hushållsavfall	brända ben	ben	3	17,5-21,8	9-15,8	5,6-11,24	1,4	SMR	NÖ delen
441	redskap	bryne	sandsten		56	33,77	25,75	47,6	SMR SV	
442	uppvärmning	kol	kol	2	16,9-21,6	17,8-18,1	12,8-15,2	1,5	SMR	NV under rasmassor
443	övrigt material	ögla	brons		15,77	10,4	3,76	1,2	Ä-1	Nytt nummer. Hade tidigare nr 425 men det fanns redan

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	BESKRIVNING	FYNDNUMMER
501	metallframställning	bottenskälla	järnslag		1	152	137	55,5	1530	Ö1	Bottenskälla från smidesugn	
502	materiel och råvaror	järnmalm	järnmalm	31		3,5-41,5	3,5-32,0	2,2-21,0	49,6		Strax norr om huset, under de nerrasade skorstensstockstenarna	IFY243
503	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	25,25	11,5	9	4	A-4		
504	metallföremål	oidentifierbart	järn	2		22,5-24,5	8-8,5		4	A-4	Troligen A-4, men står A4 på påsen, vilket troligen är felskrivet. Samma initialer som på förra fyndet	
505	metallföremål	hästkosöm	järn		1	40,5	14,8	4,8-10,7	4,7	G0		
506	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	62	11,5	8,3	12,6	Ö0		
507	metallföremål	hästsko	järn		1	77,3	28,3	6,5	45,2	Ö-0	Fyndet utgörs av en halv hästsko	IFY355
508	metallföremål	kniv	järn		1	139,8	18,8	5,85	29,4			IFY263
509	metallföremål	ämneshjärn	järn		1	74,7	27	9,7	86	Ö-1		
510	metallföremål	ljushällare	järn		1	78,9	7,9-20,0	6,3	25,7	Å-4	Tjockleksmättet är från själva ljushällardelen	
511	metallföremål	oidentifierbart/ beslag	järn		1	33,3	10,75-25,5	4,5	4,2	Ö-1		
512	metallföremål	skära?	järn		1	152,8	18,7	9	49,3	A4		IFY357
513	metallföremål	hästkosöm	järn		1	29,4	6,1-15,9	4,8	5	Ö0		
514	metallföremål	hästkosöm	järn		1	26,7	6,0-12,1	5,6	3,4	Ö-3		
515	metallföremål	hästkosöm	järn		1	29,4	5,7-13,1	4,6	4,4	Å1		
516	metallföremål	hästkosöm	järn		1	33,9	5,9-15,3	6,1	5,1	Å0		
517	metallföremål	oidentifierbart	annan metall		1	23,9	12,5	4,4	5,2	SMR NV	Cylinderformat föremål. Ej magnetiskt. Rensningsfynd vid spisrumsröset	
518	metallföremål	oidentifierbart	annan metall	2		9	7-9	3,0	0,9	SMR NV	Cylinderformat föremål. Ej magnetiskt. Rensningsfynd vid spisrumsröse	
519	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	28,1	13,3	9,4	8,4	Å-2		
520	metallföremål	järnmalm	järnmalm	2		17,3-22,8	10-18,8		9,4	SMR NÖ		
521	metallföremål	sölja?	brons	1		36,6	6,7	1,8	2,6	Ö-2	Ungefär halva söljan tillvaratagen	
522	metallföremål?	slag	järn?		1	19,8	13,9	11,1	2,2	SMR vid stubbe	Förslagat material	IFY243
523	övrigt material	glassmälta?	glas?		1	18,8	18,3	13,2	2,9	Ö0	Förslagat/smält material	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	BESKRIVNING	FYNDNUMMER
524	övrigt material	oidentifierbart	annan metall		1	17,7	10,7	5	2,7	SMR NO	Ihåligt föremål, troligen av metall	
525	övrigt material	degel?	oidentifierbart	1		31,1	25,1	7,2	7,9	SMR vid stubbe	Möjligen del av degel	
526	metallföremål	järnslag	järnslag		1	81,4	55,4	32,6	171,5	Ö1		
527	metallföremål	oidentifierbart	järn	5		6,3-14,8	3-4,4		3,1	A-5	Fragment av ett eller flera järnföremål	
528	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	39,7	26,1	13,55	11,7	SMR NO		
529	metallföremål	järnmalm	järnmalm		1	33,5	26,3	14,5	12,3	SMR NO		IFY356
530	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	17,7	4,9	3,7	0,9	F2		
531	metallföremål	oidentifierbart	järn		1	9	5,5	4,75	0,5	H2		
532	hushållsavfall	ben	ben	5		7,2-27,6	5-9,1	1,35-5,7	1,7	SMR NO	Troligen brända ben	
533	hushållsavfall	ben	ben	3		5,7-31,8	7,7-9,3	1,4-3,3	1,6	SMR NO	Troligen brända ben	
534	spinning	sländtrissa	sandsten		1	25,1	11,3	8,8	10,2			IFY802
535	redskap	bryne	sandsten	1		40	12,6	9,3	8,7	Ö0		
536	redskap	bryne	sandsten	8		29-76,30	8,7-20,7	5,2-11,8	80,9	H3		
537	redskap	bryne	sandsten		1	136,3	25,3	18,8	133,9	Ö-2		IFY762
538	redskap	bryne	sandsten		1	95,8	20-27,10	15,5	66,1	Ö-3		IFY1185
539	redskap	bryne	sandsten		1	34,2	17,5	5,95	3,3	Ö-2		
540	redskap	bryne	sandsten		1	188	26	18,3	131,6	Ö0		
541	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	14		4,3-29,6		2,8-18,5	17,2	F1		
542	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	15		6,5-29,1	4,8-10,3	3,9-14,1	21,3	Ö-2		
543	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	21,6	14,9	8,2	2,6	A-5		
544	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	11		5,42-21,4	3,8-15,9	2,7-12,7	7,8	G0		
545	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4		11,42-16,32	7,85-12,50	5,7-10,22	3,8	H-1		
546	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	12		6,6-27,75	5,5-20,3	3,84-17,30	16,4	Ö0		
547	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	17,6	13,8	8,3	1,9	B-4		
548	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	15		2,8-11,42	2,6-11,0	1,3-7,9	2,9	Ö-2		
549	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	36		5,3-29	3-18	2,9-13,7	37,9	Å0		
550	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	94		6,1-25,5	4-20,5	3,3-16,2	47,3	SMR rensning		
551	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	11		6,1-18,6	5,4-16,4	3,25-10,7	8,4	Å-2		
552	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		7,3-11,6	6,1-8,25	3,6-3,9	0,8	A-4		
553	byggnadsmaterial	puts	kalkputs		1	13,7	12,4	11,1	1,5	A-4		

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUJA	BESKRIVNING	FYNDNUMMER
554	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		4,45-7,7	2,8-6,2	2,3-4,7	0,3	Ö-3		
555	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	18,5	10	5,5	1,3	H-2		
556	byggnadsmaterial	btänd lera	lera		1	52,1	27,3	21,6	22	H2		IFY821
557	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4		7,9-15,3	5,9-15	4,1-8,3	2,2,6	Ö-3		
558	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	31		5,5-20	3,1-14,9	2,5-12,06	21	G2		
559	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	24	21,3	18,6	8,1	Ö-4		
560	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	13		4,7-22,9	3-13,5	1,9-9,9	11,1	Ö-1		
561	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	11		6-30,1	4,6-21,45	2,5-19,4	13,9	A-4		
562	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	13,4	11,5	8,75	1,2	Ö0		
563	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	210		6-25,6	3,15-16	3,3-11	97,1	B-4		
564	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	17		7,3-30,9	5,4-20	5,3-17,44	23	H1		
565	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	minst 500		5,4-45,6	4,8-35,4	3,3-28,4	1404	SMR NÖ		
566	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 300		4,7-42,9	4,0-29	2,2-19,5	417	H3		
567	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	61		4,2-34,7	3,1-18,8	2,3-17,7	110,5	Ö-1		
568	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	50		3,05-32,1	3-25,5	3-18,25	22,8			
569	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	12		5,1-11,6	4,9-10,01	2,34-9,0	3,9	H-1		
570	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		9,9-14,1	7,2-7,9	6,3-6,6	2,0	B-4		
571	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	12		4,5-18	3,3-15	2,5-9,4	7,4	Ö2		
572	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	8		6,5-15,1	5,2-11,3	4,5-11,1	5,2	H-2		
573	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	2		12,6	9,3	8,9	2	H-2		
574	byggnadsmaterial	bränd lera	puts		1	54,3	39	33,6	58,4	Ö-1		
575	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		9,1-14,1	7,3-12,2	4,1-8,9	1,9	Ö-4		
576	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	2		7,8-9,6	6,2-7,6	3,6-6,5	0,7	Ö1		
577	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	78		6,3-20,9	5-17,1	1,75-12,5	40,1	SMR NV		
578	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	37		4,8-21,1	3,5-15,7	3-9,3	13,2	G2		
579	byggnadsmaterial	Bränd lera	lera		1	47,3	34,12	15,12	24	H-2	Ser svallad och rundad ut	
580	byggnadsmaterial	tegel	lera		1	48,3	24,6	17,1	19,3	H-1	Ser svallad och rundad ut	
581	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	27		4,6-23,5	3,7-13,2	2,4-8,2	12,5	F2		
582	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		11,5-14,7	10,6-11,0	6,6-7,5	2,4	Ö1		
583	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	7		8,4-32,0	6-21,8	3,8-14,7	24,5			20P855
584	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 225		5,6-35,1	3,7-30,3	2,3-15,4	17,5	H2		
585	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	2		12-27,6	10,1-19,3	7,5-17,8	9,8	Å1		
586	byggnadsmaterial	puts	kalkbruk		1	9,3	8,2	4,1	0,2	Ö-1		

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	BESKRIVNING	FYNDNUMMER
587	byggnadsmaterial	puts?	kalkbruk	4		5,9-7,7	4,2-5,5	2,6-3,8	0,6	Ö-2?		
588	övrigt material	odefinierbart			1	35	30,8	26,8	24,7	Å-4	Klump med inslag av järn. Svagt magnetiskt.	
589	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	23,1	15,3	8,3	2,5	Å1		
590	byggnadsmaterial	bränd lera	lera		1	15,2	10,0	5,1	0,7	Ö-3	På ena sidan är jämn, putsad yta	
591	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3		11,6-19,1	10,4-14,8	4,6-9,2	2,8	Å0		
592	byggnadsmaterial	puts	kalkputs		1	7,4	6,9	4,4	0,3	A-4		
593	övrigt material	glasföremål	glasbit		1	9,4	8,3	0,87	0,1	H2		
594	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	7		8-28,1	6,7-21,5	3,8-16,8	10,3	B-4		
595	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	19		7,8-19,7	4,6-14,3	4,5-12,9	16,2	Å1		
596	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	59		5,4-22,8	4,1-15,4	3-9,1	25	F0		
597	byggnadsmaterial	bränd lera	lera			5,7-18,9	5,3-14,4	4,6-8,8	15,9	SMR NÖ		
598	byggnadsmaterial	puts	kalkputs			5,7-68,8	4,6-48	2,8-32,5	566	SMR NÖ	Från centralt i bakugnskonstruktionen. Område med hård packad puts, kol och bränd lera	
599	kvarnar	löpare	sandsten		1	167,85	141,9	97,8	3566	H2	Hittades långt ner i röjningsrösets stenpackning.	
600	övrigt material	oidentifierbart	gnejs?		1	154	63,5	19,8	374,2	Ö-3	Stenfragment med glättad, bearbetad yta	
601	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	6		6,1-14,8	5-11,5	3,2-9,5	2,9	SMR NÖ	Från centralt i bakugnskonstruktion, lika med 598	
602	uppvärmning	kol	kol	4		5,2-15,9	4,8-6,4	3,2-4,0	0,3	SMR NÖ	Från centralt i bakugnskonstruktion, lika med 598	
603	uppvärmning	kol	kol	3		13,3-14	12,3-12,1	5,2-9,8	0,7	Å1		
604	uppvärmning	kol	kol	11		9,9-18,6	8,3-18,2	4,9-7,8	2,7	Å-5		
605	uppvärmning	kol	kol	13		4,8-35,9	4,3-16,54	1,1-10	6,3	SMR NÖ		
606	uppvärmning	kol	kol	20		5,8-23,6	4,5-14,2	4-11,1	4,7	Å-4		
607	uppvärmning	kol	kol	3		20,7-28,8	17,8-15,2	11,6-13,6	2,5	Ö-1		
608	uppvärmning	kol	kol	5		8,7-23,8	7-12	5,7-11,6	1,2	Ö-1		
609	uppvärmning	kol	kol	7		13,7-25,4	9,8-21,9	6,8-11	3,1	B-4		
610	uppvärmning	kol	kol	4		17,5-32	15-14,1	2,9-9,8	2,2	Å1		
611	uppvärmning	kol	kol	77		5,7-28,7	4,4-17,8	4,3-15,4	28,7	SMR NO		
612	uppvärmning	kol	kol	2		12,7-12,2	9,8-11,2	6,5-6,8	0,3	Ö-1		
613	redskap	glättsten	sandsten		1	63,1	53,2	33,8	140,6	Ö-5		

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	BESKRIVNING	FYNDNUMMER
614	oidentifierbart	puts?	puts		1	46,8	25	24,5	26,2		ytrensning	
615	oidentifierbart	spelbricka?	sten		1	30,8	22,8	17,7	17,9		Å-2	
616	oidentifierbart	spelbricka?	sten		1	19,1	18,3	11,8	5,4		H3	
617	restprodukt	avslag	kvarts		1	14,2	8,7	7,6	1,2		B-4	
618	restprodukt	avslag	kvarts		1	27,5	21,1	14	6,3		Å1	
619	restprodukt	avslag	kvarts		1	13,7	9,6	3,1	0,5		H-1	
620	restprodukt	avslag	kvarts		1	30,4	17,7	8,4	3,6		Ö1	
621	restprodukt	avslag	kvarts		1	22,8	12,9	5,5	1,6		Ö-4	
622	restprodukt	avslag	kvarts		1	23,9	15,2	5	1,8		Ö-4	
623	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4		11,6-12,9	7,8-9,7	5,4-6,3	2,1		Ö0	
624	övrigt material	frö			1	11,7	7,2	6,7	0,2		Å-4	
625	övrigt material	frö			1	12,8	8,7	7,9	0,1		Ö1	
626	övrigt material	oidentifierbart	oidentifierbart	2		9,6-16,6	8,4-11,8	6,7-10,7	2,6		H-1	
627	övrigt material	oidentifierbart	oidentifierbart	2		11-16,9	7,1-12,1	5,9-6	1,9		SMR NV	
628	övrigt material	oidentifierbart	oidentifierbart	2		17-12,8	12,3-12,1	8,3-10,8	3,3		SMR NO	
629	hushållsavfall	ben	ben	4		6-10,4	3,1-6,5	2,0-2,3	0,3		H3	
630	övrigt material	frö			1	10	5,3	2,7	0		Ö-3	

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING	FYNDNR
640	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	32		9,96-23,95	6,02-14,88	4,33-16,48	47,1	Z98		
641	redskap	bryne	sandsten	1		83,5	18,6	7,7-9,6	30,8	Profil 1		1F260
642	hushållsavfall	bränt ben	ben	2		13,2-15,6	5,22-5,6	0,7-1,1	0,2	Nv kvadrant av SMR		
643	övrigt material	övrigt	sten	1		32,8	30,9	24,3	33	Profil 1	Oval, glättad sten, möjligen en leksak	
644	uppvärmning	kol	kol		2	21,3-23,6	20,75-22,2	11,4-13	1,6	Nv kv av SMR		
645	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	2		7,10	5,9	2,45	0,2	Profil 3		
646	restmaterial	avlag	kvarts		1	15,83	8,27	3,28	0,5	Z98		
647	uppvärmning	kol	kol	9		9,7-14,7	4-12,8	2,4-10,96	2,1	Z98		
648	övrigt material	övrigt	sten		1	30,3	27,19	22,8	25,3	Nv kv av SMR	Oval, glättad sten, möjligen en leksak	
649	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	12		9,8-31,7	6,6-25,4	2,5-20,5	27,9	1 2		
650	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	1		15,5	9,5	8,8	1,0	Profil 1		
651	övrigt material	järnfragment	järn	3		7,5-14,3	4,23-11,8	3,4-8,3	1,3	Profil 1		
652	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	26		9,3-26	8,1-19,66	4,8-16,12	38,5	X 101		
653	övrigt material	kvarts	kvarts	2		6,74-9,93	5,76-7,9	2,58-5,86	0,8	Å-3		
654	hushållsavfall	bränt ben	ben	1		11,38	10,7	8,38	0,5	Å-3		
655	övrigt material	sten	sten	1		22,8	12,3	9,4	3,8	Å-4	Fragment av bearbetad sten	
656	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	9		6-26	5,5-19,7	4,77-12,7	9,4	Å-3		
657	metallföremål	slagg	järn		2	40,8-49,3	28,7-38,3	18,0-30,9	77,1	A & A		
658	bebyggelsematerial	bränd lera	lera	2		18,9-19,1	15,1-16,1	11,7-13,2	6,3	Z98		
659	övrigt material	glättsten/löpare	sandsten		1	95,1	89,6	55	607,8	N kvadr av SMR		Fi292
660	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	minst 60		9,3-25,7		5,8-16	173	Y99		
661	hushållsavfall	brända ben	ben	3		3,17-24	9,4-19,36	6-10,8	3,9	X100		
662	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 50		7,8-21,4	5,7-20	3,9-17,9	73,6	Y100		
663	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 50		8,7-25,8	4,7-24,3	3,8-13,6	82	X99		
664	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 25		8,3-24	6,5-22,7	5,7-15,6	54	X100		
665	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 40		10-29,1	7,3-26	5,2-18,3	115,3	Z99		
666	Uppvärmning	kol	kol	3		7,4-39	6,25-20,18	4-13,1	2,9	A&A		
667	övrigt material	bränd flinta	flinta	1		18,7	14,8	3,56	0,9	Å-3		
668	övrigt material	järnfragment	järn	1		28,8	11	7,8	3,1			1F293

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÄNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING	FYNDNR
669	övrigt material	järnfragment	järn	5		17,9-50,1	6,64-12,7	4,3-7,8	9,4			1F259
670	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	ca 150		8,3-43	6,53-36,9	5,44-25,3	370	Botten av SMR		
670	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	18					51,1	Profil 2		
671	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	minst 200		9,8-44,5	4,3-25	5,3-24,5	503	Botten av SMR		
671	uppvärmning	kol	kol	1	1	23,1	18,7	6,9	0,6	Profil 2		
672	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	minst 300		8,4-47,4	4,5-38,2	3,5-30,6	702	Profil 8		
673	restmaterial	avslag	kvarts	1		23	13	11,8	5	X100		
674	byggnadsmaterial	obränd lera	lera	1		24	15,6	13,3	4,8	Z98		
675	Övrigt material	keramikföremål	keramik	1		32,7	30,2	9,7	9,1	Z98	Svåridentifierbart. Skrovlig yta, troligen inte från kärl	
676	uppvärmning	kol	kol	4		11,8	8,3	7,7	0,3	X99		
677	uppvärmning	kol	kol	Ca 30		12,7-50	7-31	1,5-21,5	36,7	Profil 8	Ca 6 ganska stora kolbitar. Kan dateras konventionellt	
678	bebyggelsematerial	bränd lera	lera	1		11,9	9,4	5,7	0,7	Profil 8		
679	uppvärmning	kol	kol	5		8,2-23,7	8,9-18,8	6,8-10,3	1,7	X101		
680	uppvärmning	kol	kol	Ca 50		8,5-27,6	7,6-11,1	3,4-5,8	6,7	Ä-5		
681	uppvärmning	kol	kol	minst 100					13,8	Ä-3		
682	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	Ca 20		7,5-19,4	6-15,1	4,25-13,7	15,4	Ä-4		
683	övrigt material	slagg	förslaggat material	1		18,4	11,4	10,1	1,4	Z98		
684	bebyggelsematerial	bränd lera	lera	2		9-7,8	6,8-6,8	6-7,2	0,7	Ä-5		
685	uppvärmning	kol	kol	minst 100					1	X100		
686	byggnadsmaterial	obränd till lätt bränd lera	lera	4		23,6-43,3	16,1-38	9,5-17,9	56,4	NV kvadr SMR		
687	fästelement	spik	järn		1	83,4	17,5 huvudet	3,87	8,4			1F589
688	hovslageri	hästkosöm	järn		1	40,9	18,3 huvudet	6,83	5,1			1F264
689	material och råvaror	ämnesjärn	järn		1	48	21,1	8	24,6	Ä-2		
690	hovslageri	hästkosöm	järn		1	26,7	14	5,9	4,7			1F294
691	dräktillbehör?	spänne	järn		1	34,7	30,6	9,9	6,6			1F258
692	fästelement	spik	järn		1	94,1	14,9 huvudet	7,35	16,5	Ä-4		
693	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	6		11,1-34,7	10-24,8	7,5-16,3	22,2	Z100		

FYNDNR	KLASSIFIKATION	SAKORD	MATERIAL	ANTAL FRAGMENT	ANTAL EX	LÅNGD	BREDD	TJOCKLEK	VIKT	RUTA	FYNDOMSTÄNDIGHET OCH BESKRIVNING	FYNDNR
694	övrigt material	bearbetad sten	sten		1	45,3	30,9	30,1	77,7	Y0		
695	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4					1,2	Å100		
696	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	10					12,4	Å100		
697	uppvärmning	kol	kol						1,3	Å100		
698	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4					5,3	T & J		
699	uppvärmning	kol	kol	20 fhas					1,2	Y0		
700	övrigt material	keramikföremål	keramik	2		12-25,1	6,1-13,2	3,8-5,5	1,6	Z99		
701	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	3					3,9	M & J		
702	byggnadsmaterial	bränd lera	lera	4					1,8	Y0		
703	uppvärmning	kol	kol	1					0,8	Z99	Ugnsbotten, hus 2. Dateringsbart för hus 2	299
704	uppvärmning	kol	kol	stora och fhas					0,6	Y99		
705	byggnadsdetalj	hasp	järn		1	52,1	6,5	5,4	5,6	Å-3		1F263
706	övrigt material	keramikföremål	keramik	1		29,8	21,6	6,3	4,6	Nya huset	Bit av kärl med (salt?)glaserad insida	

Spisleran från Bollarp, Vireda sn, Småland

Inledning

Rester av bränd lera från en spis i ett torp bebott från sent 1500-tal till början av 1600-talet låter inte som något att bry sig om. Det finns emellertid anledning att offra någon möda dels på spisen som har varit en central del av huset dels på eftersökning av andra typer av teknisk keramik/bränd lera bland spisleran som spår efter andra aktiviteter i och omkring torpet. Utöver smidet vars existens är klart belagd genom flera smidesskållor pekar Ådel Westbø-Franzén även på en möjlig förekomst av gjutning med utgångspunkt i fyndet av en tång/pincett (2010,53). Just rester av gjutformar kan mycket väl gömma sig inom större material av klinelera och spislara (Stilborg 2002, 148 m.ref.). En tidigare studie av ett mindre antal sintrade lerfragment påträffade intill resterna av en rökugn i ett 1600-tals-torp i Grannäs, Hälsingland visade således på ett hitintills okänt metallhantverksinslag i livet på torpet (Hjärthner-Holdar et al. 2009).

Frågeställningar

Det flera kilo tunga fyndmaterialet av bränd lera låg utspritt över torpgrunden och i det intilliggande avfallsområdet (Westbø-Franzén 2010, 49). Studiet gäller som nämnt ovan såväl spiskonstruktionen i sig som eventuella keramiska rester efter andra aktiviteter. Frågorna kan formuleras således:

- Vilken information kring spisens konstruktion och utseende kan resterna av bränd lera bidra med?
- Finns det någon skillnad på resterna av bränd lera i spisröset och i avfallsområdet – t.ex. vad angår fragmentering eller råmaterial.
- Föregående fråga hänger ihop med frågan huruvida det är möjligt att se olika faser av spiskonstruktion? Har råmaterialval eller konstruktionssätt ändrats under tiden torpet var bebott?
- Finns det bland den brända leran rester som direkt eller genom sekundär sintring/smältning kan knytas till smidet (t.ex. ässjefodring, blästerskydd) och därigenom ge en indikation om lokaliseringen av hantverket?
- Finns det rester av deglar eller gjutformsfragment som kan stödja teorin om gjutning på torpet?

Resultat av den teknologiska registreringen

Fragmentering

En indikator på ett fragmenterat keramisk materials homogenitet är just fragmenteringsgraden och i detta fall dess relation till horisontalstratigrafin. Registreringen av materialet omfattade för varje fyndnummer en mätning av största fragmentets största dimension och det största måttet i 90 graders vinkel i förhållande till största dimensionen. Dessa x-y-värden ger en maxgräns för fragmenteringen av materialet. Resultaten (fig. 1) ligger mycket nära den förväntade spridning som en effekt av variation i den naturliga fysiska påverkan (krossning och frostsprängning) om de ursprungliga bitarna hade varit ungefärligt kvadratiska/kubiska. I vissa förhistoriska material av klinelera eller ugnsväggsfragment kan man se hur konstruktionssättet har gett de brända lerbitarna en avlång form. Detta verkar således inte vara fallet här.

Vidare är det intressant att jämföra fragmenteringen i olika delar av fyndspridningen för att testa om det kan finnas några signifikanta skillnader. Jag har därför jämfört data från spismursröset (SMR och rutarna C0, D0), avfallsområdet (rutarna F3, F4, G3 och G4) samt ett antal rutor i A- och B-schaktet (A-2, A-3, B-3, B-4, B2, B3 och B4). Resultaten av denna jämförelse (fig.2) visar att det inte finns någon skillnad på fragmenteringen av den brända

leran i de två koncentrationerna, men att fragmenten utanför dessa är något mindre. Det är igen i bra överensstämmelse med det förväntade i och med att fragment av bränd lera från en gammal spiskappa under förnyelse rimligtvis har transporterats direkt ut på soptippen utan ytterligare åtgärder. Dessa fragment kommer därför att likna de från den övergivna och så småningom kollapsade spiskappan. Resultaten pekar också på att det knappast skett några förändringar i spiskappans konstruktion under den tiden torpet var bebott.

Form och avtryck

Intrycket av en oförändrad konstruktion bekräftas av registreringen av former och intryck på de brända lerfragmenten. Närmare 60 fragment har någon formad yta. I de flesta fallen är denna plan och bär i enstaka fall en vit, möjligen kalkhaltig beläggning (fig. 3 till höger). Mellan fem och tio fragment har istället en konvex yta. Det förväntades att sten skulle vara en del av en spiskonstruktion men bara sex fragment har tydliga avtryck och då i de flesta fall av ganska små sten. Mindre sten med påsittande lera ingår också i fyndmaterialet och kan ha fungerat som en sorts armering av spisleran. Avtryck av smala pinnar och ev. vidjeflätverk är något vanligare förekommande med tio fragment (fig. 3 till vänster). Det finns således bättre underlag för en bärande vidjekonstruktion i spiskappan. Det finns inga fragment där man kan se lagningar genom påföring av nya lerlager.

Inga fragment kunde identifieras som gjutformsrester.

Fragmenten med form och avtryck fördelar sig på samma sätt som fyndmaterialet som helhet med koncentrationer i spismursröse och avfallsområde.

Gods och bränning

Råmaterialet i den brända leran varierar i sammansättning på olika sätt. Majoriteten av fragmenten består av en siltig, finsandrik mellanlera med enstaka sandkorn, men det finns även en del av grövre sandig lera som ibland innehåller upp till 1 cm stora korn.

Järnoxidhalten varierar från medium till rik med en del ferrihydroxidkoncentrationer (järnutfällningar). En del fragment består av ett ganska poröst gods. Ibland syns smala stråavtryck men de flesta håligheter är oregelbundet rundade och kan inte som stråavtrycken omedelbart tolkas som spår efter utbränt växtmaterial. Utan ytterligare analyser kan vi inte komma längre i denna fråga. Blandningen av olika sorters håligheter tyder närmast på att det rör sig om ett naturligt inslag i leran, men å andra sidan finns en lång förhistorisk och historisk tradition för att blanda växtmaterial eller brunnen gödsel i klinelera, ugnsväggslera och andra typer av teknisk keramik. Under denna period är växtmagring således en viktig del av framställningen av grytgjutningsformar. Det kan därför inte uteslutas att man justerat leran till spiskappan med en tillsatts av växtmaterial.

Nästan hela materialet kan delas upp i två bränningsgrupper: en där temperaturerna sannolikt legat mellan 500 och 600°C (bedömt utifrån färgen) och en annan där fragmenten har utsatts för 600-700°C. Detta är normala temperaturer för de delar av en förhistorisk lågtemperaturugn som har bevarats, vilket innebär att stora delar av den förhistoriska ugnen och sannolikt även av denna spiskappa har utsatts för temperaturer under 500°C och sannolikt inte har bevarats. Det är rimligt att tro att de delar som bevarats härrör från den del där man har eldat och därmed uppnått högre temperaturer. Ett större fragment i F412 från spisröset har delvis bränts till en högre temperatur nära godsets sintringspunkt. Det ska understrykas att det inte har utförts några termiska analyser.

Teknisk keramik i samband med metallhantverk

Den stora majoriteten av bränd lera omfattade inga fragment som kunde sättas i förbindelse med andra aktiviteter/anläggningar än spisen. Två keramiska fynd har emellertid en ganska tydlig koppling till metallhantverk. Det rör sig om F134 (ruta C1) och F337 (ruta G4). Det

första fyndet är ett mindre, avlångt konglomerat bestående av en delvis smält sten och förglasad lera. Två tätsittande, flera millimeter djupa jack i den ena sidan skulle kunna vara spår efter en tång/pincett som råkat tränga in i materialet när det var som varmast och därför mjukt. Fragmentet kan vara en del av en ässjefodring. Det andra fyndet är en 1,2 cm tjock del av en ässjefodring med rester efter ett, möjligen två blästerhål med en diameter på ca 1,5 cm. Dimensioner och den förglasade insidan är typiska för ässjefodringsfragment. Det är inte utifrån dessa fragment (och utan ytterligare analyser) möjligt att säga huruvida det är gjutning eller smide som pågått i denna ässja. Fynd 164 (ruta A0) av en halv smidesskålla delvis täkt med ett smält lager av ett liknande keramiskt gods tyder dock på att det rör sig om en smidesässa.

Det diskuteras var smidet har ägt rum (Westbø-Franzén 2010, 54). Det keramiska svaret på den frågan vilar på att de två ässjefodringsfragmenten har framkommit dels i det stora rummets sydöstra hörn (F134) dels på soptippen (F337) och därmed i princip har samma fördelning som spiskappa-fragmenten. Detta är ett måhända svagt indicium på att smidet (ev. bara en del av hantverket) faktiskt utövats inne i huset. Ässjefodringen tyder på att anläggningen enbart kan ha bestått av en enkel, lerklädd fördjupning i golvet.

I 1600-tals gården i Grannäs, Helsingland pågick – åtminstone för en tid – gjutning inom en 3 m² stor yta intill husets rökugn (Hjärthner-Holdar et al 2009, 7). Det keramiska fyndmaterialet omfattade bl.a. rester av ett par mindre deglar, del av blästerskydd, inpackningar, sammansintrad sand m.m. (ibid, 9f). Att även metallhantverk kan ha varit en del av bostaden kan således vara en möjlighet.

Lite om kärlen

Kärlfynden inskränker sig till ett par skärvor och fragmentet av ett ben till en trefotsgryta. Mynningsskärvan har en diameter på över 24 cm och härrör sannolikt från en större förrådsrukka (eller med tanke på sotningen ett jäsnings- eller syrningskärl). Även för ett torp med en rimligt kort brukstid förefaller mängden av keramikavfall mycket liten. Som föreslaget av utgrävaren är den mest sannolika, väsentligaste förklaringen att hushållet hade en järngryta (eller en malmgryta från Jönköping), som maten tillagades i, trätunnar till förvaring och träskåler och-fat till servering. Torpet var en självförsörjningsekonomi och keramikvärl var inget man producerade själv och behövde därför köpas för intjänade medel. Matmor fick nöja sig med några enstaka kärl i hushållet.

Ändå måste man misstänka att en del av avfallet saknas – kan det finnas ytterligare soptippar eller kan man ha gödslat en bit åkermark där man även skulle hitta skärvfragment?

Diskussion

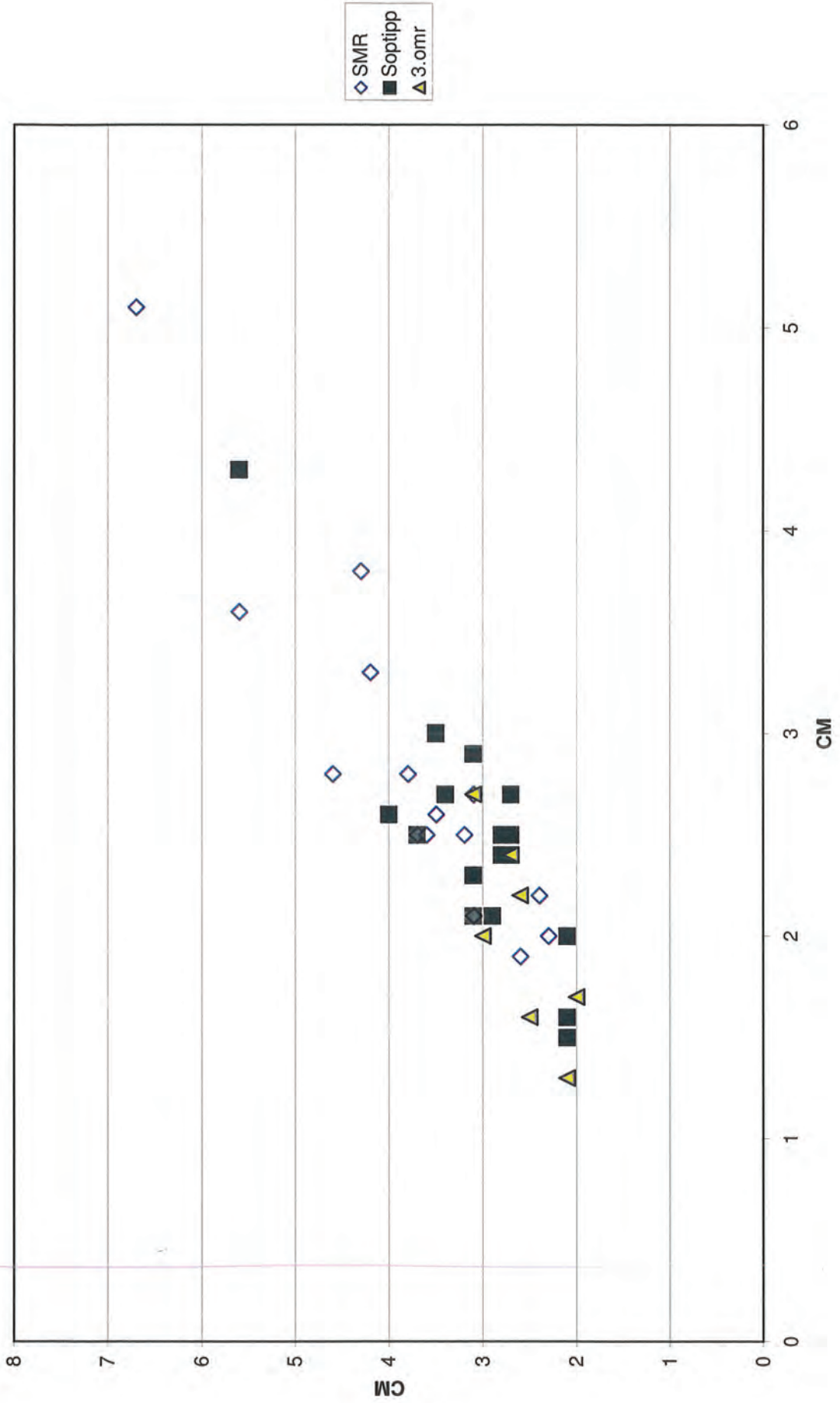
Den brända leran är med stor sannolikhet nästan uteslutande rester efter successiva lagningar av en spiskappa delvis uppbyggd på ett vidjeflätverk. Man verkar ha knackat bort delar som var uppspruckna av värmen och ersatt dessa delar med ny lera. Det är nog företrädesvis de delar av spisen som omgav eldningsstället som har bränts tillräckligt väl för att ha blivit bevarade. Leran till spisen kan ha kommit från samma lertäkt där sammansättningen genom åren har ändrats allt eftersom man har grävt djupare. Det verkar inte ha skett några ändringar i spiskonstruktionen som har påverkat utseendet på den brända leran.

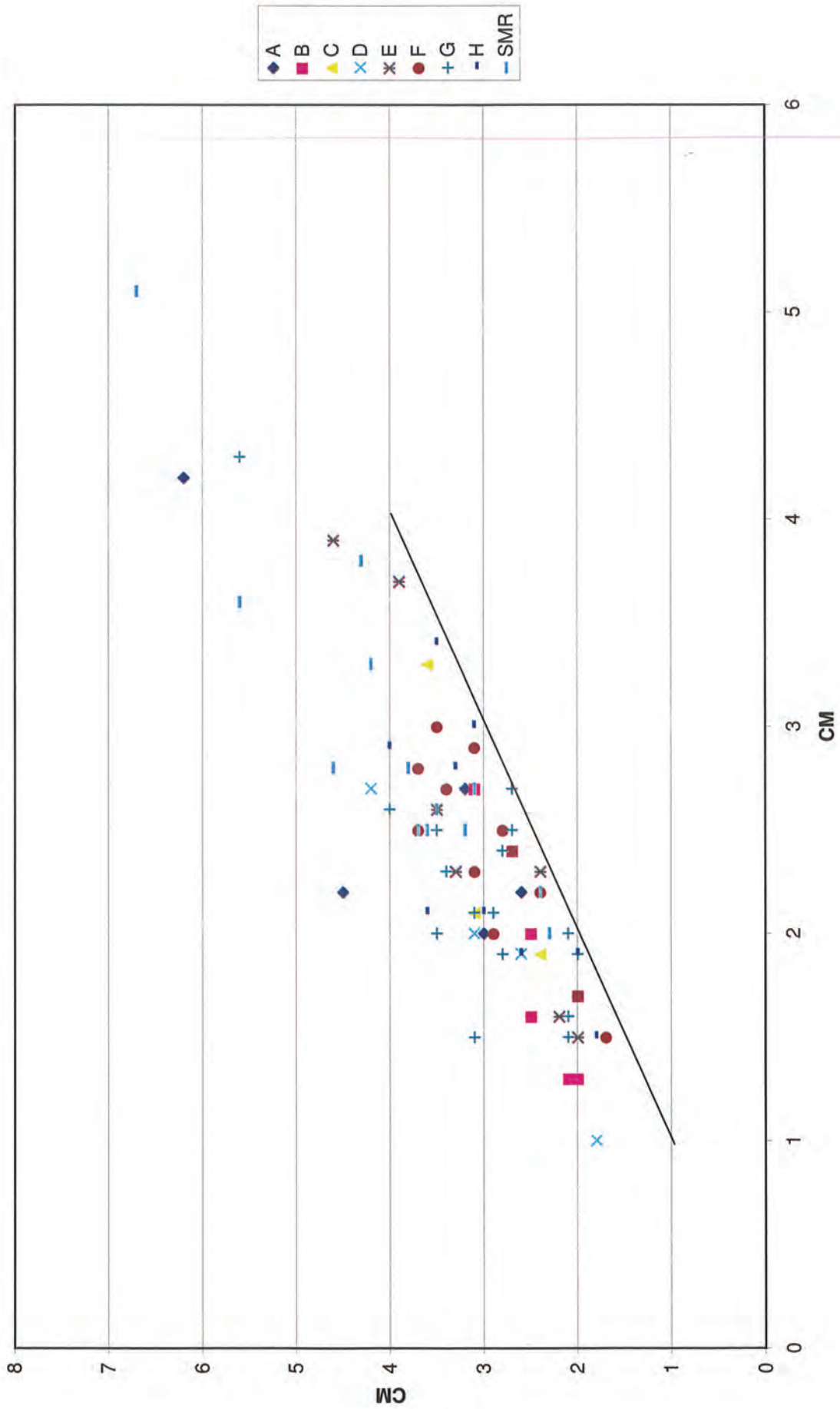
Det har inte funnits några keramiska spår efter den eventuella gjutningen. Däremot visar två keramiska fynd och en smidesskålla att man har bedrivit smide i en lerklädd ässa möjligtvis inne i torpet.

Litteratur

Hjärthner-Holdar, E., Stilborg, O & Grandin, L. 2009. Metallhantverk på en skogsfinsk gård. Keramisk och arkeometallurgisk analys av teknisk keramik och metallavfall. *UV Uppsala Rapport 2009:12*. Geoarkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet.

Stilborg, O. 2002. Gjutformar. I A. Lindahl, D. Olausson & A. Carlie red. *Keramik i Sydsverige. Keramiska Forskningslaboratoriet*. Monographs on Ceramics.

Bollarp

Konserveringsrapport

Annika Carlsson

Bollarp

Konsvereringsrapport

Författare Annika Carlsson
Omslagsbild: Foto taget av Annika Carlsson. Fotot visar: Fnr 510

Västarvet Studio Västsvensk Konservering
Gamlestadsvägen 2-4 Hus B2
415 02 Göteborg
Telefon 031-63 70 00
Fax 031-707 03 26
Hemsida www.vastarvet.se, www.svk.com

Bollarp

2009

Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr:	NOK 00295-2009
Västarvet pnr:	-
Länsstyrelse och handläggare	Jönköping, Anders Wallander
Länsstyrelsens dnr	431-6550-08
Län:	Jönköping
Kommun:	Aneby
Socken:	Vireda
Fastighet:	Lövhus 1:1
RAÄ-nr:	135
Uppdragsgivare:	Jönköpings länsmuseum
Projektansvarig:	Ådel V. Franzén
Jönköpings länsmuseums dnr:	426/95 o 297/07

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter	3
Konserveringsrapport arkeologi	5
Åtta järnföremål och ett bronsföremål inkom till Studio Västsvensk	
Konservering i mars 2009.	5
Skick före konservering	5
Frågeställningar.....	5
Konservering	5
Särskilda iakttagelser	6
Råd och anvisningar om förvaring och hantering.....	7
Foton efter konservering	7
Bilagor	9

Bollarp

2009

Konserveringsrapport arkeologi

Åtta järnföremål och ett bronsföremål inkom till Studio Västsvensk Konservering i mars 2009.

100	Föremål, krok i järn.
101	Kniv? av järn..
506	Föremål i järn.
508	Kniv i järn.
509	Ämnesjärn?
510	Ljushållare i järn.
511	Föremål/beslag? I järn.
512	Skära? i järn.
521	Sölja? i kopparlegering.

Skick före konservering

Järnföremål:

Järnföremålen är uttorkade och täckta av ett tjockt lager korrosion med inblandat sand och grus. Föremålen har aktiv korrosion under krustorna och håller på grund av detta på att falla sönder. Större bitar har lossnat från de flesta av föremålen. Alla är mer eller mindre gropkorroderade.

Kopparlegering:

Yttsmutsig. Små korrosionsprickar på ytan.

Frågeställningar

- Konservering för att kunna studera, hantera och förvara föremålen på bästa sätt.

Konservering

Alla nio föremål röntgades och undersöktes under mikroskop före konservering.

Järnföremålen

Järnföremålen preparerades fram med hjälp av mikrobläster och aluminiumoxid. En del krustor fick sitta kvar eftersom föremålen annars riskerar att falla isär helt och hållet. Föremålen urlakades från skadliga salter i 0,1 M NaOH under 20 veckor med 7 byten. Föremålen togs upp ur urlakningen då föremålen kändes för spröda för att kunna vara längre i badet. Föremålen sköljdes i avjoniserat vatten med tre byten. Föremålen dehydrerades i etanol under 1 vecka. Ytterligare ytbehandling med mikrobläster, glaspärlor utfördes. Föremålen torkades i ugn, 100 grader i fem dygn. De ytbehandlades med Dinitrolpasta som fick torka under sju dygn. Ytterligare ytskydd i form av mikrokristallint vax påfördes under vakum. Fnr 506 och 511 sammanfogades med cyanoakrylat.

Bollarp

2009

Kopparlegeringen, fnr 521

Föremålet i kopparlegering rengjordes under mikroskop med hjälp av bambupinnar och skalpell i kombination med etanol.

Test i fuktkammare med en mättad saltlösning under 2 dagar gjorde att det kunde konstateras att det ej handlade om några aktiva korrosionsangrepp.

Ett skyddande ytskikt av mikrokristallint fick avsluta konserveringsbehandlingen.

Alla föremål packades i syrafria fyndaskar med syrefritt silkespapper och Neopolen/Plastazote¹ som stöd.

Särskilda iakttagelser

Fnr 521:

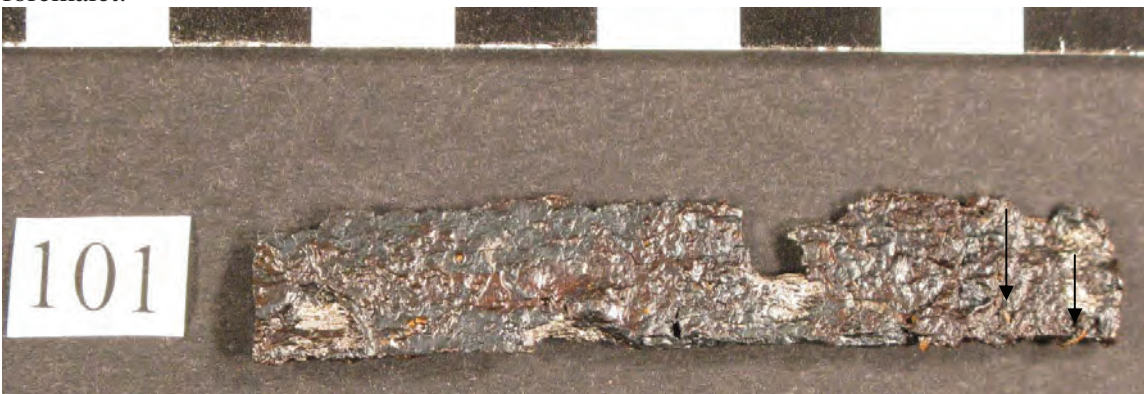
På undersidan längs med kanterna framträdde efter rengöring en silverfärgad rand, möjligtvis spår efter någon sorts infattning.

Fnr 521 med rand.

Fnr 101:

Vid framprepareringen framkom smala trådar i kopparlegering som troligtvis har varit lindat runt föremålet.

Fnr 101 med kopparlegerings

¹ En neopolenplast känd för goda åldringsegenskaper.

Råd och anvisningar om förvaring och hantering

Metall

All arkeologisk metall bör förvaras så torrt som möjligt, helst under 18 % RF. Hanterig bör ske med handskar för att inte handsvett skall komma på ytan och orsaka korrosion.

Foton efter konservering

Fnr 100 efter konservering

Fnr 101 efter konservering

Fnr 506 efter konservering

Bollarp

2009

Fnr 508 efter konservering

Fnr 509 efter konservering

Fnr 510 efter konservering

Bollarp

2009

Fnr 511, efter konservering

Fnr 512, efter konservering

Bilagor

Röntgenbilder skickas med föremålen.

Digitala bilder och rapport skickas med föremålen.

UPPSALA
UNIVERSITET

Angströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Angströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Uppsala 2008-09-12

Ådel V. Franzén
Jönköpings läns museum
Box 2133
550 02 JÖNKÖPING

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Jönköpings län.

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns, det tvättade och intorkade materialet surgjort till pH 4, till CO_2 -gas, som i sin tur konverteras till fast grafit genom en Fe-katalytiskreaktion.

I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

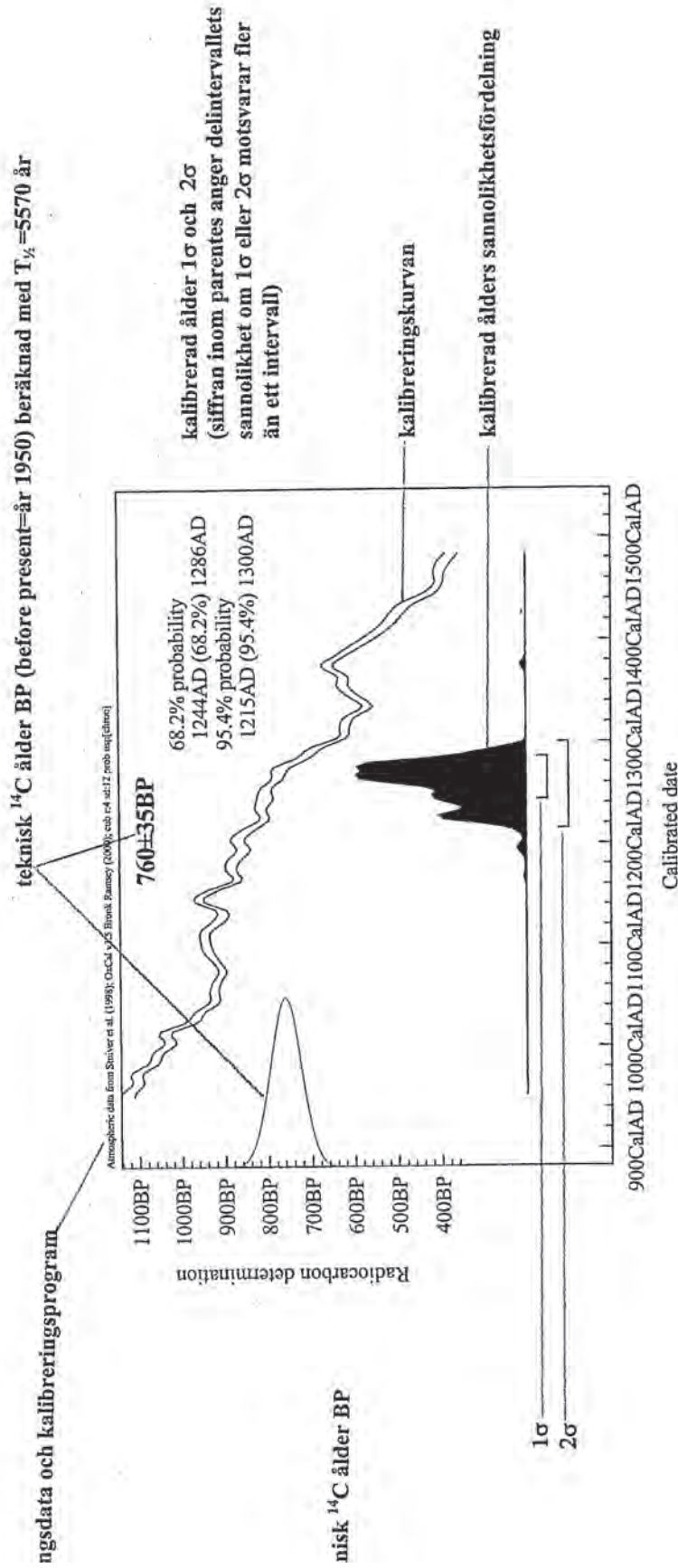
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ PDB	^{14}C ålder BP
Ua-36447	Bollarp 297/07, prov 1	-26,9	680 ± 35
Ua-36448	Bollarp 297/07, prov 2	-28,1	725 ± 35
Ua-36449	Bollarp 297/07, prov 3	-30,3	730 ± 35

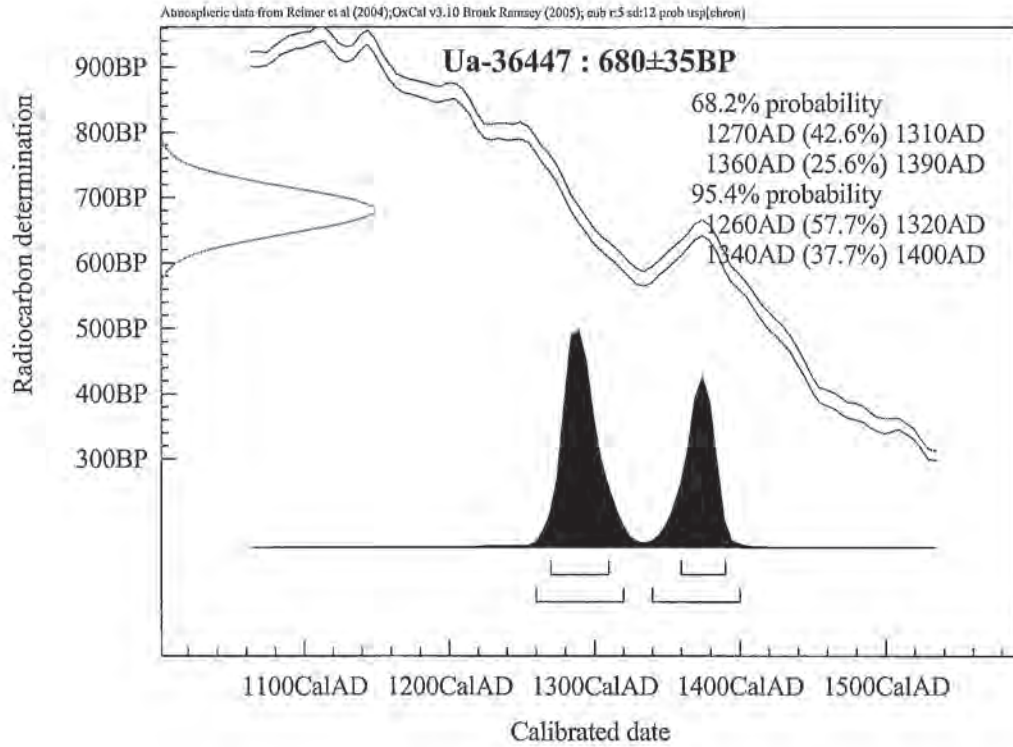
Med vänlig hälsning

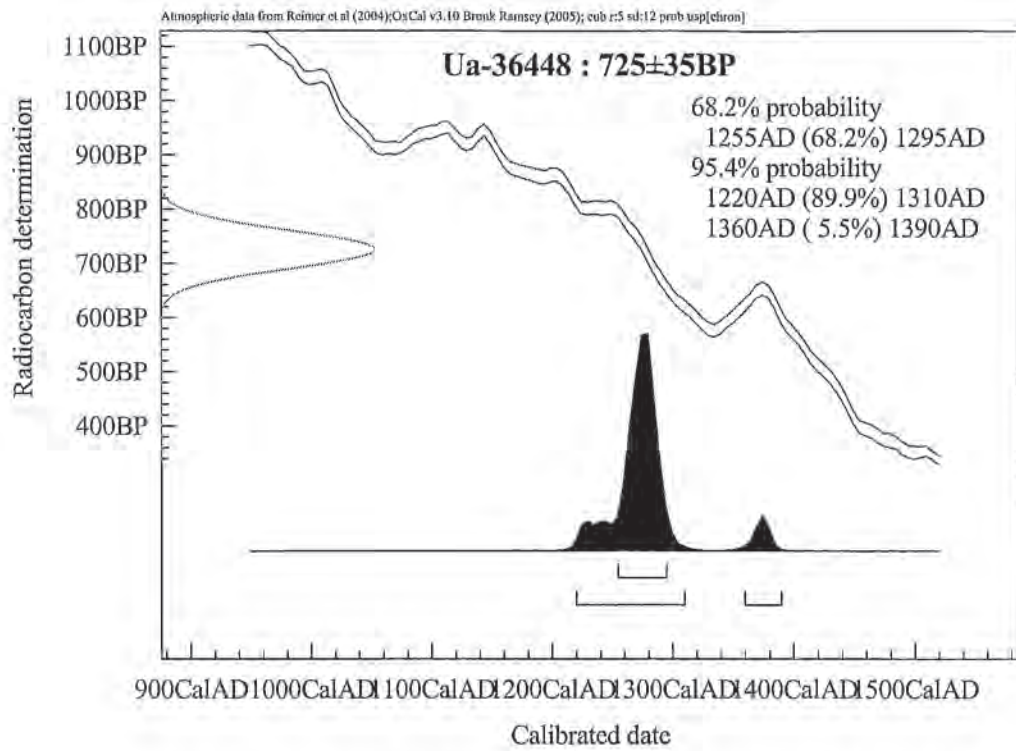
Göran Possnert/Maud Söderman

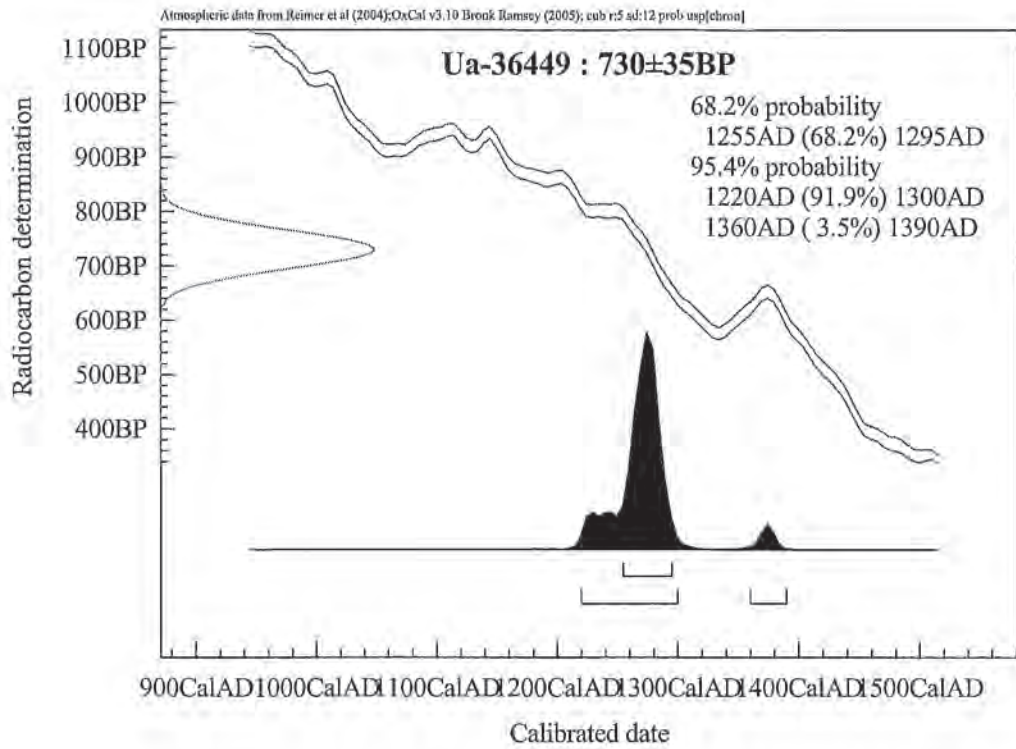
Förklaring av radiocarbonprogrammet och programmet CalAD

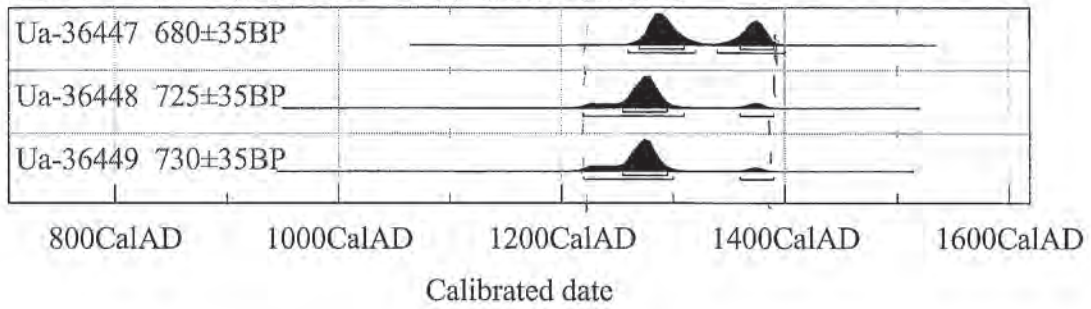
horisontell axel anger kalibrerad (kalendarisk) ålder

Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Datum

2008-06-25

Fosfatlaboratoriet

Uppdragsnummer

288

Länsmuseet
på Gotland

Kund	Gata-/boxadress	Postnr	Ort	Kundens referens
Jönköpings läns museum	Box 2133	550 02	Jönköping	Ådel V. Franzén

Härmed översändes	Antal	å Pris	Summa
Fosfatanalys enl citronsyrametoden	37	57,00	2109,00
Spotttest	0	0,00	0,00
Fosfatanalys enl citronsyrametoden + spotttest	0	0,00	0,00
pH-analys enl potentiometrisk metod	0	0,00	0,00
Glödningsförlust	0	0,00	0,00
Röntgen Timmar	0	0,00	0,00
Summa	37		2109,00

Provmråde

Fosfatprover från Bollarp, på fastigheterna Lövhult och Slåthult, Vireda sn, Aneby kommun, Jönköpings län.

Anm

Underskrift

Postadress

Herkulesvägen 5
S-621 41 VISBY

E-post

ove.cederlund@lansmuseetgotland.se

Telefon

0498 / 20 58 90

Växel

0498 / 29 27 00

www.lansmuseetgotland.se

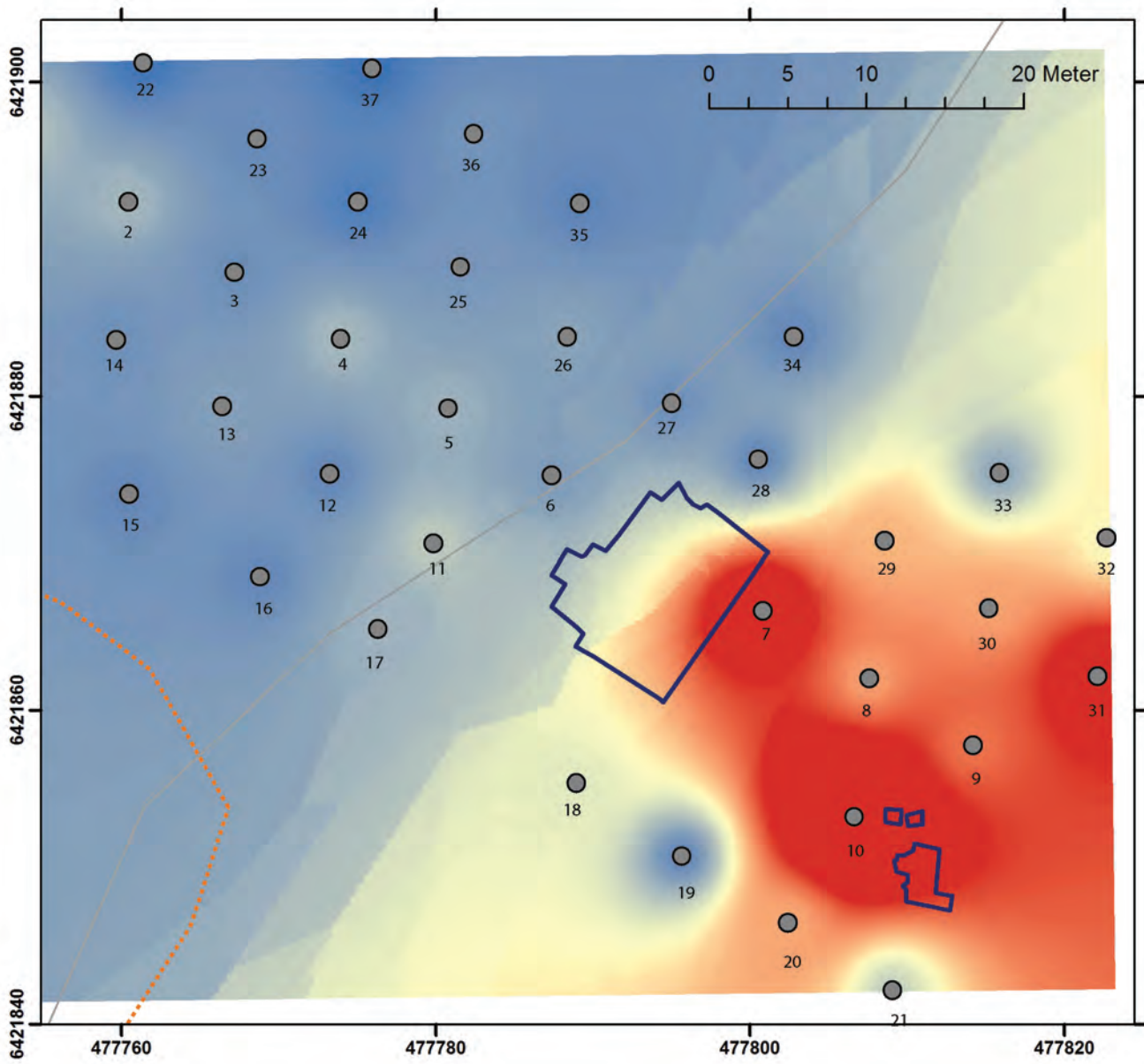

Länsmuseet på Gotland

Hej Ädel!

Här kommer fosfatanalyssvaret från
Bollarp, Lövhult och Släthult, Vireda sn, Aneby kommun,
Jönköpings län.

Hälsn. Ove Cederlund

ProvNr	P°
1	48
2	42
3	22
4	43
5	39
6	28
7	198
8	104
9	119
10	315
11	52
12	19
13	31
14	23
15	19
16	19
17	39
18	64
19	18
20	102
21	53
22	8
23	21
24	12
25	26
26	33
27	22
28	19
29	98
30	104
31	181
32	75
33	33
34	19
35	17
36	25
37	7

Institutionen för naturgeografi
och kvartärgeologi

Ådel V. Franzén
Jönköpings läns museum Dag
Hammarskjölds plats 2
Box 2133
550 02 Jönköping

Följebrev, prover från Bollarp, Vireda sn

Bifogat finner du tre provburkar med material för AMS-datering. Burkarna innehåller:

Prov 1: Granbarr och tunna kvistar (obestämda till vedart)

Prov 2: Granbarr, tunna kvistar (obestämda till vedart) och ett sädeskornsfragment

Prov 3: Granbarr, tunna kvistar (obestämda till vedart) och ett sädeskornsfragment

Materialet representerar i alla prover material med lägsta möjliga egenålder. Ett förkolnat fragment av en kvist i Prov 3 innebär 4-5 årsringar. Allt övrigt material i de tre proverna representerar mindre än ett års egenålder.

Mats Regnell

Postadress:
Stockholms universitet
Inst. för naturgeografi
och kvartärgeologi
106 91 Stockholm

Besöksadress:
Geovetenskapens hus
Svante Arrhenius väg 8 C
Frescati
www.geo.su.se

Telefon (Vx): 08-16 20 00
Telefax: 08-16 48 18

Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi

Jönköpings läns museum
att/ Adel V. Franzén
Dag Hammarskjölds plats 2
Box 2133
550 02 Jönköping

ANALYSRAPPORT

Växtmakrofossilanalyser av jordprover från Bollarp, Vireda sn, Småland.

Metod

De tillsända proverna volymbestämdes genom att den lufttorkade jorden hällides i en graderad bägare och en känd volym vatten tillsattes. Provolymen utgjorde alltså jordpartiklar minus luftvolymen mellan partiklarna. Proverna preparerades därefter med en kombination av slammings- och flotationsteknik. Ingen särskild flotationsapparat utnyttjades. Sikt med 0,25 mm:s maskvidd användes. Proverna lufttorkades efter preparering och studerades under mikroskop i 6,7-40 gångers förstoring. Sedvanlig bestämmningslitteratur och fröreferenser har utnyttjats. Proverna innehöll rikliga mängder färska rötter samt enstaka färska frön, dagmaskkokonger och insekter. Dessa betraktades som recenta och noterades inte som fynd. Samtliga växtrester som redovisas var förkolnade. De preparerade proverna och fynd förvaras på Institutionen för Naturgeografi och Kvartärgeologi, men kan med kort varsel tillsändas uppdragsgivaren om så önskas.

Resultat

Proverna är tagna invid ett hus från 15-1600-tal. Samtliga jordprov var mycket rika på recenta rotträdar, insekter, dagmaskkokonger etc.

Prov 1. 0,8 liter jord preparerades. Provet är taget i ett röjningsröse intill huset. Av förkolnat material innehöll provet enstaka träkolsfragment och enstaka granbarr.

Prov 2. 0,8 liter jord preparerades. Provet är taget i en förmodat odlad yta invid huset. Av förkolnat material innehöll provet enstaka träkolsfragment och enstaka granbarr. I tillägg hittades ett litet fragment av ett förkolnat sädeskorn, obestämbart till typ.

Prov 3. 1,1 liter jord preparerades. Provet är taget i samma, förmodat odlade, yta som Prov 2. Av förkolnat material innehöll provet måttliga mängder träkolsfragment och enstaka granbarr. Dessutom återfanns ett fragment, cirka en tredjedel, av ett obestämbart sädeskorn.

Prov 2 och 3 innehåller via sädeskornen ett ytterligt vagt, men dock, indicium på odling. Vad som ytterligare stärker indiciet är att träkolsfragmenten i Prov 2 och 3 var jämfört med de i Prov 1 väsentligt mer rundade och fragmenterade på ett vis som pekar mot att de har eroderats. Vilket i sin tur pekar mot att jorden trampats eller rörts om som vid plöjning.

2008-07-16

Mats Regnell
08-16 48 09 — 0705-43 45 86 — mats.regnell@geo.su.se

Postadress:
Stockholms universitet
Inst. för naturgeografi
och kvartärgeologi
106 91 Stockholm

Besöksadress:
Geovetenskapens hus
Svante Arrhenius väg 8 C
Frescati
www.geo.su.se

Telefon (Vx): 08-16 20 00
Telefax: 08-16 48 18

Renskrivning av text till kartan över Bollarp, uppmätt 1739 och fastställd 1740 (Lm nr E126-7:1). Kartan återges i rapporten, figur 8 och 9.

Charta öfver Crono Utiorden Bolarp uti Jönköpings lähn, Norra Wedbo Härad och Wireda Sochen. Affattat I Alla Wederbörandes Närwaro, Likmätigt Wählädle LagmansRätten, I Calmare Lähn och Ölands Lagsaga, Ther å Fälte Utslag, af den 22 September 1739, Samt Ther på Följande Högwälborna Herr Baron General Majör och Landshöfdingen Johan Mentzers Höggunstiga Befallning, Under dDen 21 Sistledne Martii: Uti Junii Månad Åhr 1740, af P. J. Duuker.

1. Wisar i hvad Linea Som Crono Cavallerie Rustnings Stammen Kieryd, och Ibidem Frälsegårdarne, äro belägen Ifrån Crono Utiorden Bollarp. Hvad om Någon tid, warit Twist, emillan innehafvaren utaf besagde Kieryd, vice Præsidenten Wälborne Herr Hindrich Hammarberg, och åboer och Jordäganderne i Slåthult Mellom= och Norregårdarne. Följer nu Kierydss Bys påstående, Som efter anwising, tager sin begynnelse.

Gierdsgårdshörnet

2. Ther Slåthults Söderäng, och Kieryd's utmark, sammanstöta wid Kalfhägnen.

3. Är gierdsgården, Som then Sig hörnar och bucktar, i nordost, uptil grinnen, hwilken Skilier, Slåthults Lillegierde och Söderäng, Samt kalf- och Laduhänaderne åt.

4. Then hägnad, som är emellan Öfverste gärdeshagen, en äng till Slåthult Södergården, och thes Kohage.

5. Ifrån bisagde äng, och så vidare, efter gierdesgården, som nogast i öster, hwilken Skilier, Slåthult Mellom= och Södregårdens Kohage åt, neder til then så kallade Öia Siön. Å Södra Sidan om thenne hägnad, på en låg bergsklint, ligger 3 Stenar, hwar af then mellomste, eller wisaren, är kantig, af ½ alns Längd: Slåthults åboer berättar, at thetta med the Flere Stenmerken, emellan Kohagarna, äro upprätade, then tiden, Som Delningen öfver ägorne Skiedde. Hvilket theras ther om underhänder hafwande Document, eller Delnings Instrument, lærer närmare intyga.

Öia Siön

6. I Söder, til des ände, ther Wireda Prästgårds ägor emottaga.

7. Wisar hwarest Slåthult Mellom, Norre och Södregårdarne ägo Belägne. Hvilket Senare hemman eller Södregården, med thenne ägotwist om Utiorden Bolarp benämnd, eÿ hafwer att beskaffa. – Följer nu vidare, then Rågång och häfd, Som Skatteiordägandene, i besagde Norre och Mellomgårdarne uti Slåthult, utwist och Prætendera. Hwilken tager sin begynnelse, uti förenembde Öia Sjöns Södra ända No 6. och så vidare till

8. Efter en Däld eller drag hwar uti watnet Framskiuter, enär Flod är, ut med gierdesgården, hwilken Skiljer, Wireda Prästgårds ägor, och Slåthults Mellom= och Norregårdars Oxhage, Södra hängslen Kallad ifrån Öia Siön i Väster, uptil et hörn, hwarest på en Stor Sten ligger en liten tunacktig, ther Wireda Prästegård, och Boarps ägor Samanstöta, och emot oxhagen, eller then twistiga utjorden hörna. –

9. Är omrörde Råsten.

Kiäldran På kyrckiovägen

10. Hwilken nu befinnes Stå när wid then wästre lestolpen, af tunacktigt utseende, hvars anwising, är efter gierdesgården i öster och Väster af ½ aln högd öfwer Jorden och 2½ quarters Dito längd: Sedermera äfwen efter samma hägnad i väster til. –

11. Hwarest på Sielan (?) avf en bergsklint, wed ängen gamlehägnens Väster Södra hörn, ther Boarp och Kieryd Samt Slåthult Norregårds eller utiorden Bolarps ägor Samanstöta, och the 3ne Senare, emot hwar andra hörna. Utwiste Måns i Slåthult, hwar en sten skola ståt, ungefär för 40 åhr Sedan, Hvilket måns i Boarp, äfwen utlåter Sig hört omtalas. Widare efter Gierdesgården, Som nogast i Nord Nordväst, hwilken Skiljer Kieryd's utmarck, och ängen gamle hägnen åt til. –

12. Ther 2ne Stenar Stå, när in till en liten hall, wid bergsklinten. Sedan..nför de wäderstreck, efter gierdesgården til. –

13. Nedan för et Berg anwises, af Slåthults åboer, et hål emellan 2ne andra Stenar, hwarest Ses efterliknelse, Som en wisare ther Skola Ståt. Hwilken the berättar, at något efter then öfwer twisteplassen den Julii Åhr 1738, å gångne härads Syn. Så skall bemelte Sten af omilda människor, wara borttagen, och i wangiömmolaget; i Jonas Grannander uti Slåthult Södregården bewitnar, at tå han then 24 dito, war uti ängen gamle hägnen, och Räcknade höet, såg han

Stenen Stå uti sitt rätta rum, men hwilken som then Sedermera borttagit, är honom obekant: Nemndemammen Amund Nilsson i Hagrida, intygar, at något ther efter, hur han på anmodan, warit åt sama Sten efter Se, och då befunnit som then nyligen, skulle wara borttagen. Än vidare i Sistnembde wäderstreck, efter gierdesgården ut med Släthult Norregårds Soldate äng till.–

Kalfhägnen

14. Uti gärdesgården, befinnes ligga 3 stenar, ther af then mellomste, är Runacktig, af $\frac{1}{2}$ alns längs, och Så efter besagde hägnad, til hörnet, ther Släthults Söderäng och Kierýds utmarck Sammanstöta, Som Sis af Nummer 2. Efter thenne omförmälte Rågång och gamla häfd, på Stå Jordäganderna uti Släthult Mellom= och Norregårdarne, at blifwa Maintinerade, i förmågo af 2ne Härads Rättens Syne Dommar, begge af den 11. Junii 1666, och et utdrag, af samma Räts dombok, af den 13. Dito. Hwilken Senare omrörer allenast, Crono utiorden Bolarp benemd, then Så Kierýd Som Släthults åboer då widgät, wara uti Släthults utmarck, nekandes Sig wisa thes Storlek, eller rätteligen hwarest hon är belägen: Wice Präsdenten, Wälborne Herr Hindrich Hammarberg, och Respective Så Crono Som Regements fullmäktigarne, här emot anföra, at Crono Utiorden Bolarp, Som likmättigt Kongl. Maýtz och Riksens Camar Collegii Archiwi, ther om meddelta underrättelse, uti the tiderne, alltid Skal Lydt och legat under Kierýd och Släthults Byar: Dock Så at then senare byen, eý Skal Widare del haft, i Den Sama, än $\frac{1}{3}$ ding uti mulbetet och fällehygge, Som af Lars Joensson i Sättras Attest af den 11. September 1656 Kan intagas. hvar före påstås, thet berörde 2ne delar af anförde utiord, Som tillkomer Kierýds by, tager Sin begynnelse, uti Släthults Söderängs hörn Numer 2: och Sträcker Sig vidare Linea Recta, i öster, Dock något Söderligare til.–

Kläfwasten

15. Som ligger när wid vägen Som faller emellan Släthult, och Wireda Kyrckia. Hwilken Sten är afskild eller Sönderspräckt, uti 2ne delar Som Sedermera gifwit sig något ifrån hwar andra, hållandes Som nogast thes Släta Sidor uti Längden $2\frac{1}{4}$ aln, ditp högden $1\frac{1}{4}$ aln öfwer jorden.. Sedermera i Sudost til.–

Korpaklint

16. Et högt Berg, Som är beläget, wid Stranden af Öia Siön, uti thes Nordaste ände. Föliande lägenheter, äro på thenne omrörde ägotwist och utjord belägne.

17. Uti Släthults mellomgårds äng hägnen benämbd, Ses Rudera efter hustomt, med ungrör, hwarest Crono Utiorden Bolarp, om $2\frac{1}{2}$ Silfvermynte Ränta, i forna tider warit bebýgt, uti hwilket torp, dåwarande Släthults åboer, eý haft någon del, För än the igenom Sämia, bemäcktigat Sig $\frac{1}{3}$ ding, Nordan om Bollebäcken, och sedan alt Sammans, Som af öfverste Lieutenanten Lars Nilsson på Grimstorp och Lars Joensson i Sättra, Samt grannarnas i Boarp Anders Nilsson och Abraham Isacsons, Attester kan intagas. Emot hwilka Släthults åboer, wid Sýnings Rätten Protesterat, emedan the icke äro beedigade.

18. Litet söder om thenna tomt, finnes en Kiälla eller brunshol, med någon murning omkring, hwilken efter litet uppränsande, befans hafwa vattn.– I Bemelte äng, Ses någon efterliknelse, till åkerlinda, som til Sin area eý kunde utsättias, förmedelst owisheten, huru wida then hafwer sig sträckt.

Hägnen

19. En Äng som nyttjas till Släthult mellangården, Bestående af mossbunden, Sten- och bergacktig högländt, och dels av bättre hårdwall, Som til $\frac{1}{8}$ del förringar vallen, bevuxen med löfskog, hwar af wid infallande medelmåttig åhrs wäxt 2! Tunneland, Kan kasta af Sig 1 parm.

20. Dito sank och tufwig Kierwall, hwarföre $\frac{1}{6}$ del afgår, äfwen bevuxen med Lövskog: Bördigheten Räknas efter $2\frac{1}{2}$ Tunneland på Parmen.

Kälfhägnen

21. Hwilken äng äfwen berges till Släthult Mellomgården, och består af merendels högländt, mager, mossbunden och bergacktig hårdwall, som $\frac{1}{8}$ dell afgår för Sten. Beväxten med Löfskog. Beräknat $3\frac{1}{2}$ Tunneland på parmen

Lille Hägnen

22. Äng til Släthult Mellomgården, af medellmåttig, och dels dalfält, Stenig hårdwall, Som $\frac{1}{8}$ del afgår, utan skog: Beräknas som nogast efter $1\frac{1}{2}$ Tunl. På Parmen.

Gamble Häggen

23. En Äng, Som berges til Slåthult Norregården, hwilken är af medelmåttig, dock något högländt och bergactig hårdwall, Som 1/6 del afgår för Sten. Bewuxen med Löfskog och enär medium af bördigheten tages i Consideration Kan 2 ¼ Tunneland kasta af sig 1 Parm.

24. Dito temmelig god, och tufwig Kierwall, hwarföre 1/6 afgår, beräknat efter 1. Tunneland på Parmen.

Kalfhäggen

25. Likaledes en äng, Som Nyttjas till Slåthult Norregården, af Sten= och Bergactig, dels högländt, ganska mager hårdwall som 1/8 del afgår, bewuxen med Löfskog. Beräknat Som nogast 4. Tunneland på Parmen.

26. Soldate Ängen, til Slåthult Norregården, hwilken består af medelmåttig hårdwall, 1/6 afgår För Sten. Bewuxen nog med Löf och barrskog, och tarfwar tienlig Rödning, hwar igenom wallen Så kan förbättras, at 2. Tunneland, Kan Kasta af Sig 1 Parm.

Laduhäggen

27. Som bergas til Slåthult Södergården. Bestående af medelmåttig hårdwall, 1/8 afgår För Sten, bewuxen med Löfskog. Bördigheten täcknas efter 1½ Tunl. På P.

Njähäggen

28. Äfwenledes äng til Slåthult Södergården, hwilkwn är af dels dalfelt, och dels magrare hårdwall, som 1/8 afgår för Sten och tufwar. Bewuxen med löfskog. Bördigheten Räknas efter 2 Tunneland, på Parmen.

Södra Häggen

29. Hwilken nyttjas nu Förtiden til Oxhage, under Slåthult, Mellom och Norregårdarne. Bestående meredels af god dock dels högländ Sten och bergactig gräsmarck; Bewuxen med gran, En och Löfskog, ther Som then til Swedieland, icke är nedtagen, hwar uti 4. Par oxar Kan hafwa sommarbete, til des ängiarna blifwit afburgne: –

Kohagen

30. Til Slåthult Norregården, af Sten bergactig, högländt, mager och dels bättre gräsmarck. Hwar uti är någon del af en mosse eller kierr. Skogen igenom Swedieland, merendels afrögd. dock finnes på Somlige Ställen, gran, Fur, och Enebuskar Hwar uti 8 eller 10 koer, kan hafwa sommarbete.

Laduhålan

31. Twenne Små betestäppor, af högländt, Sten och dels bergactig mager gräsmarck. Bewuxne med någon barrskog, hwar uti Slåthult mellom, och Norregårdarne, Kunna ibland innehafwa Twenne hästar.

Kohagen

32. Af bergactig, högländt, mager och dels bättre gräsmarck, Skogen merendels nedtagen, hwar uti Slåthult Södergården, i Somarbete innehafwer 8 eller 10 koer.

Hängsla

33. Äfwen Beteshage til förenemde Södergården, af Lika beskaffenhet, med Norregårds Kohage No 30 hwaruti 2ne par oxar, hafwa Sommarbete.

Bållebäcken

34. En Sidd eller dråg, hwar uti watnet Framskiuter, enär Flod är, ifrån ett kierr uti Slåthults Mellomgårds äng, Häggen benemd. –

Bålleberget

35. Som är belägen å östra Sidan om vägen, Som Faller emellan Slåthult och wireda.– Slutligen följer nu the Stenmärcken, Som Slåthults åboer utwist, och angifwa, wara uprättade, enär Kohagarne äro delte, deras hemman emellan, Likmäktigt, thet wid No5 anförde Delnings Instrument.–

36. Wisar Trenne Stenar, Som liggia i gierdesgårdshörnet, när wid grinnen, hwar af then mellomste, är något Spetsig åt ändarne, af ¾ alns längd.

37. Är Trenne Stenar, som liggia på en högd och Stor Jordfast Sten, hwaraf then mellomste, är Runactig, af ½ Alns Längd.–

38. Likaledes Trenne Stenar, Som ligga på en hall, hwilken hall ligger på en Jordfast Sten. Wisaren är af ½ alns längd.–

39. Trenne Stenar, som ligga på en Flat eller låg bergs Kulle.–
40. Trenne Stenar, Som ligga på en Jordfast, hwaraf den mellomste, är Spetsig åt ändarna, Som nogast af $\frac{1}{2}$ alns Längd.–
41. Uppå en låg Sten, nedan för bergsklinten, ligga tre Stenar, hwr af Wisaren, är af $\frac{1}{2}$ alns längd.–
42. På en Bergsklint, ligga 3 stenar, then mellomste af $\frac{1}{2}$ alns längd.–
43. I en afsats utaf berget, ligger trenne Stenar, wisaren af 1. Alns Längd.–
- Sedan Wälädle Lagmans Syne Rätten, uti CALmare Lähn, och Ölands Lagsaga, igenom utslag, af den 11 Julii Åhr 1740. afgjort Twistigheten emellan Kieryd och Släthults Byar, om utiorden Bolarp. Hwaraf et utdrag Fölier: S: D: och på det i framtiden, ej någon vidare Twist, om thenna Rågång, emot Släthult Sida må yppas. Komma Wederbörande, at med Stenar och Wisare, vidare utmercka Linien, Ifrån Nummer 2: på Chartan, ther Knäppet af Släthults Söderäng, och Kierys utmarck Sammanstöta, wid Kalfhägnen. Ther ifrån til Klåfwasten No 15 och Recta Linea, til Korpa klint, i Nordaste ändan af berget, Hwilket på Följande Sätt blef verkstält.
44. En Tunacktig kantig hall eller wisare, som nedsattes uti Jorden, wid gierdesgårdshörnet, eller knäppet No 2: Hwilken sten är något Spetsig uppföre, af $2\frac{1}{2}$ quarters Så högd som bredd, wähl omskolad, med en Sten å hwar Sidan.–
45. Uti Släthult Norregårds Kalfhägnad, på en liten högd eller Kulle, nedsattes äfwen uti Jorden en tunnacktig hall, hwars öfwersta Kant är något Skarp, af $1\frac{1}{2}$ Quarters högd, och $2\frac{1}{2}$ Dito bred, och så til Klåfwasten, eid Släthults Kyrkiowäg No 15. Ifrån bemelte Klåfwasten til.–
46. På en Bergskulle, uti then Så kallade mellomgårdshägne, lades en af lång Sten, något wäst åt begge ändar, af $1\frac{1}{2}$ alns längd och $2\frac{1}{2}$ Quarter högd. Widare til.–
47. Likaledes på en högd och bergsklint, uti Södergårds beteshage Hängsla benämd, upprättades en Tunnacktig och Kantig Sten eller hall, iemn åt wästra ändan och wassare til den Östre. Hwars längd är $5\frac{1}{2}$ Quarter, och $\frac{1}{2}$ alns dito högd: 3 alnar Söder ifrån thenna wisare, befants åtskillige i hoplagde tunna Stenar, med Kåhl under, som efter lagmans nemnbdens oförgripeliga mening, Synes likt wara, med menniskio händer till lagde. och Så vidare till No 16, Korpaklint, i Nordaste ändan af Berget wid Öia Siön.–

Utgrävningarna i Bollarp påbörjades år 1995 som ett samarbetsprojekt mellan Vireda hembygdskommitté och Jönköpings läns museum. Sedan dess har projektet även kommit att omfatta elever från Vireda skola som tillsammans med länsmuseumets arkeologer har grävt sig ruta för ruta genom ett hus som beboddes av Lars Jönsson och hans släkt mellan 1550 och 1630. Det är tämligen sällsynt att 1500-talets nybyggen undersöks arkeologiskt och Bollarpshuset och dess soptipp har bidragit till att vi nu har helt ny kunskap om liv och försörjning på en gård på det småländska höglandets hjässa under tiden då Vasaättens kungar styrde Sverige.